Електронске изложбе Библиотеке Матице српске

Библиотека Матице српске

Библиотека Матице српске приредила је
178 изложби у витринама.
Од јануара 2011. године изложбе се презентују у
електронском облику, у јавном каталогу Библиотеке.

Електронски каталози изложби се трајно чувају на
CD-у и доступни су у Библиотеци, а заједно са
штампаним каталозима досад постављених
изложби, и на сајту
www.bms.rs

Изложбе БМС у 2022.

(319) 3–31. јануар: Станислав Бинички (1872–1942) – 150 година од рођења

(320) 1–28. фебруар: 250 година *Житија Петра Великог* Захарије Орфелина (Венеција, 1772)

(321) 1–31. март: Молијер (1622–1673) – 400 година од рођења

(322) 1. април – 5. мај: *Јубилеји штампаних србуља:*

470 година *Четворојеванђеља београдског* (Београд, 1552);

460 година *Четворојеванђеља мркшиначког* (манастир Мркшина црква, 1562)

(323) 6–31. мај: Јаков Игњатовић (1822–1889) – 200 година од рођења

(324) 1–30. јун: Дејан Медаковић (1922–2008) – 100 година од рођења

(325) 1–31. јул: Милован Глишић (1847–1908) – 175 година од рођења

(326) 1–31. август: Душан Душко Радовић (1922–1984) – 100 година од рођења

(327) 1. септембар – 2. октобар: Борислав Михајловић Михиз (1922–1997) – 100 година од рођења

(328) 3–31. октобар: Васко Попа (1922–1991) – 100 година од рођења

(329) 1–30. новембар: 235 година прве штампане збирке народних пословица код Срба *Причте илити по простому пословице* Јована Мушкатировића (Беч, 1787)

(330) 1. децембар 2022 – 8. јануар 2023: Мигел де Сервантес Сааведра (1547–1616) – 475 година од рођења

Библиотека Матице српске

235 ГОДИНА ПРВЕ ШТАМПАНЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА *ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЕ* ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА (БЕЧ, 1787)

Електронски каталог изложбе број 329

Нови Сад
1 – 30. новембар

Библиотека Матице српске

Библиотека Матице српске је на основу грађе из својих збирки приредила изложбу поводом 235 година прве штампане збирке народних пословица код Срба Причте илити по простому пословице Јована Мушкатировића (Беч, 1787).
Електронска изложба садржи преглед издања (оригиналних и фототипског) и литературе са сигнатурама.

235 година прве штампане збирке народних пословица код Срба *Причте илити по простому пословице* Јована Мушкатировића (Беч, 1787)

Аутори
мр Душица Грбић
Александра Драпшин

Скенирање, снимање и обрада фотографија
Мирка Свркота

Уредник
Селимир Радуловић

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

(Сента 1743 – Пешта 1809)

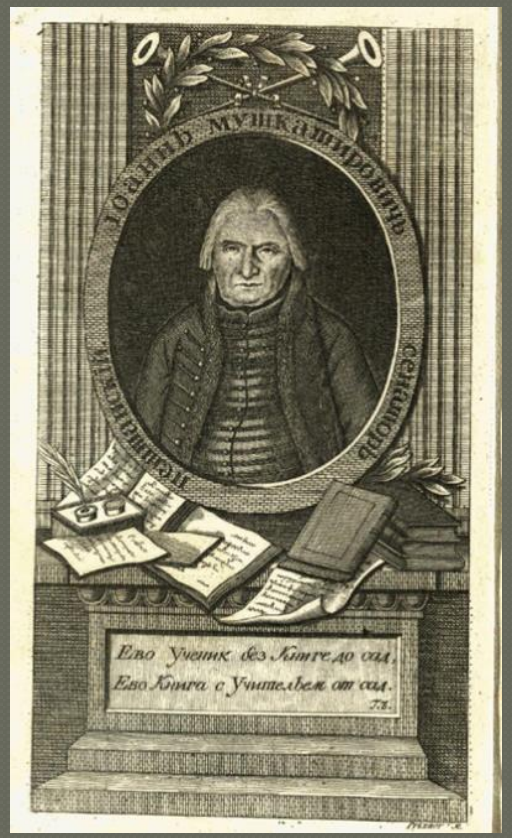

- Родио се у Сенти.
- Школовао се у евангелистичком лицеју у Пожуну (Братислави), 1760–1762, 1764–1766.
- Био је први Србин адвокат у Угарској.
- Адвокатску заклетву положио је у Пешти 1773.
- Био је адвокат и фишкал митрополита, а заступао је и интересе дванаест фрушкогорских манастира.

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

(Сента 1743 – Пешта 1809)

- У периоду 1769–1786. живео је у Новом Саду.
- Купио је 1779. године кућу у Ћурчијској улици (данас Пашићева улица).
- Био је ожењен Катарином, ћерком трговца Стојана Недељковића.
- Пештански сенатор је од 1787.
- Умро је у Пешти 1809.

Ћурчијска улица (данас Пашићева улица)

Зоран Кнежев, Туристички водич кроз стари Нови Сад, 2019.
БМк III 351

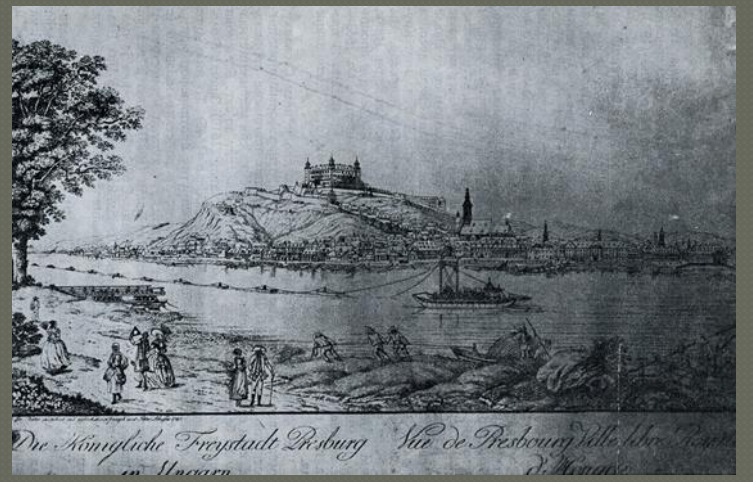

Братислава у XVIII веку.

Марић III 7065

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

- Јован Мушкатировић активно је учествовао у креирању културне и политичке климе, настојећи да и књижевним ангажманом буде од користи сународницима у Аустрији.

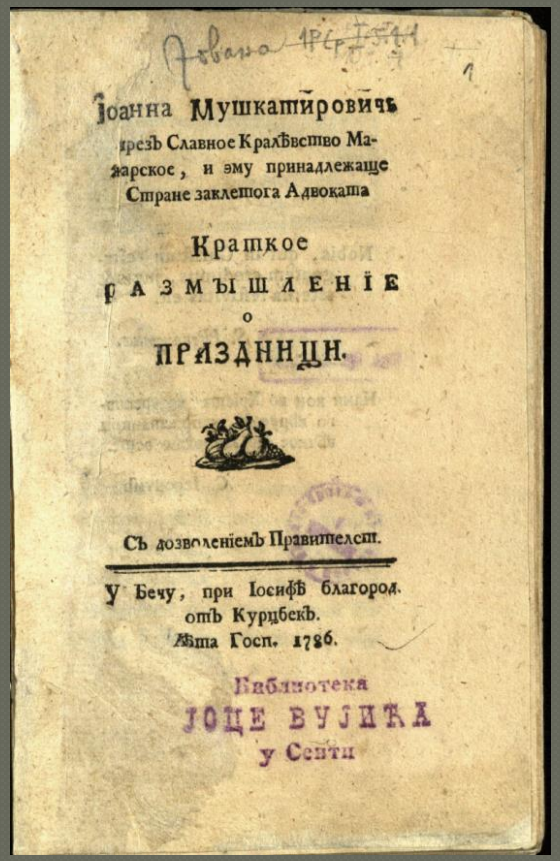

Іоанна Мушкатировичъ
чрезъ Славное Кралѣвство Ма-
жарское, и эму принадлежаще
Стране заклетога Адвоката

Краткое
РАЗМЫШЛЕНІЕ
о
ПРАЗДНИЦИ.

Съ дозволеніемъ Правителст.

У Бечу, при Іосифѣ благород.
отъ Курцбекъ.
Лѣта Госп. 1786.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

P18Cp I 69.1

Дигитална БМС

- Књигом *Краткоје размишљеније о празници* (Беч, 1786) – стаје у одбрану црквених реформи, које су изазвале бурне реакције међу православним живљем у Аустрији.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

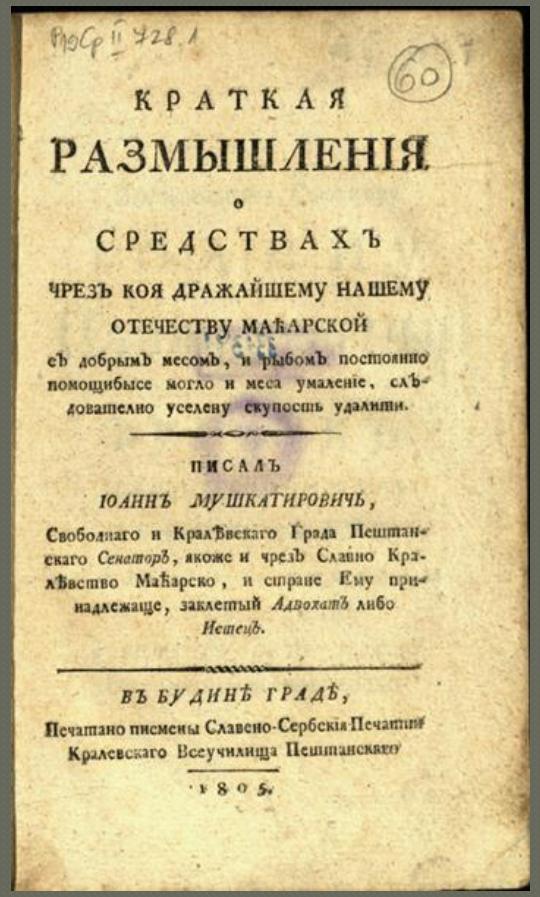

КРАТКАЯ

РАЗМЫШЛЕНІЯ

О

СРЕДСТВАХЪ

ЧРЕЗЪ КОЯ ДРАЖАЙШЕМУ НАШЕМУ

ОТЕЧЕСТВУ МАЂАРСКОЙ

съ добрымъ мясомъ, и рыбомъ постоянно помощибысе могло и меса умаленіе, слѣдователно уселену скупостъ удалити.

ПИСАЛЪ

ІОАННЪ МУШКАТИРОВИЧЬ,

Свободнаго и Кралѣвскаго Града Пештанскаго *Сенаторъ*, якоже и чрезъ Славно Кралѣство Маћарско, и сиране Ему принадлежаще, заклетый *Адвокатъ* либо *Нотецъ*.

ВЪ БУДИНѢ ГРАДѢ,

Печатано писмены Славено-Сербскія Печатнѣ Кралевскаго Всеучилища Пештанскаго

1805.

P19Ср II 728.1

Дигитална БМС

- Књижица о актуелним привредно-економским проблемима, којом пропагира нове тенденције објављена је прво на мађарском језику (Будим, 1804), а следеће године (Будим, 1805), на српском језику: *Краткаја размишљенија о средствах чрез која дражајшему нашему отечеству Мађарској с добрим месом, и рибом постојано помошти би се могло и меса умаљеније, следователно усељену скупост удаљити.*

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

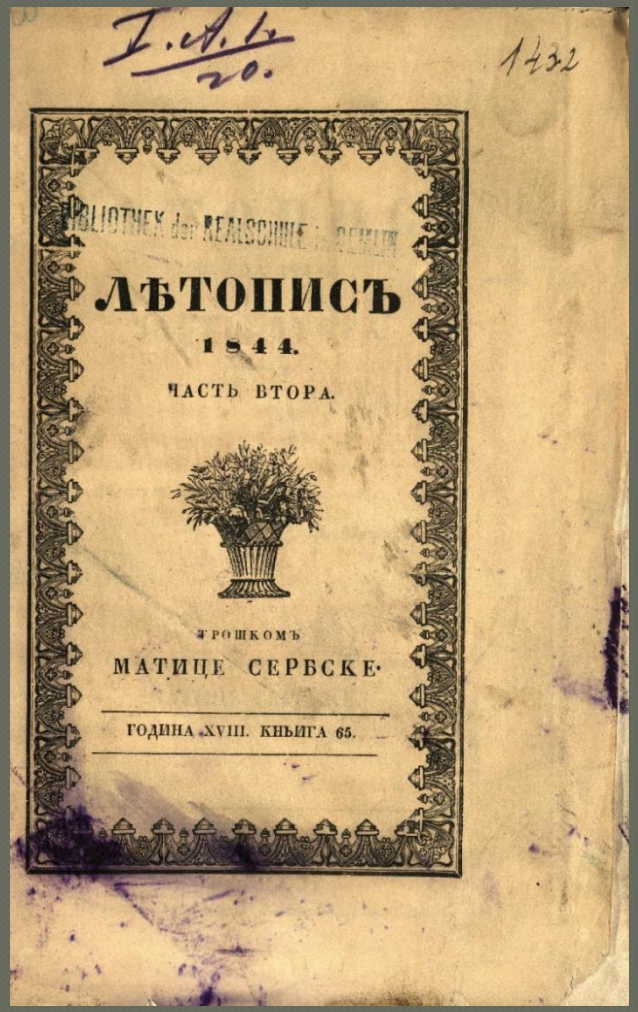

ЛѢТОПИСЪ

1844.

ЧАСТЬ ВТОРА.

ТРОШКОМЪ

МАТИЦЕ СЕРБСКЕ.

ГОДИНА XVIII. КЊИГА 65.

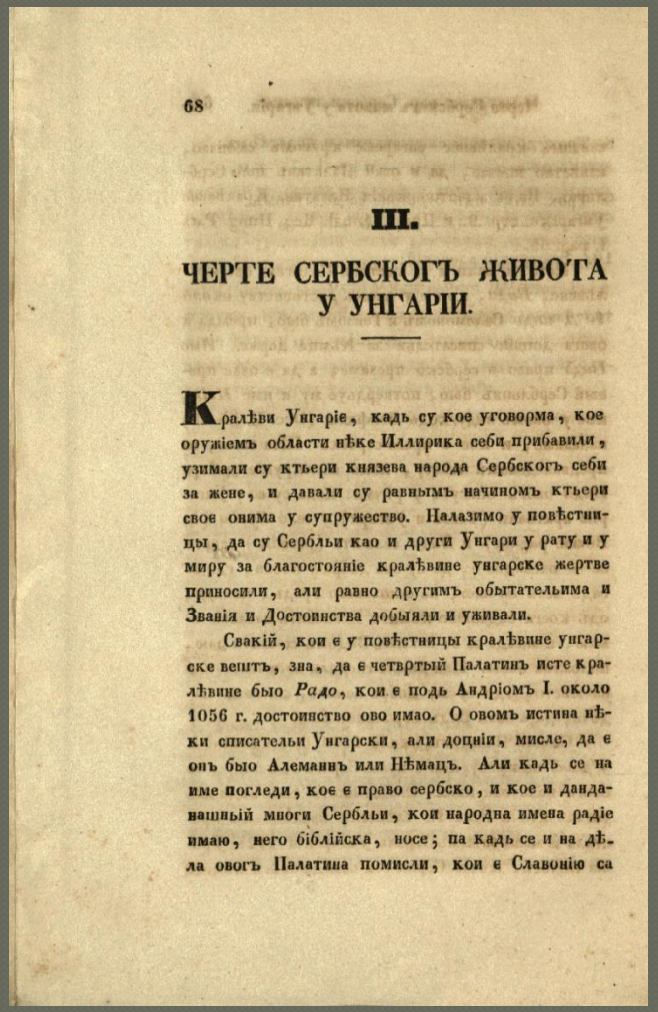

68

III.

ЧЕРТЕ СЕРБСКОГЪ ЖИВОТА У УНГАРІИ.

Кралѣви Унгаріе, кадь су кое уговорма, кое оружіемъ области нѣке Иллирика себи прибавили, узимали су ктьери князева народа Сербскогъ себи за жене, и давали су равнымъ начиномъ ктьери свое онима у супружество. Налазимо у повѣстницы, да су Сербльи као и други Унгари у рату и у миру за благостояніе кралѣвине унгарске жертве приносили, али равно другимъ обытательима и Званія и Достоинства добыяли и уживали.

Свакій, кои е у повѣстницы кралѣвине унгарске вештъ, зна, да е четвртый Палатинъ исте кралѣвине быо *Радо*, кои е подь Андріомъ I. около 1056 г. достоинство ово имао. О овомъ истина нѣки списательи Унгарски, али доцніи, мисле, да е онъ быо Алеманнъ или Нѣмацъ. Али кадь се на име погледи, кое е право сербско, и кое и данашный многи Сербльи, кои народна имена радіе имаю, него біблійска, носе; па кадь се и на дѣла овогъ Палатина помисли, кои е Славонію са

- Мушкатировић је аутор обимнијег политичко-историографског дела које је остало у рукопису. То је увод у захтеве које су Срби требало да поднесу 1790. године угарском сабору.
- У *Летопису Матице српске* 1844. објављен је одељак из овог списа под насловом *Черте српског живота у Угарији*.

РПСр II 4/1844

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

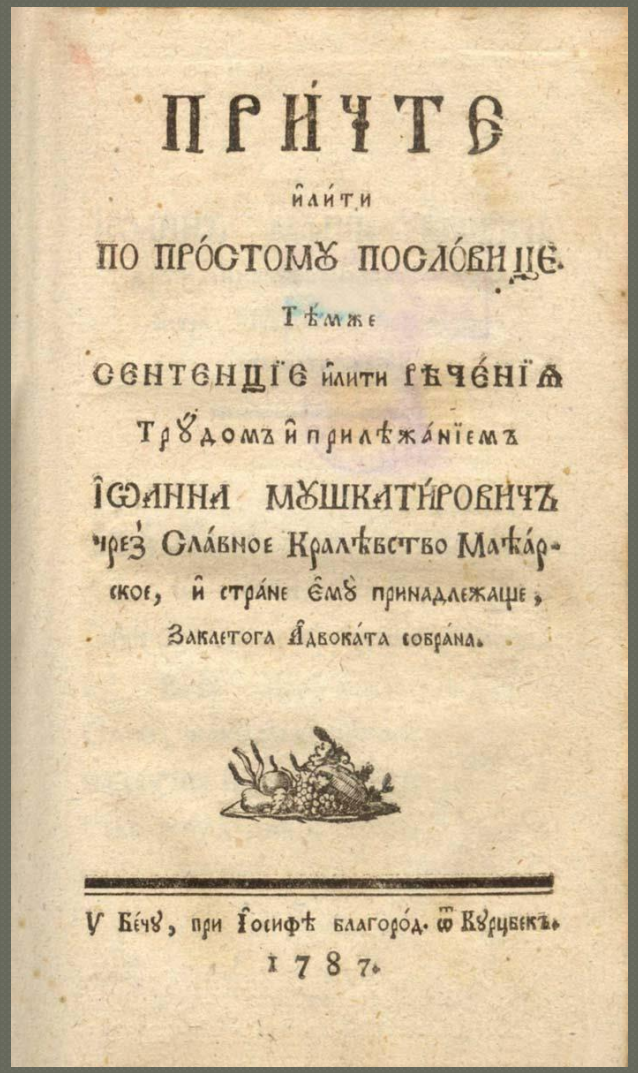

ПРИЧТѢ

ИЛИТИ

ПО ПРОСТОМѢ ПОСЛОВИЦЕ.

ТѢМЖЕ

СЕНТЕНЦІЇ ИЛИТИ РѢЧЕНІѦ

ТРУДОМЪ И ПРИЛѢЖАНІЕМЪ

ІѠАННА МУШКАТИРОВИЧЪ

ЧРЕЗЪ СЛАВНОЕ КРАЛѢВСТВО МАЂАР-

СКОЕ, И СТРАНЕ ЕМУ ПРИНАДЛЕЖАЩЕ,

ЗАКЛЕТОГА АДВОКАТА СОБРАНА.

У БЕЧУ, при Іосифѣ благород. ѿ Курцбекъ.

1787.

РСТСр II 60/Пв

Дигитална БМС

- Јован Мушкатировић први је сакупљач српских народних умотворина.
- Године 1786. боравио је у Бечу, када је неколико месеци провео у сталном друштву са Доситејем Обрадовићем и цензором српских књига Атанасијем Димитријевићем Секерешом, који су га и подстакли, да корпус народних пословица, бележених разним поводима приреди за штампу.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

ПРИЧТЕ
ИЛИТИ
ПО ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЕ
Тѣмже
СЕНТЕНЦІЕ ИЛИТИ РѢЧЕНІЯ
Трудомъ и прилѣжаніемъ
ІѠАННА МУШКАТИРОВИЧЪ
чрез Славное Кралѣвство Маѣарское, и стране ему принадлежаще,
Заклетога Адвоката собрана.

У Бечу, при Іосифѣ благород. ѿ Курцбекъ.
1787.

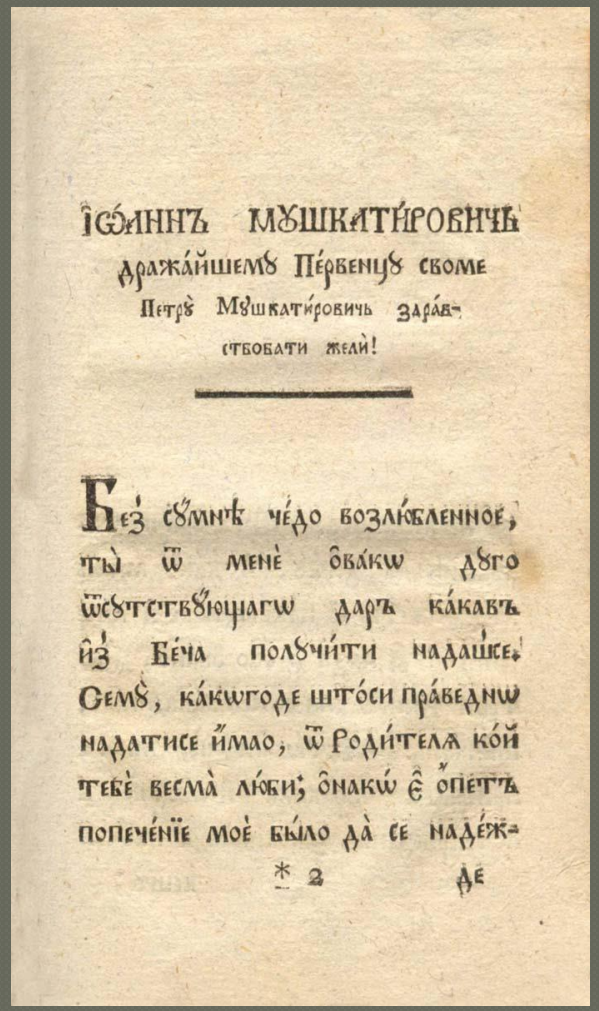

ІѠАННЪ МУШКАТИРОВИЧЬ
дражайшему Первенцу своме
Петру Мушкатировичь зарав-
ствобати желѝ!

Без сумнѣ чедо возлюбленное,
ты ѿ мене овакѡ дуго
ѿсутствующагѡ даръ какавъ
из Беча получити надашсе.
Сему, какѡгоде штоси праведнѡ
надатисе имао, ѿ Родителя кой
тебе весма люби; онакѡ е опетъ
попеченіе мое было да се надеж-
* 2 де

- Објавио је *Причте илити по простому пословице темже сентенције илити реченија* (Беч, 1787), прву штампану збирку пословица у српској култури.
- Књигу је посветио свом сину Петру Мушкатировићу.

P18Cp I 70.1

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

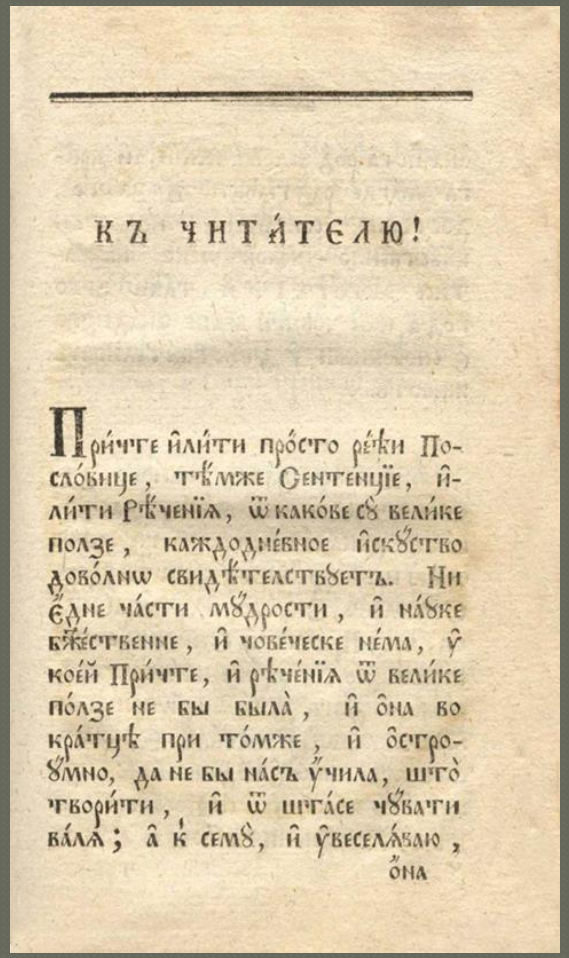

КЪ ЧИТА́ТЕЛЮ!

При́чте и҆ли́ти про́сто ре́ѣи Посло́вице, тѣ́мже Сентенцїе, и҆ли́ти Рѣ́ченїѧ, ѿ како́ве сꙋ̀ вели́ке ползе, каждодне́вное и҆скꙋ́ство дово́лнѡ свидѣ́телствꙋетъ. Ни є҆́дне ча́сти мꙋ́дрости, и҆ на́ꙋке бж҃е́ственне, и҆ чове́ческе не́ма, ꙋ҆ кое́й При́чте, и҆ рѣче́нїѧ ѿ вели́ке по́лзе не бы была̀, и҆ о҆на во кра́тцѣ при то́мже, и҆ о҆строꙋ́мно, да не бы на́съ ꙋ҆́чила, што̀ твори́ти, и҆ ѿ шта́се чꙋ́вати ва́лѧ; а҆ к҆ семꙋ̀, и҆ ꙋ҆веселѧ́ваю, о҆́на

РСТСр II 60/Пв

Дигитална БМС

- Књига је писана добрим народним језиком.
- Мушкатировићеви погледи на функцију и значај пословица исказани су у предговору.
- У предговору Мушкатировић указује на вредност пословица, „уче нас шта ваља радити а чега се треба клонити, сем тога оне увесељавају људе”. Њима су се служили учени људи.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

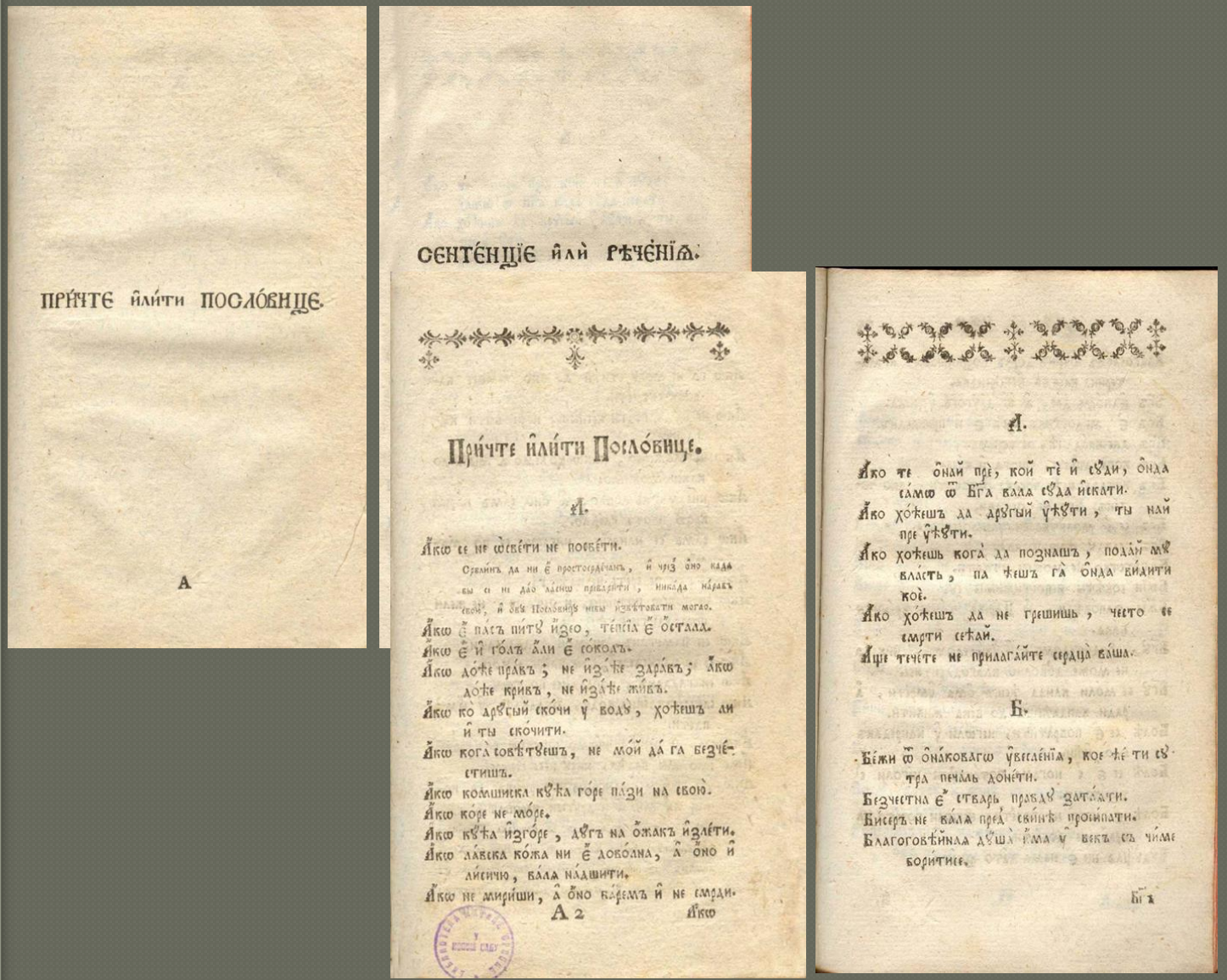

ПРИ́ЧТЕ ИЛИ́ТИ ПОСЛО́ВИЦЕ.

А

СЕНТЕ́НЦІЄ ИЛИ́ РЕ́ЧЕНІ́Я.

Прѝчте йлѝти Послѡ́вице.

А.

А́ко се не ѡсвѣ́ти не посвѣ́ти.
Срамѝм да ни е́ простогра́чанъ, и чу́з ѡно кадъ
бы о ни да́о ха́лцу прилѣ́пити, никада на́рав
свој, и бе́з Послѡ́вицъ мисли ѹзѣ́тковати могао.
А́ко е́ пла́съ пи́тъ и́дво, тѣ́шка е́ ѡста́ла.
А́ко е́ и го́лъ а́ли е́ соко́лъ.
А́ко до́ке пра́въ; не и́зи́ке здра́въ; а́ко
до́ке кри́въ, не и́зи́ке жи́въ.
А́ко ко дру́гый скочи ѹ воду, хо́ћешъ ли
и ты скочити.
А́ко кога́ ѡвѣ́тѹешъ, не мо́и да га безчѣ-
стишъ.
А́ко ко́мшиска кѹ́ћа горе па́зи на свою.
А́ко горе не мо́ре.
А́ко кѹ́ћа и́згоре, дру́г на ѡ́жакъ и́зле́ти.
А́ко ла́вска ко́жа ни е́ доко́лна, а ѡно и
ли́сичю, бала́ надшити.
А́ко не мири́ши, а ѡно ба́ремъ и не смрди.

А.

А́ко те о́нди пре́, кои́ те и сѹ́ди, о́нда
сла́мо ѡ Бо́га ва́ла сѹ́да и́скати.
А́ко хо́ћешъ да дру́гый ѹ́ћѹти, ты най
пре ѹ́ћѹти.
А́ко хо́ћешь кога́ да познаш, пода́и мѣ
власть, па ћешъ га о́нда ви́дити
кои́.
А́ко хо́ћешъ да не грешишь, често се
смрти сећа́и.
А́ше тече́те не прилага́йте сердца ва́ша.

Б.

Бѣ́жи ѡ о́на́ковагѡ ѹ́веселе́нїа, кое́ ће́ ти сѹ́
тра печа́ль доне́ти.
Безчестна е́ сѣ́кира пра́вдѹ затина́ти.
Бисе́ръ не ва́ла пред сви́нѣ проси́пати.
Благоговѣ́йна дѹ́ша и́ма у вѣкъ съ чи́ме
бори́тисе.

- Збирка је подељена на два дела.
- Први део чине *Причте илити по простому пословице* и оне су највећим делом усмене, на народном језику.
- Други део су *Сентенције илити речениј*а. Углавном су то изреке књишког порекла, а у језику су приметнија славеносрпска образовања.
- Збирка садржи 1662 пословице и 266 сентенци и изрека.

РСТСр II 60/Пв

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

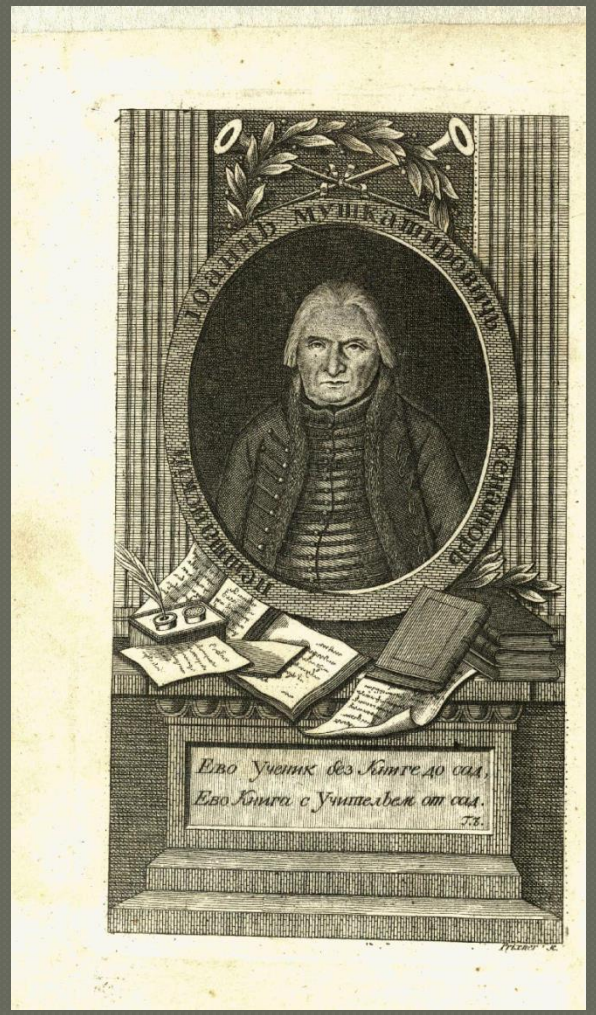

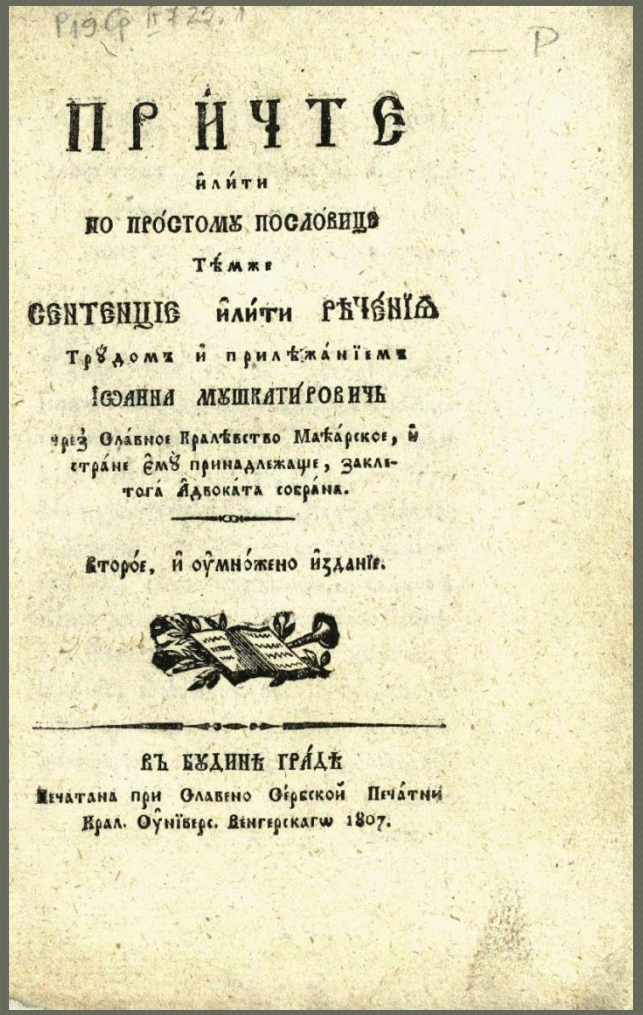

ПРИЧТЕ

или́ти

ПО ПРО́СТОМУ ПОСЛО́ВИЦЕ

Тѣ́мже

СЕНТЕНЦІЕ или́ти РѢЧЕ́НІѦ

Тру́домъ и прилѣжа́нїемъ

ІѠАННА МУШКАТИ́РОВИЧЬ

чрезъ Сла́вное Кралѣ́вство Маѣ́арское, и стра́не ему принадлежаще, заклетога́ А́двоката собра́на.

Второ́е, и оумно́жено и́зданїе.

ВЪ БУДИНѢ ГРА́ДѢ

Печатана при Славено Се́рской Печа́тни Крал. Оу́нїверс. Венгерскагѡ 1807.

- *Причте* су биле радо читане и доживеле су и друго допуњено издање (Будим 1807).
- У другом издању приновљен је знатан број нових пословица и изрека.

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

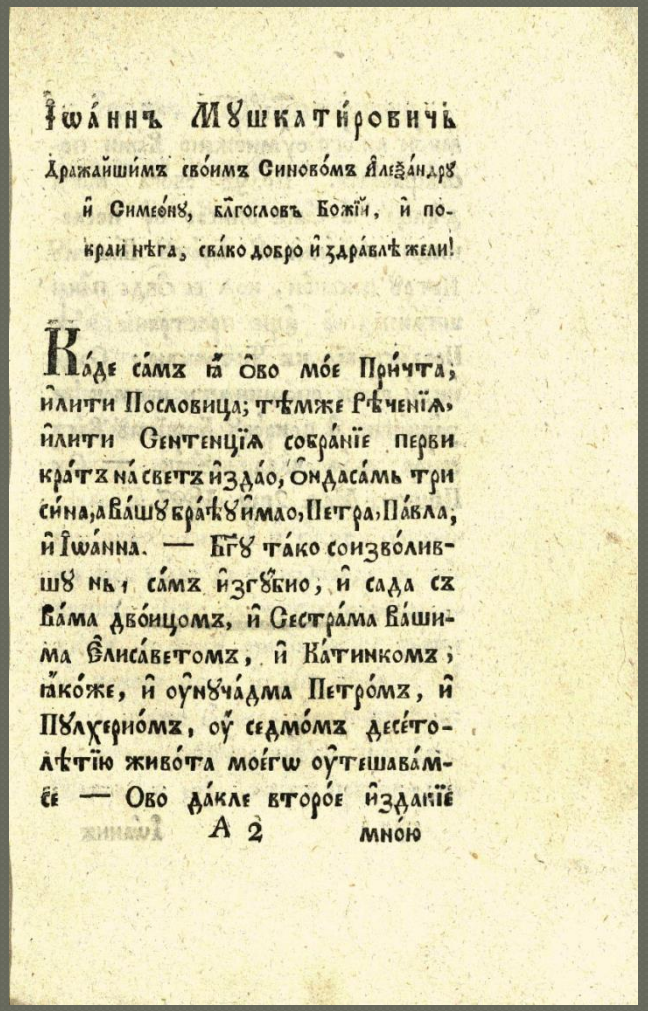

Іѡа́ннъ Мꙋшкати́ровичь

Дражайши́мъ сво́имъ Синово́мъ А҆лєѯа́ндрꙋ и҆ Симеѡ́нꙋ, бл҃гословъ Божі́й, и҆ покраи нѣга, сва́ко добро и҆ здра́влѣ жели!

Ка́де са́мъ ꙗ҆ ѻ҆во мо́е При́чта, и҆лити Пословица; тѣмже Рѣченїѧ, и҆лити Сентенцїѧ собра́нїе перви кра́тъ на́ светъ и҆зда́о, ѻ҆ндаса́мь три си́на, а Ва́шꙋ бра́ѣꙋ и҆мао, Петра, Па́вла, и҆ Іѡа́нна. — Бг҃ꙋ та́ко соизво́ливши ꙋ нь, са́мъ и҆згꙋ́био, и҆ сада съ Ва́ма дво́ицомъ, и҆ Сестра́ма Ва́шима Є҆лиса́ветомъ, и҆ Ка́тинкомъ; ꙗ҆ко́же, и҆ оу҆нꙋча́дма Петро́мъ, и҆ Пꙋлхерио́мъ, оу҆ седмо́мъ десе́толѣтїю живо́та моегѡ оу҆тешава́мсе — Ово да́кле второе и҆здакїе

А 2 мно́ю

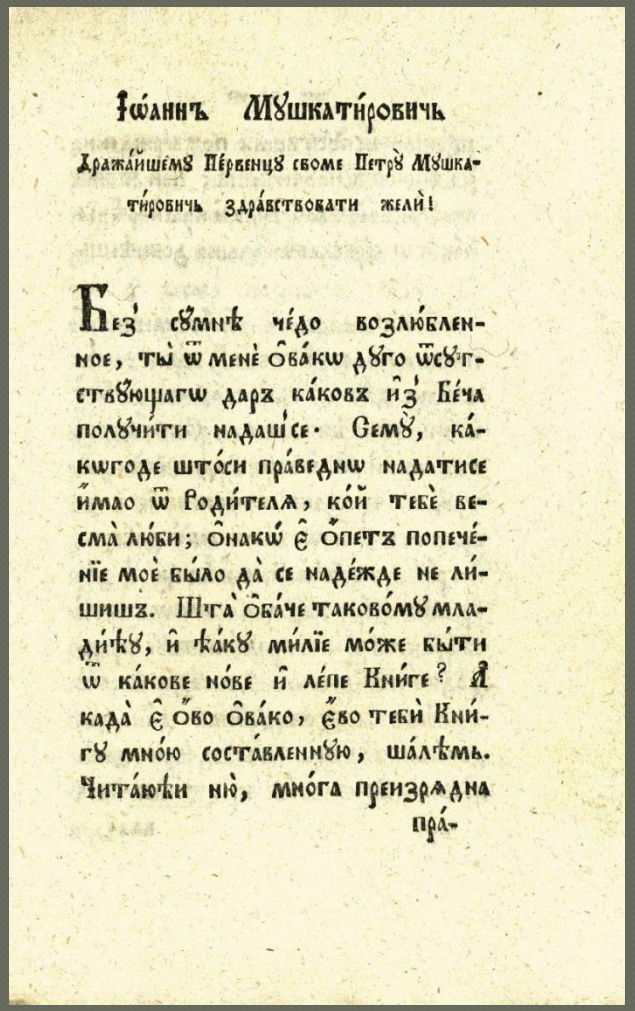

Іѡа́ннъ Мꙋшкати́ровичь

Дражайшемꙋ Пе́рвенцꙋ своме Петрꙋ̀ Мꙋшкати́ровичь здра́вствовати желѝ!

Безъ сꙋ́мнѣ че́до возлю́бленное, ты̀ ѿ менѐ ѻ҆ва́кѡ дꙋго ѿсꙋтствꙋющагѡ даръ ка́ковъ и҆з Бе́ча полꙋчи́ти надаш́се. Семꙋ̀, ка́кѡгоде што́си пра́веднѡ надатисе и҆мао ѿ Роди́телѧ, ко́й тебѐ весма̀ лю́би; ѻ҆накѡ́ є҆ ѻ҆́петъ попече́нїе моѐ бы́ло да̀ се наде́жде не ли́шишъ. Шта̀ ѻ҆ба́че таково́мꙋ младѝѣꙋ, и҆ ѣ́акꙋ ми́лїе мо́же бы́ти ѿ ка́кове но́ве и҆ ле́пе Кни́ге? А҆ када̀ є҆ ѻ҆́во ѻ҆ва́ко, є҆́во тебѝ Кни́гꙋ мно́ю соста́вленнꙋю, ша́лѣмь. Чита́ю́ѣи ню̀, мно́га преизрѧдна

пра́-

Р19Ср II 729.1

Дигитална БМС

- У другом издању има 2458 пословица и изрека.
- Већи део, око две хиљаде припада пословицама, а знатно мањи део садржи нешто преко двеста педесет изрека и око сто пословичких поређења.
- Друго издање богатије је Мушкатировићевим тумачењима, коментарима и напоменама.
- Поред посвете као у првом издању, постоји и посвета синовима Александру и Симеону.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

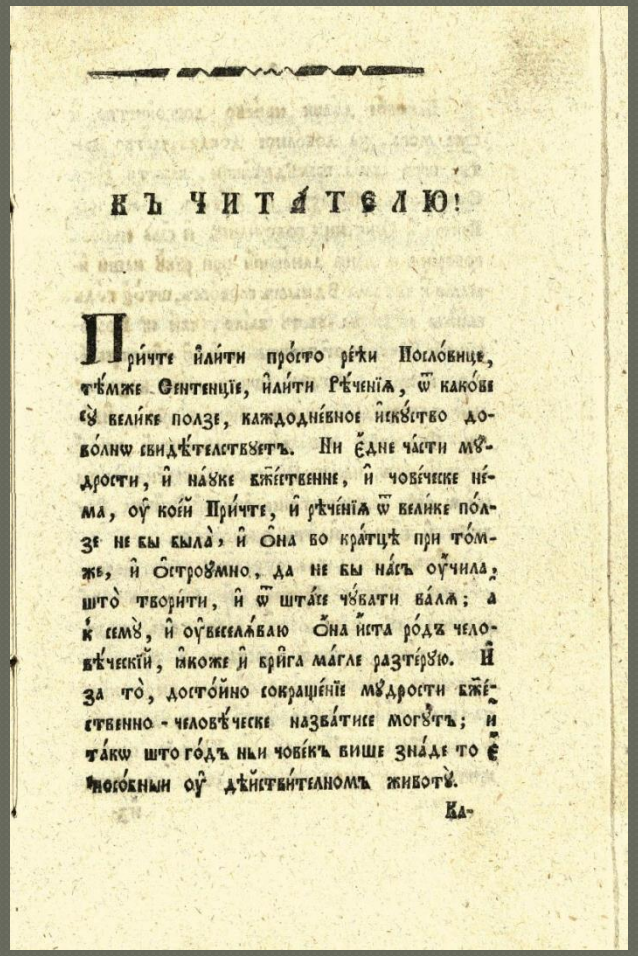

КЪ ЧИТА́ТЕЛЮ!

Прічте йліти прóсто рéки Послóвице, тéмже Сентенціѣ, йліти Рéченїа, ѿ какóви сѹ велíке ползе, каждоднéвное нéкѣство доволнѡ свидѣтелствѹетъ. Ни ѐдне ча́сти мѹдрости, й нáѹке вжéственне, й човéческе нéма, оу́ коéй Прíчте, й рéченїа ѿ велíке пóлзе не бы былá, й óна во кратцѣ при тóмже, й óстровмно, да не бы нáсъ оу́чила, штò твóрити, й ѿ штáте чѹвати вáлм; а к семѹ, й оу́веселáваю óна йста рóдъ человѣ́ческій, якоже й кри́га мáгле разтéрѹю. И за тò, достóйно сокращéнїе мѹ́дрости вжéственно-человéческе назвáтисе могѹ́тъ; и тáкѡ што гóдъ нькто човѣкъ више знáде то ѐ нопокнын оу́ дѣйствúтелномъ животѹ.

Ка-

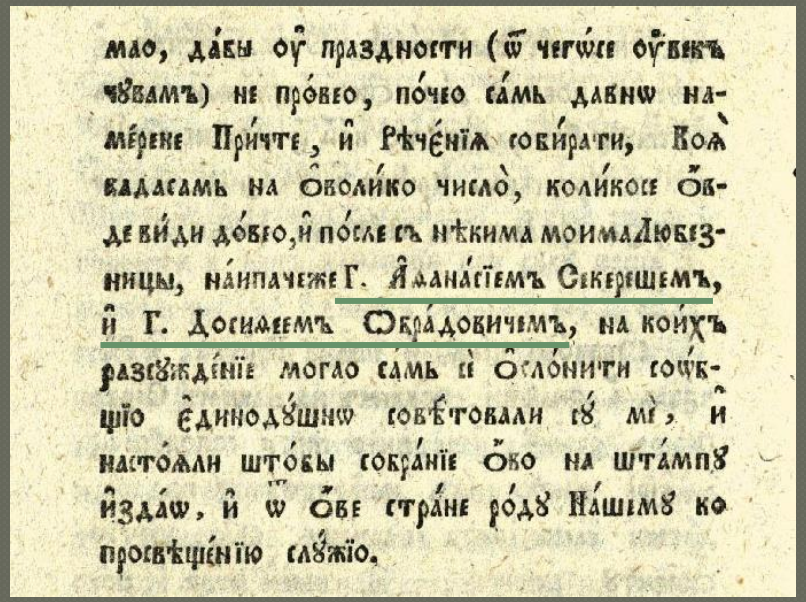

мао, дáбы оу́ праздности (ѿ чегóсе оу́бѣкъ чѹвамъ) не прóвео, пóчео сáмь давнѡ намéрене Прíчте, й Рѣчéнїа собúрати, Ком кадасамь на óволúко числò, колúкосе óбдевúди дóвео, й пóсле съ нѣкима моима Любезницы, наипачеже Г. Ѳанасїемъ Секерешемъ, й Г. Досиѳеемъ Обрáдовичемъ, на коúхъ разсѹждéнїе могао сáмь сѝ óслóнити соúкшїо ѐдинодѹ́шнѡ совѣтовали сѧ́ мѣ, и настóяли штóбы сокрáнїе óво на штáмпѹ йздáш, й ѿ óве стрáне рóдѹ Нáшемѹ ко просвѣщéнїю слѹ́жїо.

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

- На концепцију његове збирке утицали су идеологија просвећености, вера у прогрес, у могућност учења и свемоћ знања.
- Преузео је пословице (и сродне облике) из усмене традиције и сентенце из писаних извора и библијске цитате.
- Угледао се на традицију у сачињавању оваквих зборника. Истовремено уношењем народних мудрости жели да се приближи ширем читалачком кругу.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

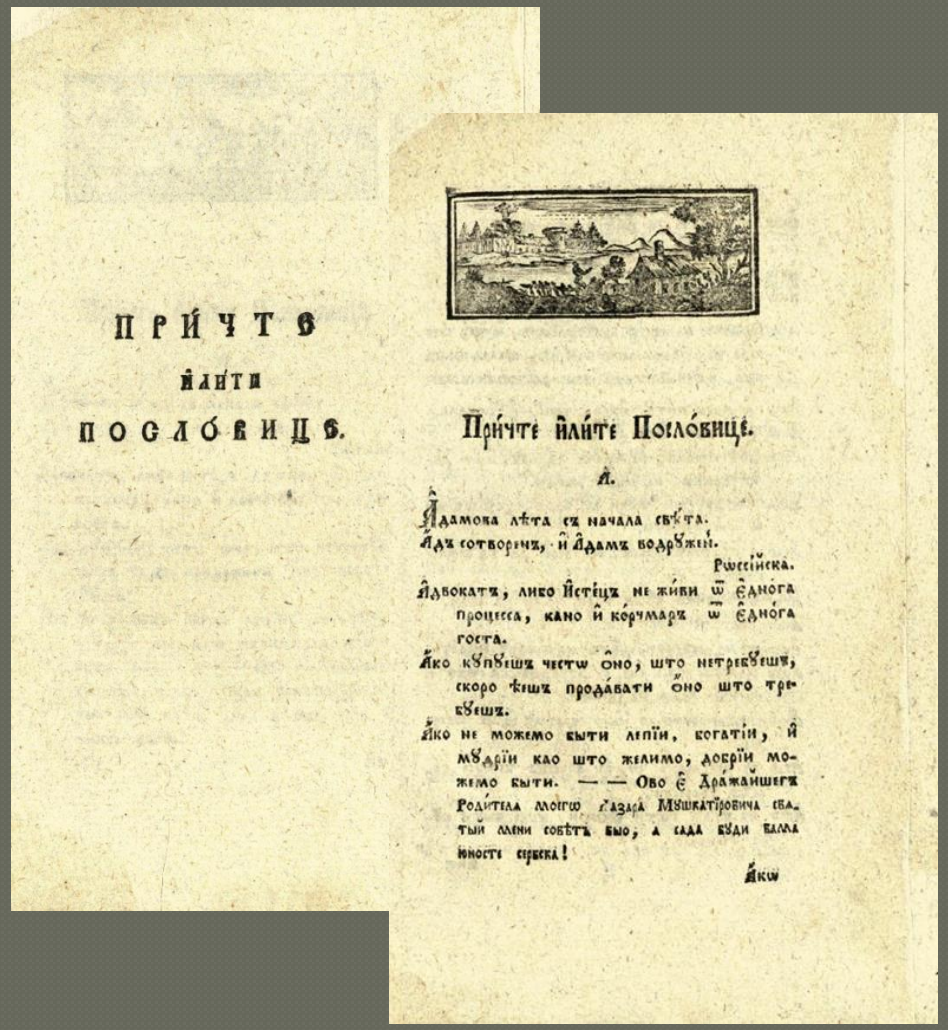

ПРИ́ЧТЕ
И́ЛИ́ТЕ
ПОСЛО́ВИЦЕ.

Прѝчте и̂ли́те Посло́вице.

А.

А̂дамова лѣта съ начала свѣ́та.
А̂дъ сотворенъ, и̂ А̂дамъ водрꙋжен.
Рѡссі́йска.
А̂двокатъ, либо И̂сте́цъ не жи́ви ѿ є̂дно́га процесса, кано и̂ ко́рчмаръ ѿ є̂дно́га госта.
А̂ко кꙋпꙋешъ честѡ о̂но, што нетребꙋешъ, скоро ѣешъ прода́вати о̂но што требꙋешъ.
А̂ко не можемо быти лепїи, богатїи, и̂ мꙋдрїи као што желимо, добрїи можемо быти. — — Ово є̂ Дра́жайшегъ Роди́тела моегѡ Лазара Мꙋшкатїровича святый мени совѣтъ быо, а сада бꙋди балла юносте сербска!
А̂кѡ

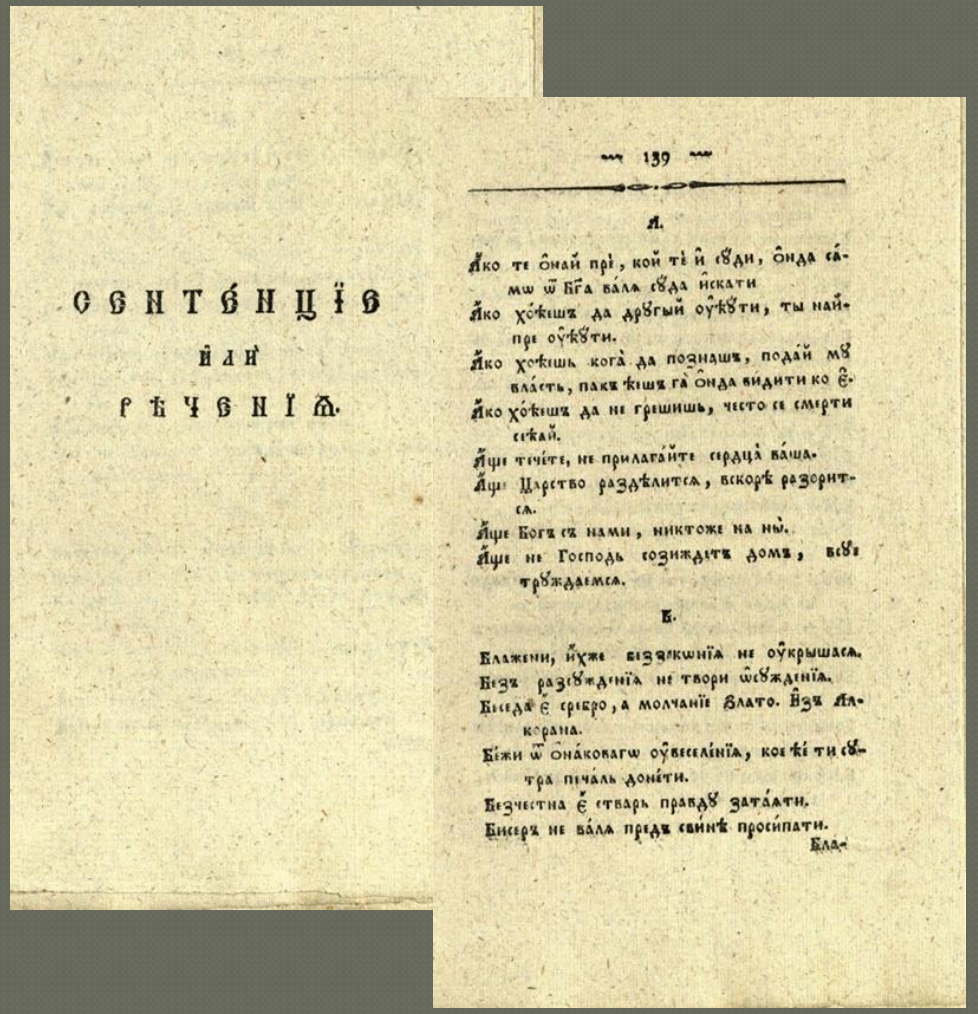

СЕНТЕ́НЦЇЕ
И̂ЛИ̂
РѢЧЕНЇѦ.

— 139 —

А.

А̂ко те о̂най пре̂, кой те̂ и̂ сꙋди, о̂нда са́мѡ ѿ Бг҃а ва́ла сꙋда и̂скати
А̂ко хо́ѣшъ да дрꙋгый оу̂ѣꙋти, ты найпре оу̂ѣꙋти.
А̂ко хо́ѣшь кога̀ да познашъ, пода́й мꙋ вла́сть, пакъ ѣшъ га̀ о̂нда видити ко є̂.
А̂ко хо́ѣшъ да не грешишь, често се смерти сѣѣай.
А̂ще тече́те, не прилага́йте сердца̀ ва́ша.
А̂ще Царство раздѣлитсѧ, вскорѣ разоритсѧ.
А̂ще Богъ съ нами, никтоже на ны̀.
А̂ще не Господь созиждетъ домъ, всꙋе трꙋждаемсѧ.

Б.

Блажени, и̂хже беззаконїѧ не оу̂крышасѧ.
Безъ разсꙋжденїѧ не твори ѡ̂сꙋжденїѧ.
Беседа є̂ сребро, а молчанїе Злато. И̂зъ Алкорана.
Бе́жи ѿ о̂на́ковагѡ оу̂веселе́нїѧ, кое ѣ́е ти сꙋтра печа́ль доне́ти.
Безчестна є̂ стварь правдꙋ зата́ѧти.
Бисеръ не ва́лѧ предъ свинѣ проси́пати.
Бла-

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

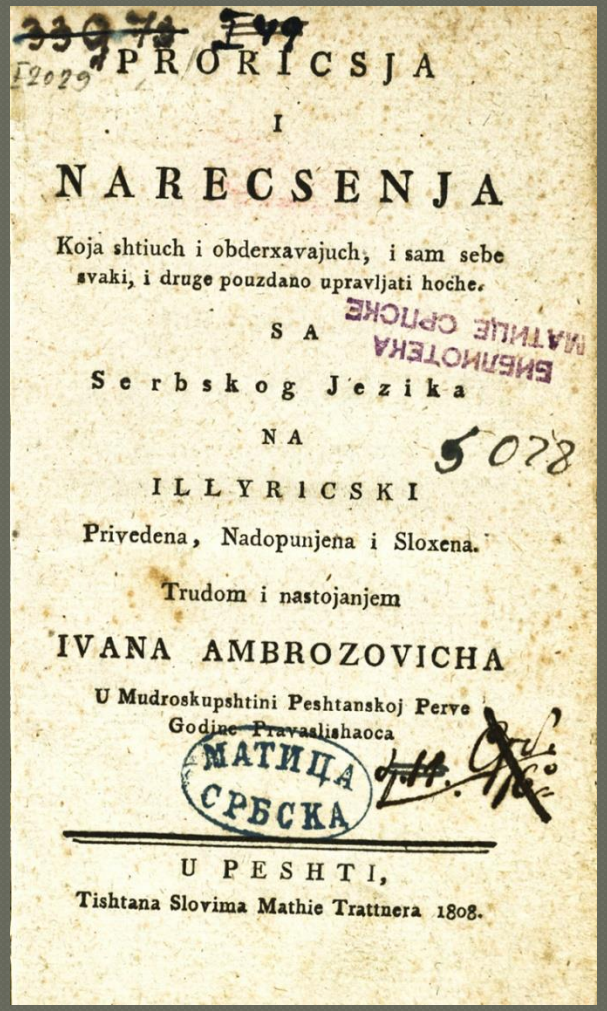

PRORICSJA

I

NARECSENJA

Koja shtiuch i obderxavajuch, i sam sebe svaki, i druge pouzdano upravljati hoche.

S A

Serbskog Jezika

NA

ILLYRICSKI

Privedena, Nadopunjena i Sloxena.

Trudom i nastojanjem

IVANA AMBROZOVICHA

U Mudroskupshtini Peshtanskoj Perve Godine Pravaslishaoca

МАТИЦА СРБСКА

U PESHTI,

Tishtana Slovima Mathie Trattnera 1808.

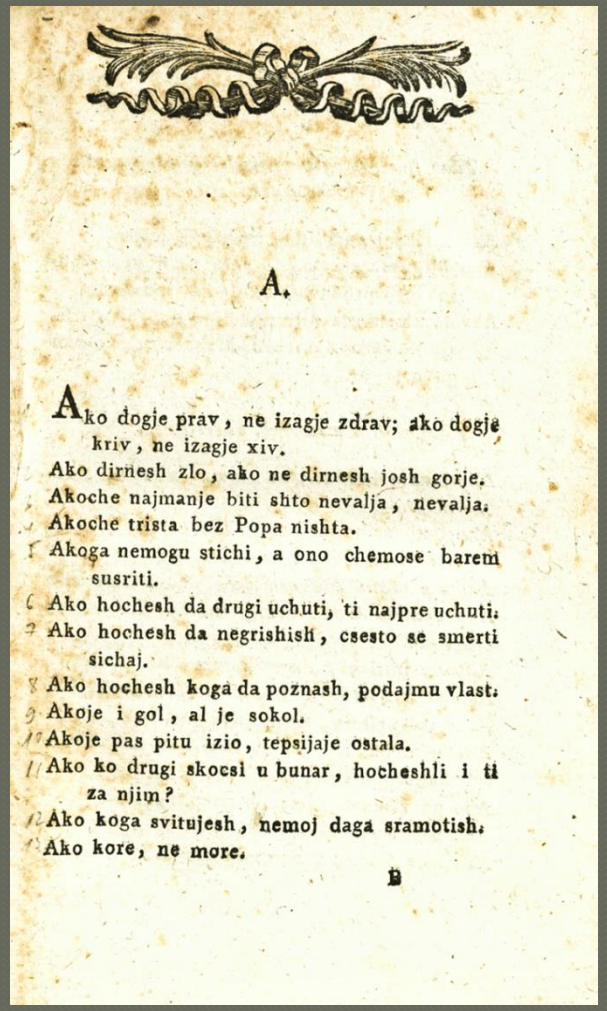

A.

Ako dogje prav, ne izagje zdrav; ako dogje kriv, ne izagje xiv.
Ako dirnesh zlo, ako ne dirnesh josh gorje.
Akoche najmanje biti shto nevalja, nevalja.
Akoche trista bez Popa nishta.
Akoga nemogu stichi, a ono chemose barem susriti.
Ako hochesh da drugi uchuti, ti najpre uchuti.
Ako hochesh da negrishish, csesto se smerti sichaj.
Ako hochesh koga da poznash, podajmu vlast.
Akoje i gol, al je sokol.
Akoje pas pitu izio, tepsijaje ostala.
Ako ko drugi skocsi u bunar, hocheshli i ti za njim?
Ako koga svitujesh, nemoj daga sramotish.
Ako kore, ne more.

B

- Годину дана након другог издања књиге, Иван Амброзовић, студент права из Сомбора, објављује Мушкатировићеву збирку на штокавко-икавском дијалекту *Proricja i narescenija* (Пешта 1808).

P19Xp(Cp) I 1.1

Дигитална БМС

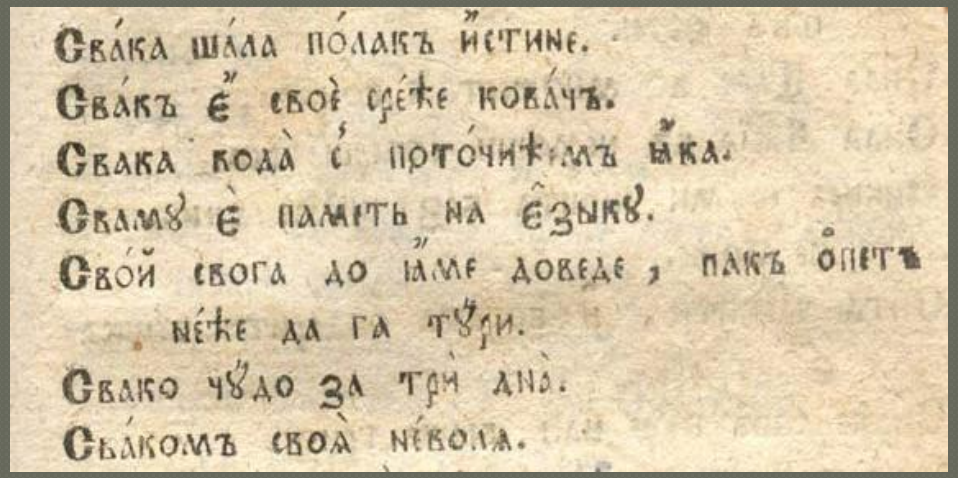
Сва́ка ша́ла по́лакъ и҆́стине.
Сва́къ є҆ своѐ сре́ѣе кова́чъ.
Свака вода̀ с҆ пото́чиѣемъ ꙗ҆́ка.
Свамꙋ̀ є҆ памѣть на є҆зыкꙋ.
Сво́й свога до ꙗ҆́ме доведе, пакъ о҆петъ
не́ѣе да га тꙋ́ри.
Свако чꙋ́до за трѝ дна̀.
Сва́комъ своѧ̀ не́волѧ.

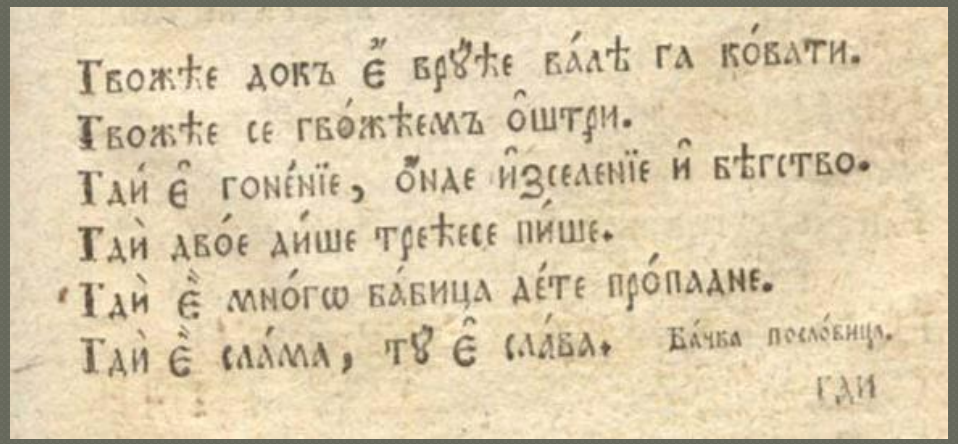
Гвожѣе докъ є҆ врꙋ́ѣе ва́лѣ га ко́вати.
Гвожѣе се гво́жѣемъ о҆штри.
Гди́ є҆ гоне́нїе, о҆́нде и҆зселенїе и҆ бѣгство.
Гдѝ дво́е ди́ше треѣесе пи́ше.
Гдѝ є҆ мно́гѡ ба́бица де́те про́падне.
Гдѝ є҆ сла́ма, тꙋ є҆ сла́ва. Ба́чка посло́вица.
ГДИ

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

- Мушкатировић је користио четири групе извора за састављање своје књиге:

1. Цитати из Библије
2. Цитати из српских писаца
3. Туђе пословице
4. Народне пословице, оне које је чуо у народу и сам забележио.

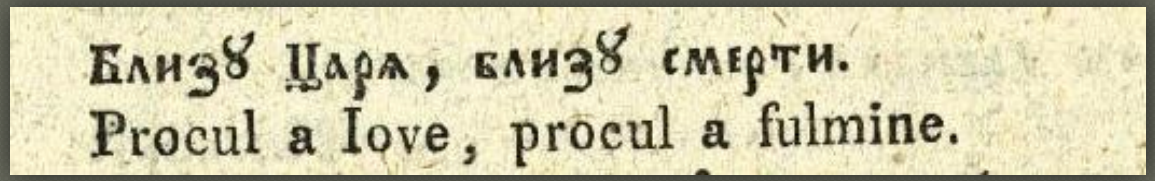

Близꙋ Царѧ, близꙋ смерти.
Procul a Iove, procul a fulmine.

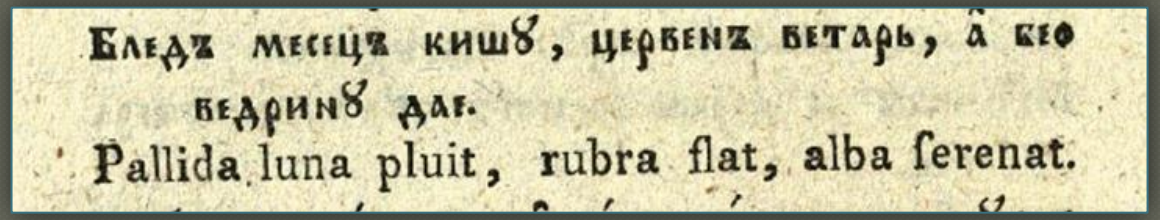

Бледъ месецъ кишꙋ, червенъ ветарь, а̂ бео ведринꙋ дае.
Pallida luna pluit, rubra flat, alba ſerenat.

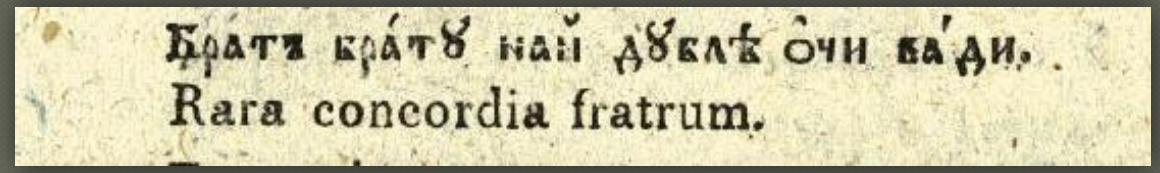

Братъ бра́тꙋ най дꙋблѣ о̂чи ва́ди.
Rara concordia fratrum.

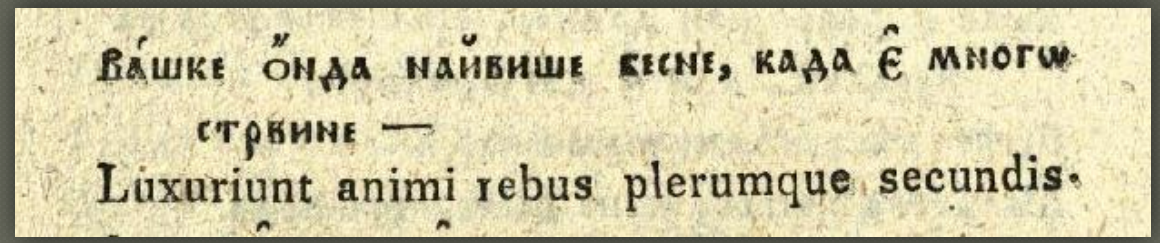

Ва́шке о̂нда найвише бесне, када є̂ многѡ стрвине —
Luxuriunt animi rebus plerumque secundis.

- Знатан део пословица преведен је са латинског језика.

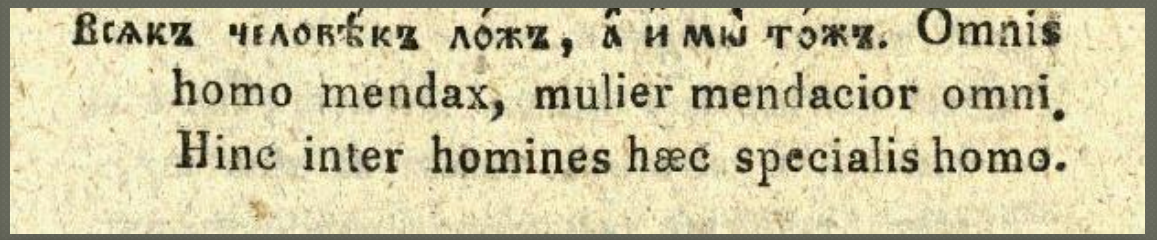

Всѧкъ человѣ́къ ло́жъ, а̂ и мѡ̀ то́жъ. Omnis homo mendax, mulier mendacior omni. Hinc inter homines hæc specialis homo.

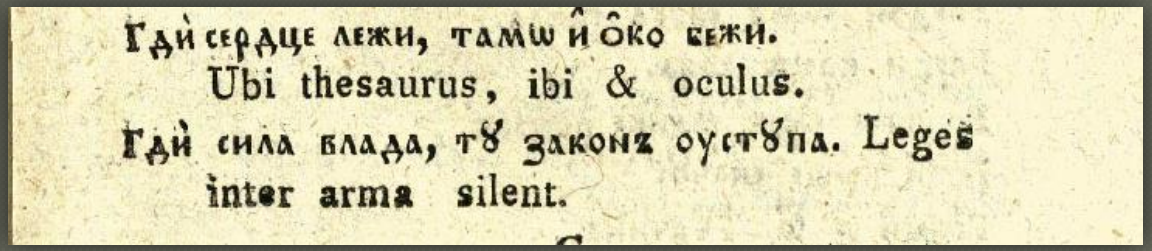

Гди̇ сердце лежи, тамѡ и̂ о̂ко бежи.
Ubi thesaurus, ibi & oculus.
Гди̇ сила влада, тꙋ законъ оустꙋпа. Leges inter arma silent.

P19Cp II 729.1
Дигитална БМС

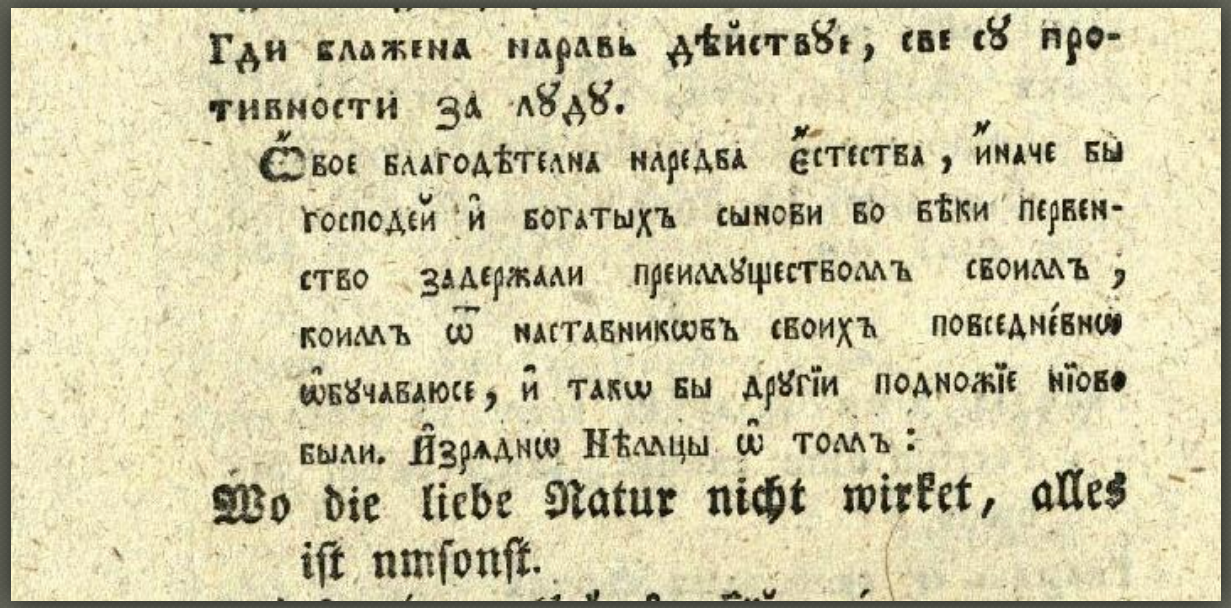

Гди блажена наравь дѣйствꙋе, све сꙋ противности за лꙋдꙋ.

Ѡвое благодѣтелна наредба єстества, иначе бы господей и богатыхъ сынови во вѣки первенство задержали преиллꙋществоллъ своиллъ, коиллъ ѿ наставникѡвъ своихъ повседнéвнѡ ѡбꙋчаваюсе, и такѡ бы дрꙋгїи подножїе нїово были. Изрѧднѡ Нѣллцы ѡ толлъ:

Wo die liebe Natur nicht wirket, alles ist nmsonst.

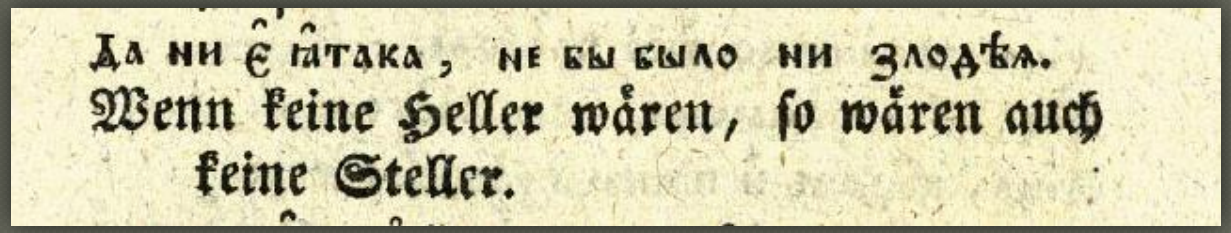

Да ни є ꙗтака, не бы было ни злодѣѧ.

Wenn keine Heller wären, so wären auch keine Steller.

- Наведен је и преведен један број немачких и мађарских пословица.

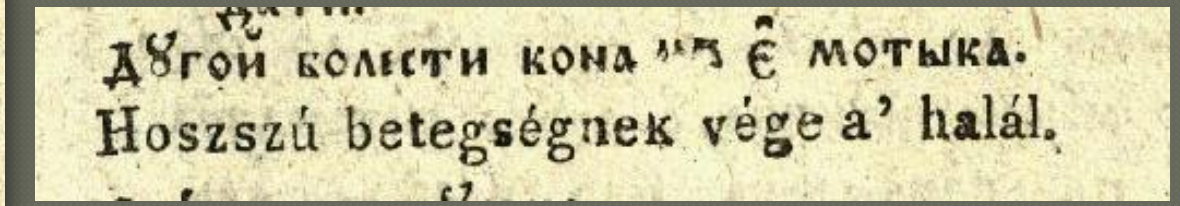

Дꙋгой болести кона ... є мотыка.

Hoszszú betegségnek vége a' halál.

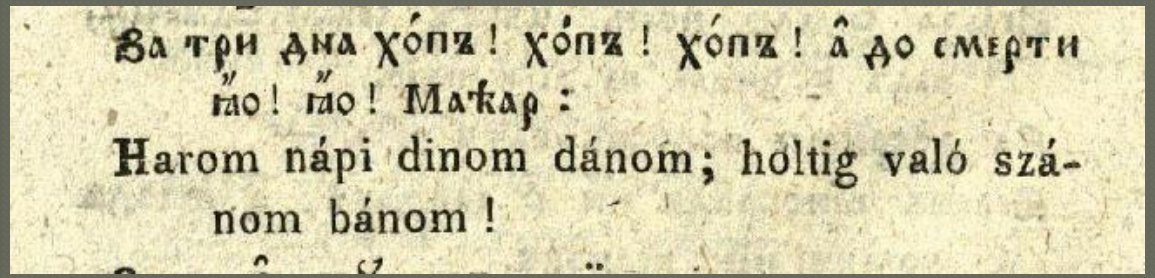

За три дна хóпъ! хóпъ! хóпъ! а до смерти ꙗо! ꙗо! Маѣар:

Harom nápi dinom dánom; holtig való szánom bánom!

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

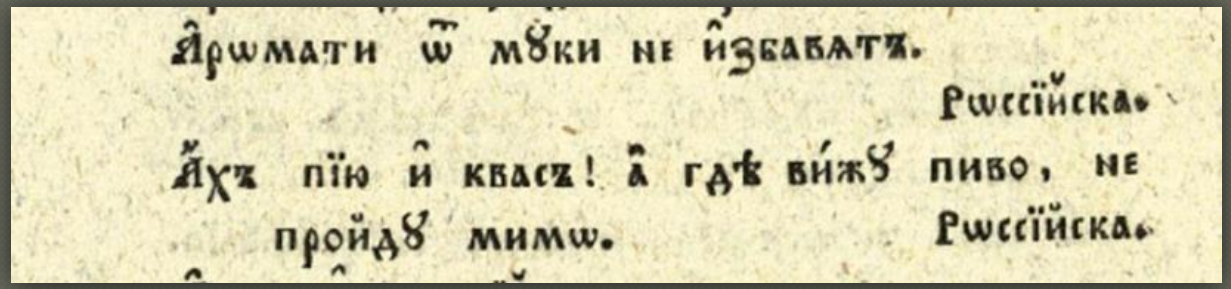
Арωмати ѿ мꙋки не избавѧтъ.
Рωссїйска.
Ахъ пїю и квасъ! а гдѣ вижꙋ пиво, не пройдꙋ мимω.
Рωссїйска.

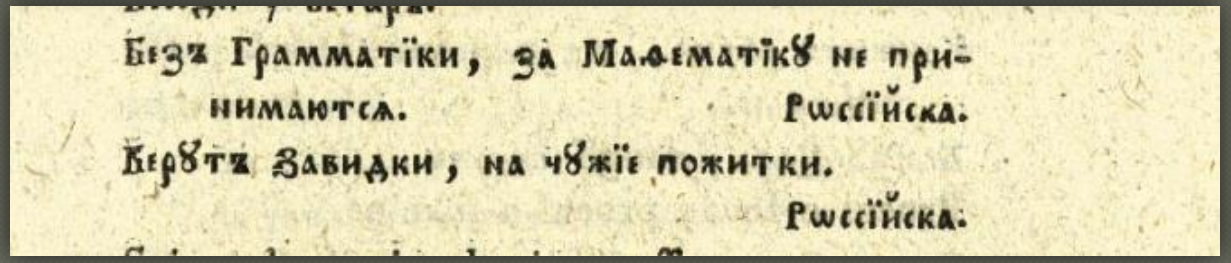
Безъ Грамматїки, за Маѳематїкꙋ не принимаютсѧ.
Рωссїйска.
Верꙋтъ Завидки, на чꙋжїе пожитки.
Рωссїйска.

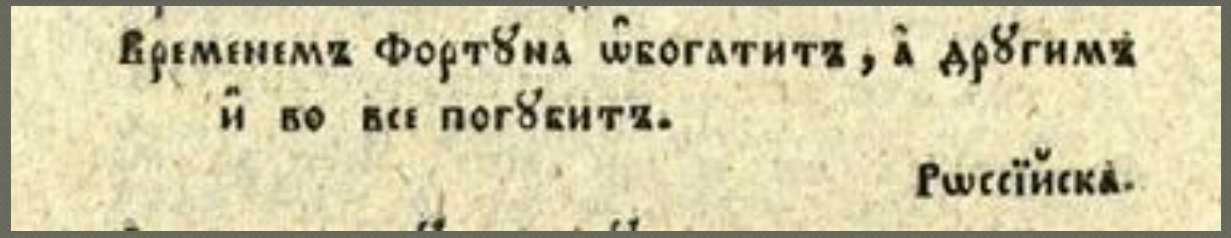
Временемъ Фортꙋна ѡбогатитъ, а дрꙋгимъ и во все погꙋбитъ.
Рωссїйска.

Р19Ср II 729.1
Дигитална БМС

- Руске пословице (око 40) нису превођене, наведене су у оригиналу. Исто тако и словачке.

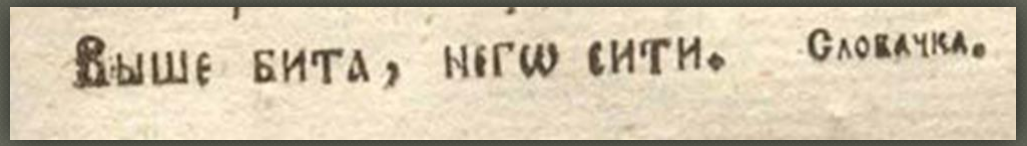
Выше бита, негω сити.
Словачка.

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

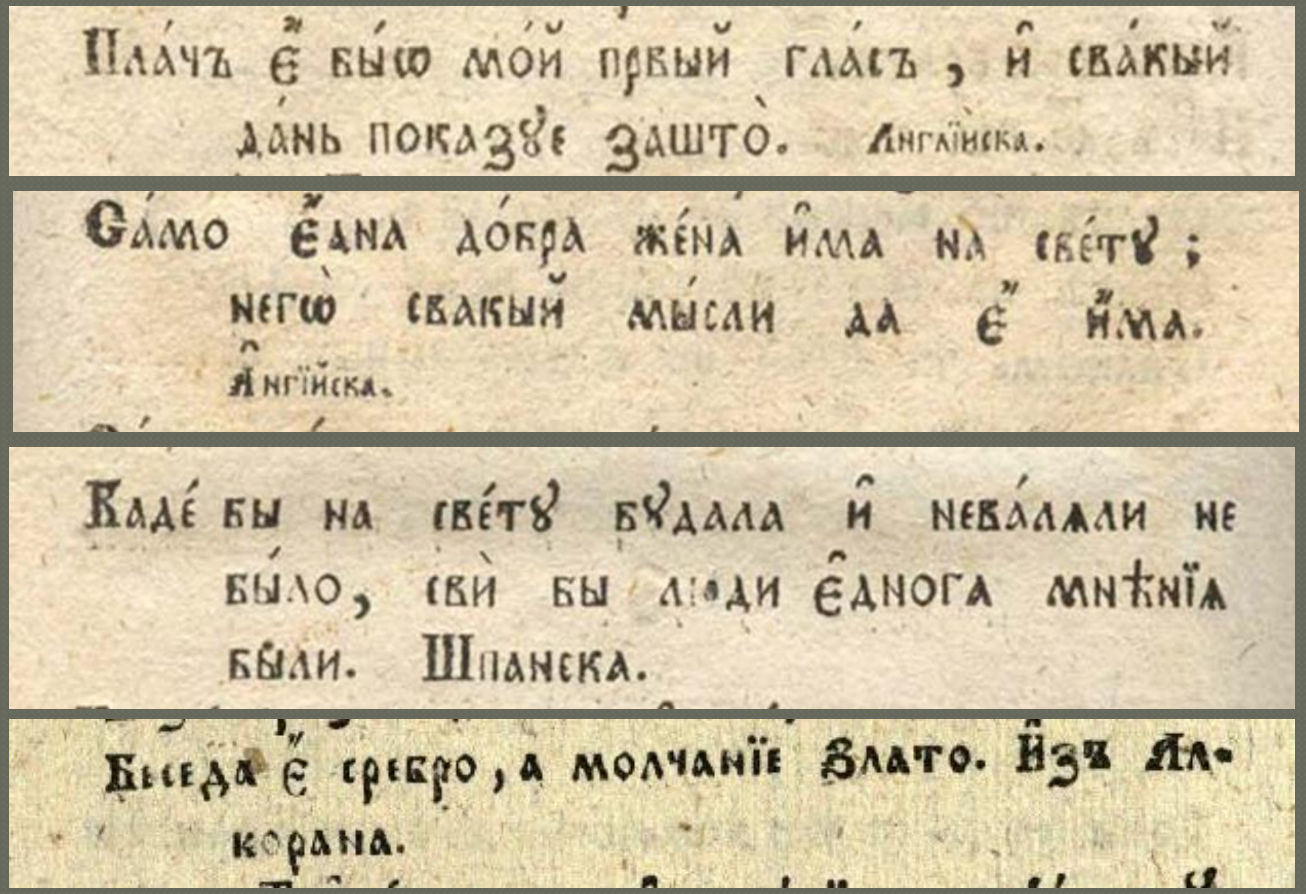
Пла́чъ є҆ бы́ѡ мо́й пр҃вый гла́съ, и҆ сва́кый
да́нь показꙋе зашто̀. Англїйска.

Са́мо є҆дна до́бра же́на и҆ма на све́тꙋ;
него̀ свакый мы́сли да є҆ и҆́ма.
А҆нгїйска.

Каде́ бы на све́тꙋ бꙋдала и҆ нева́лѧли не
бы́ло, сви̇ бы лю́ди є҆днога мнѣнїѧ
бы́ли. Шпанска.

Беседа є҆ сребро, а молчанїе злато. И҆зъ Ал-
корана.

- Има неколико енглеских, једна француска, једна влашка, једна шпанска и једна арапска.

РСТСр II 60/Пв

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

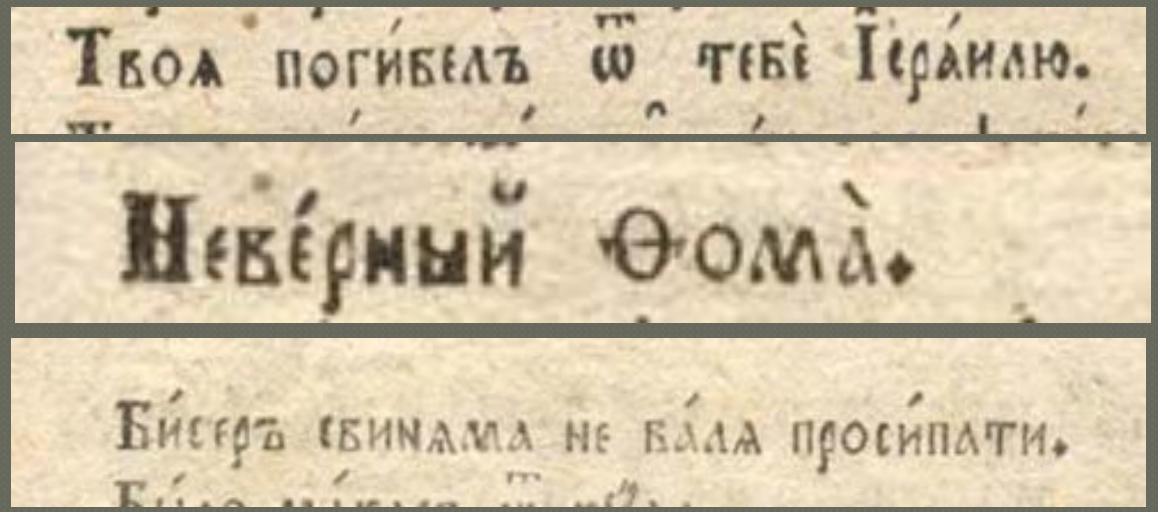

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

- Већи број изрека је из Библије.

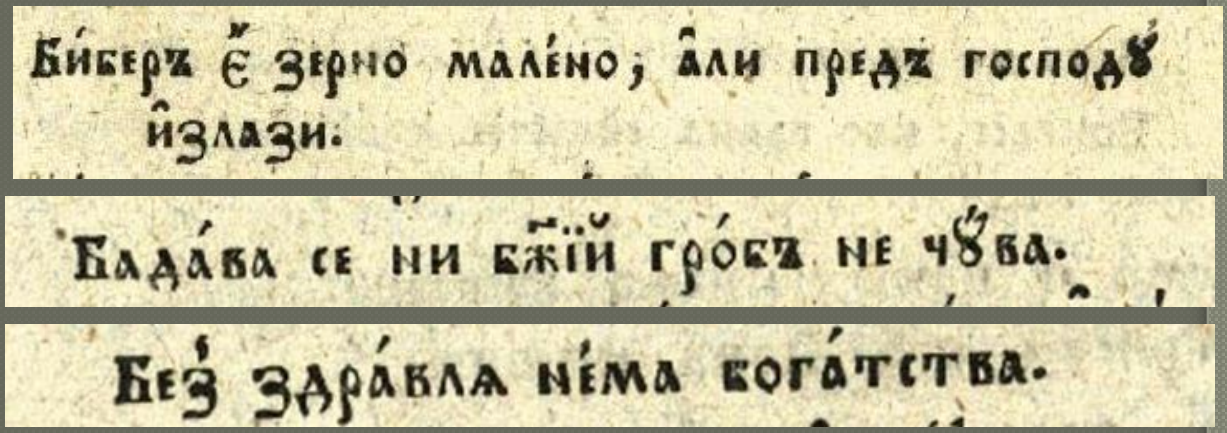

Р19Ср II 729.1
Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

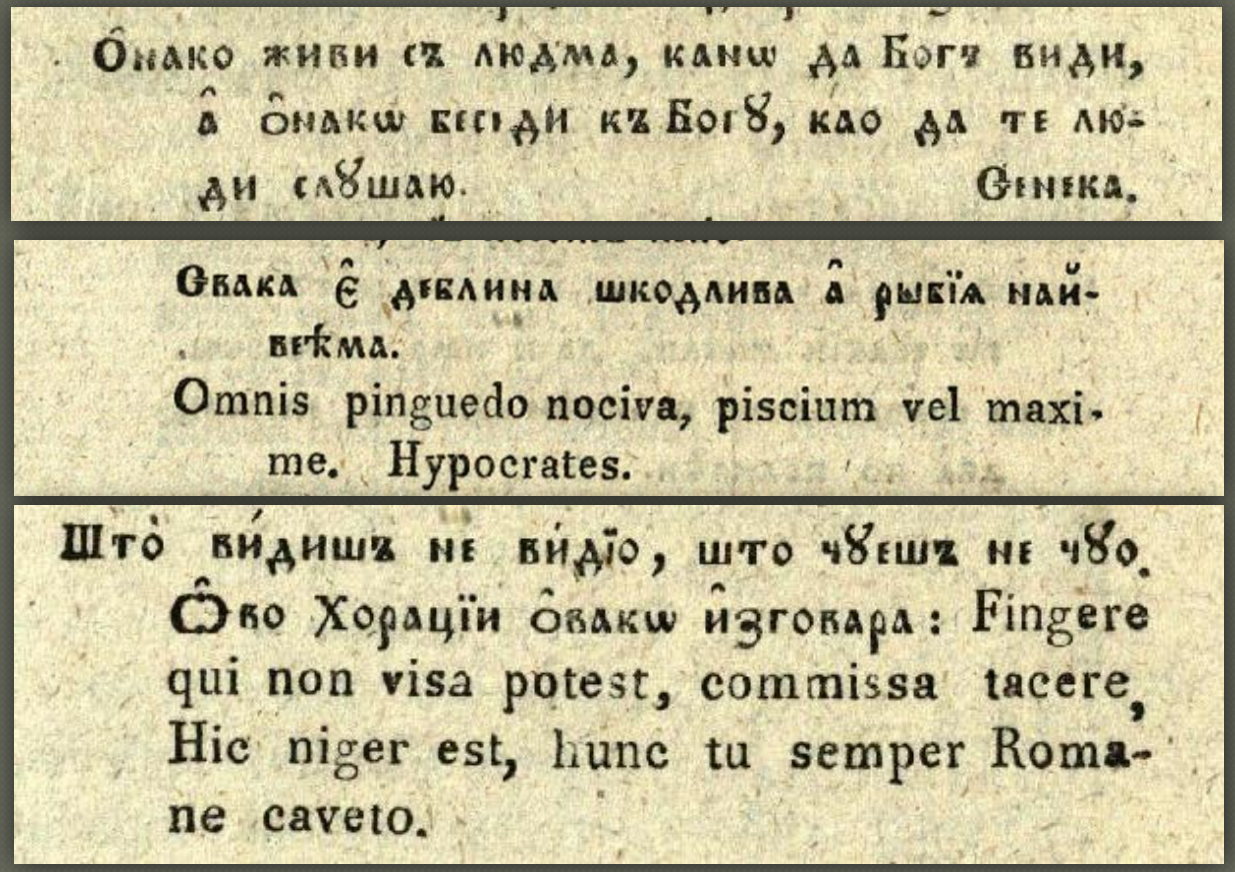
Ѻнако живи съ людма, канѡ да Богъ види,
а Ѻнакѡ бесѣди къ Богѹ, као да те лю-
ди слѹшаю. Сенека.

Свака ѥ деблина шкодлива а рыбїа най-
вѣкма.
Omnis pinguedo nociva, piscium vel maxi-
me. Hypocrates.

Штѡ ви́диш҃ не ви́дїо, што чѹеш҃ не чѹо.
Ѻво Хорацїи Ѻваквѡ и҆зговара: Fingere
qui non visa potest, commissa tacere,
Hic niger est, hunc tu semper Roma-
ne caveto.

P19Ср II 729.1
Дигитална БМС

- Известан број припада изрекама античких писаца: Хомера, Хипократа, Аристотела, Катона, Сенеке, Хорација, Овидија.

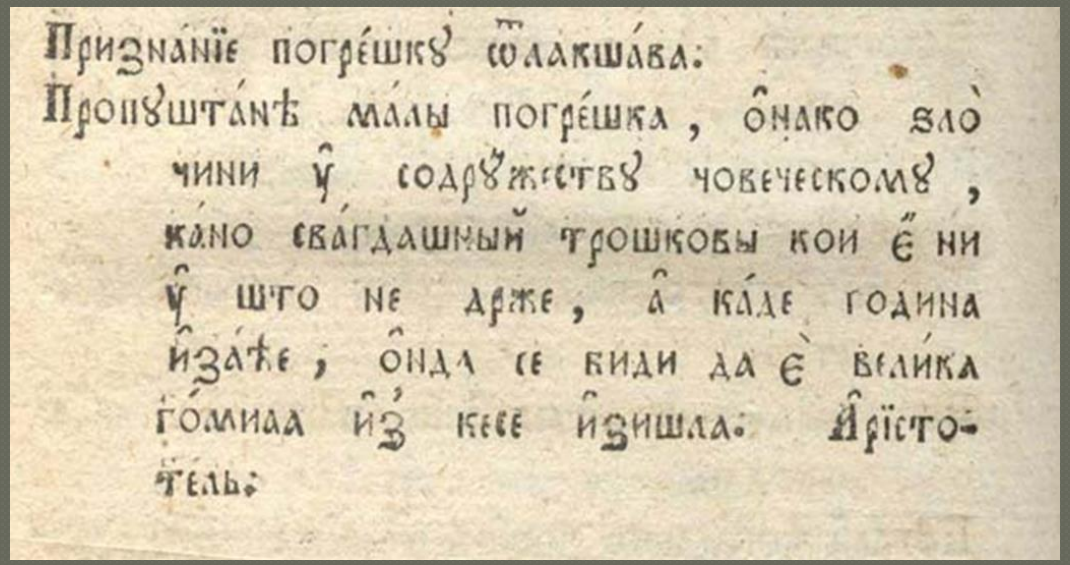
Призна́нїе погре́шкѹ ѿлакша́ва:
Пропѹшта́нѣ ма́лы погре́шка, ѺнакО зло̀
чини ѹ содрѹжествѹ человѣскомѹ,
кано свагдашный трошковы кои ѥ ни
ѹ што не држе, а ка́де година
и҆за́ѣ, Ѻнда се види да ѥ велика
гомила и҆з кесе и҆зишла. Аристо-
тель.

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

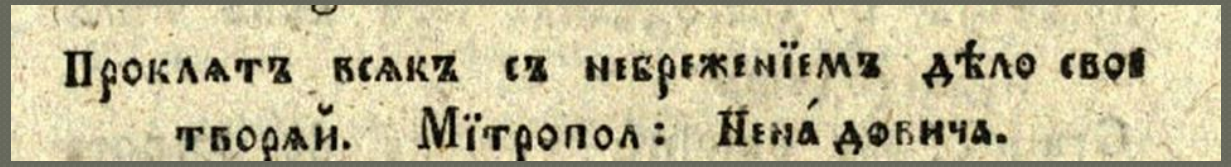
Проклатъ всякъ съ небреженїемъ дѣло свое творай. Мїтропол: Нена́довича.

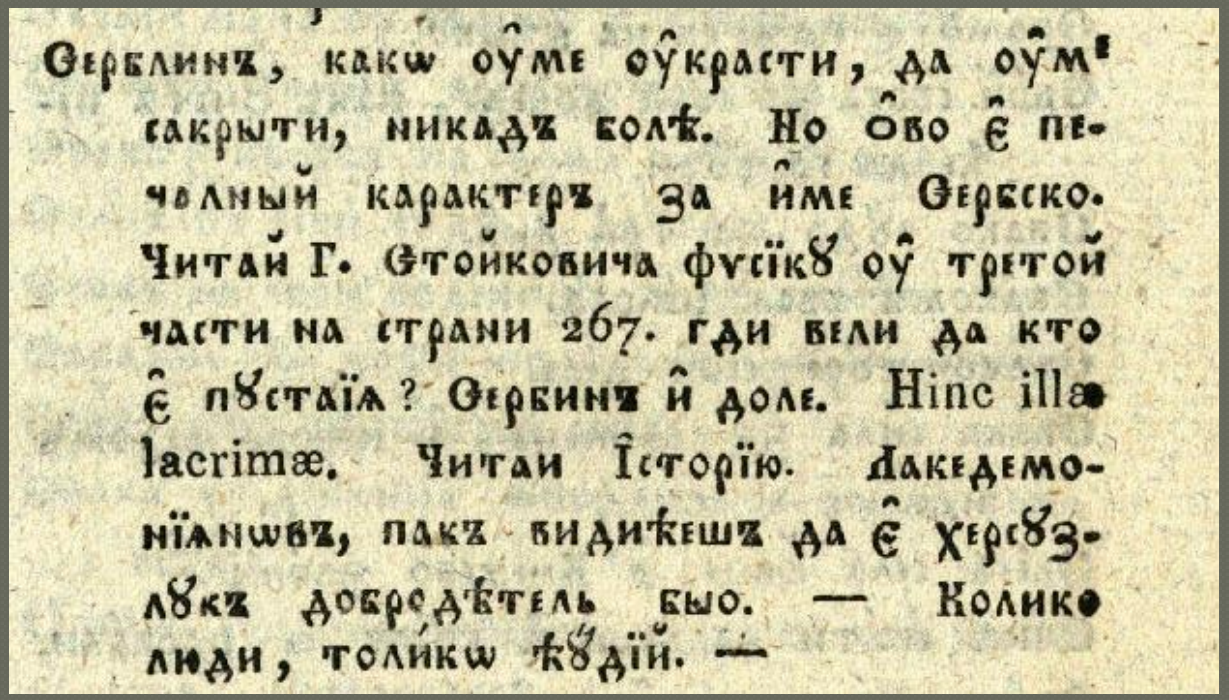
Сербинъ, какw оу̑ме оу̑красти, да оу̑ме сакрыти, никадъ болѣ. Но о̑во є̑ печалный карактеръ за и̑ме Сербско. Читай Г. Стойковича фусїкѵ̀ оу̑ третой части на страни 267. гди вели да кто є̑ пѵ̀стаїа? Сербинъ и̑ доле. Hinc illæ lacrimæ. Читаи Їсторїю. Лакедемонїанwвъ, пакъ видиѣешъ да є̑ херсѵ̀лѵ̀къ добродѣтель было. — Колико люди, толикw кѵ̀дїй. —

- Српски писци су ређе наведени: четири Доситеја Обрадовића, једна Павла Ненадовића и једна Атанасија Стојковића.

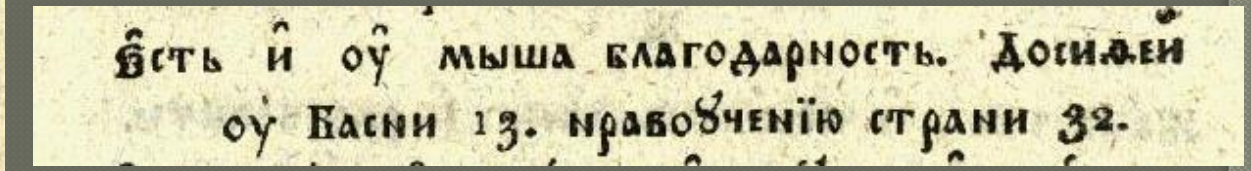
є̑сть и̑ оу̑ мыша благодарность. Досиѳей оу̑ Басни 13. нравоу̑ченїю страни 32.

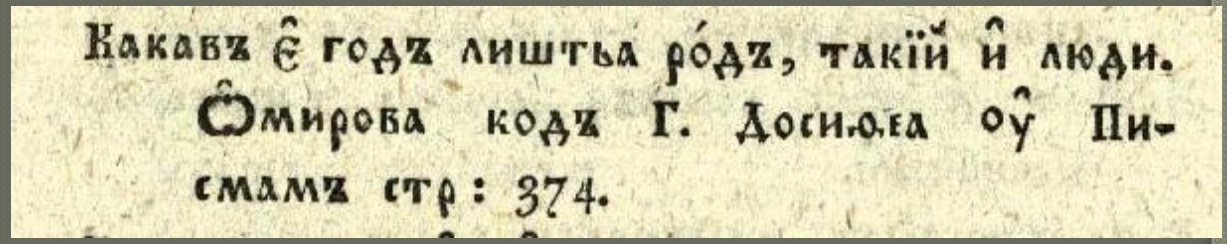
Какавъ є̑ годъ лиштья ро́дъ, такїй и̑ люди. Ѻмирова кодъ Г. Досиѳея оу̑ Писмамъ стр: 374.

P19Ср II 729.1

Дигитална БМС

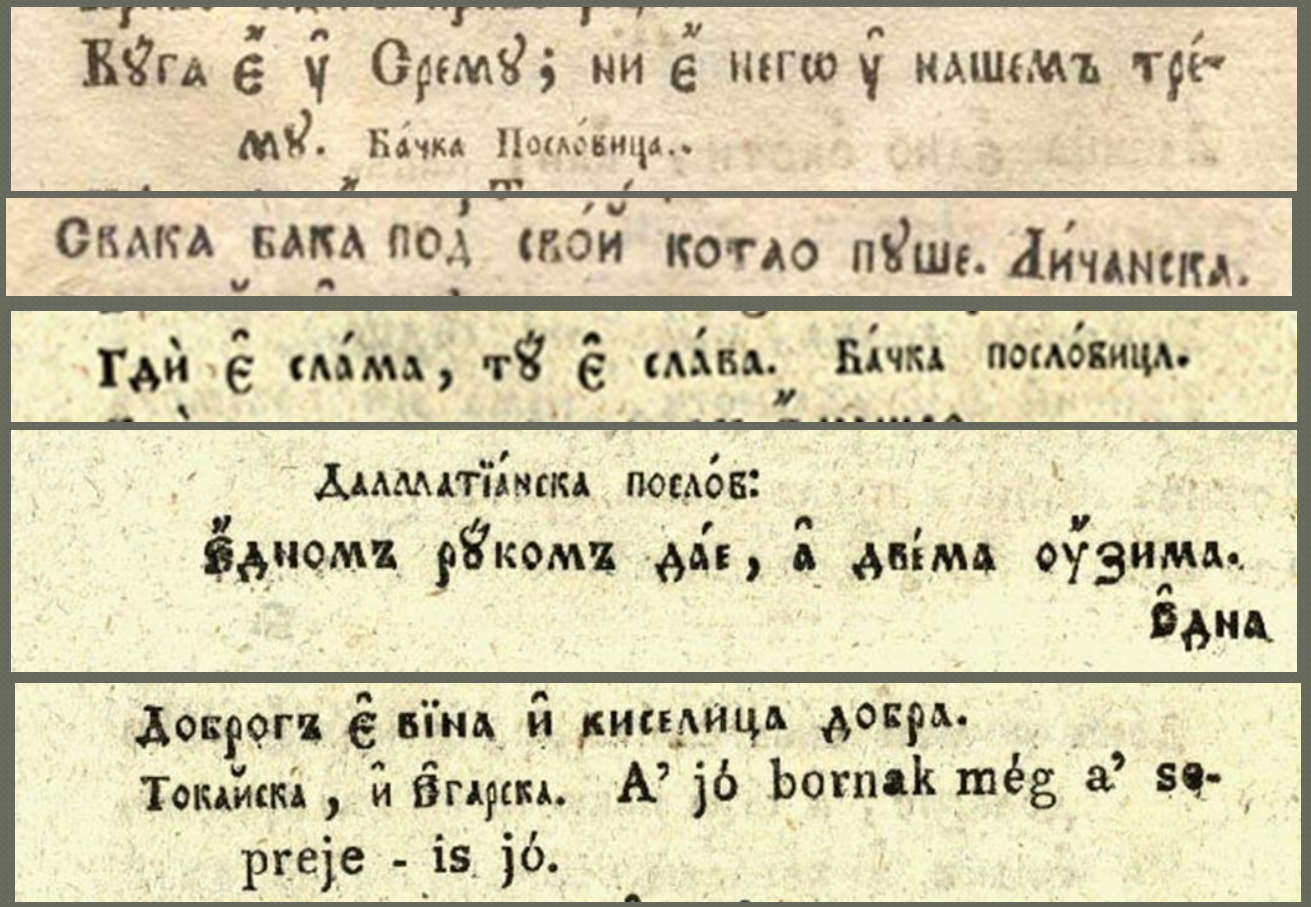

Вꙋга є̂ ꙋ̂ Сремꙋ; ни є̂ него ꙋ̂ нашемъ тре-
мꙋ. Бачка Пословица.

Свака бака под свой котао пꙋше. Личанска.

Гдѝ є̂ слама, тꙋ є̂ слава. Бачка пословица.

Далматїанска послов:
Є̂дномъ рꙋкомъ дае, а̂ двема оꙋзима.
Є̂дна

Доброгъ є̂ вїна и̂ киселица добра.
Токайска, и̂ Є̂гарска. A' jó bornak még a' se-
preje - is jó.

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

- Велики број народних пословица обележава из ког су краја: бачка, личанска, далматинска, токајска, јегарска и др.

Р19Ср II 729.1
Дигитална БМС

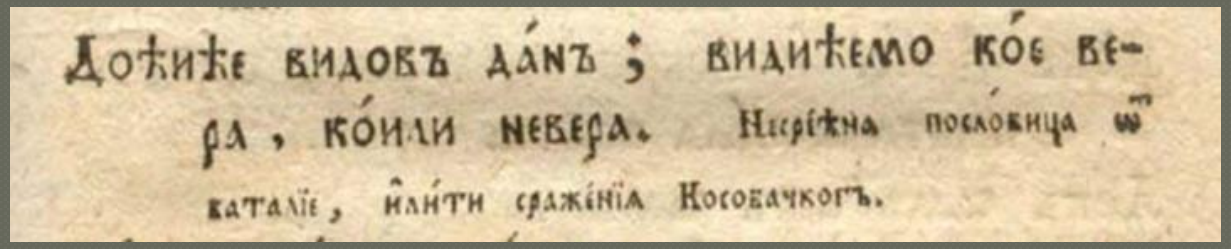
Доћиће видовъ да́нъ; видићемо ко́е ве-
ра, ко́или невера. Несрѣ́ћна посло́вица ѿ
баталїе, и҆ли́ти сраже́нїа Кособачкогъ.

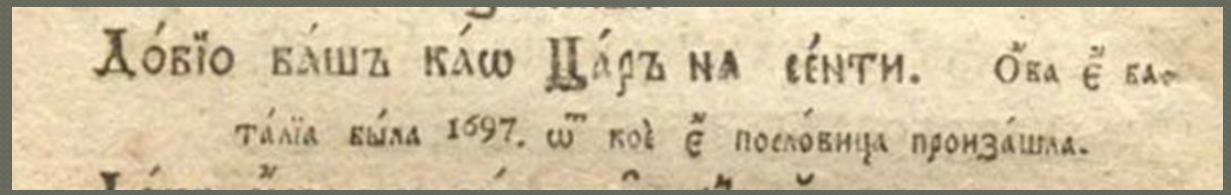
До́бїо ба́шъ ка́ѡ Ца́ръ на се́нти. О҆ва є҆ ба-
та́лїа бы́ла 1697. ѿ коѐ є҆ посло́вица произа́шла.

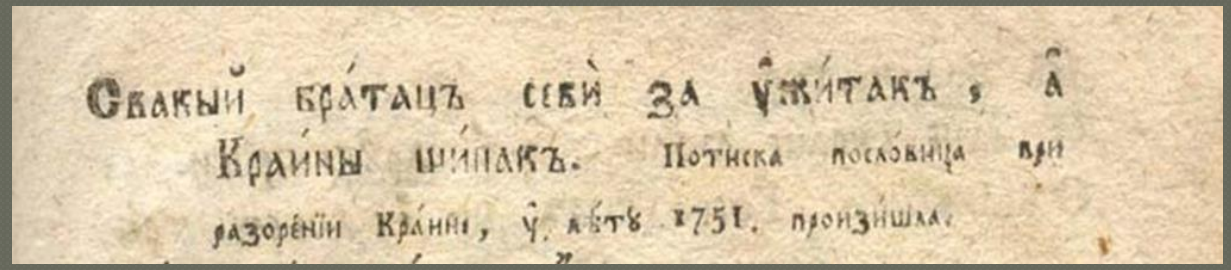
Свакый бра́тацъ себѝ за у҆жи́такъ, а҆
Краи́ны ши́пакъ. Потиска посло́вица при
разоре́нїи Кра́ине, у҆ лѣ́тꙋ 1751. произи́шла.

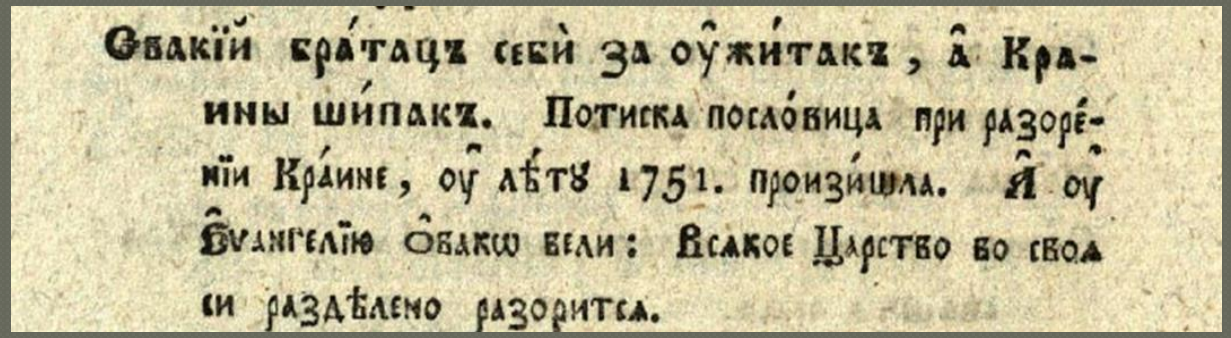
Свакїй бра́тацъ себѝ за оу҆жи́такъ, а҆ Кра-
ины ши́пакъ. Потиска посло́вица при разоре́-
нїи Кра́ине, оу҆ лѣ́тꙋ 1751. произи́шла. А҆ оу҆
Е҆ѵангелїю о҆бакѡ вели: Всѧкое Царство бо своѧ
си раздѣлено разоритсѧ.

- У појединим тумачењима постанка пословице подсећа на историјске догођаје.

РСТСр II 60/Пв
Дигитална БМС

Р19Ср II 729.1
Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

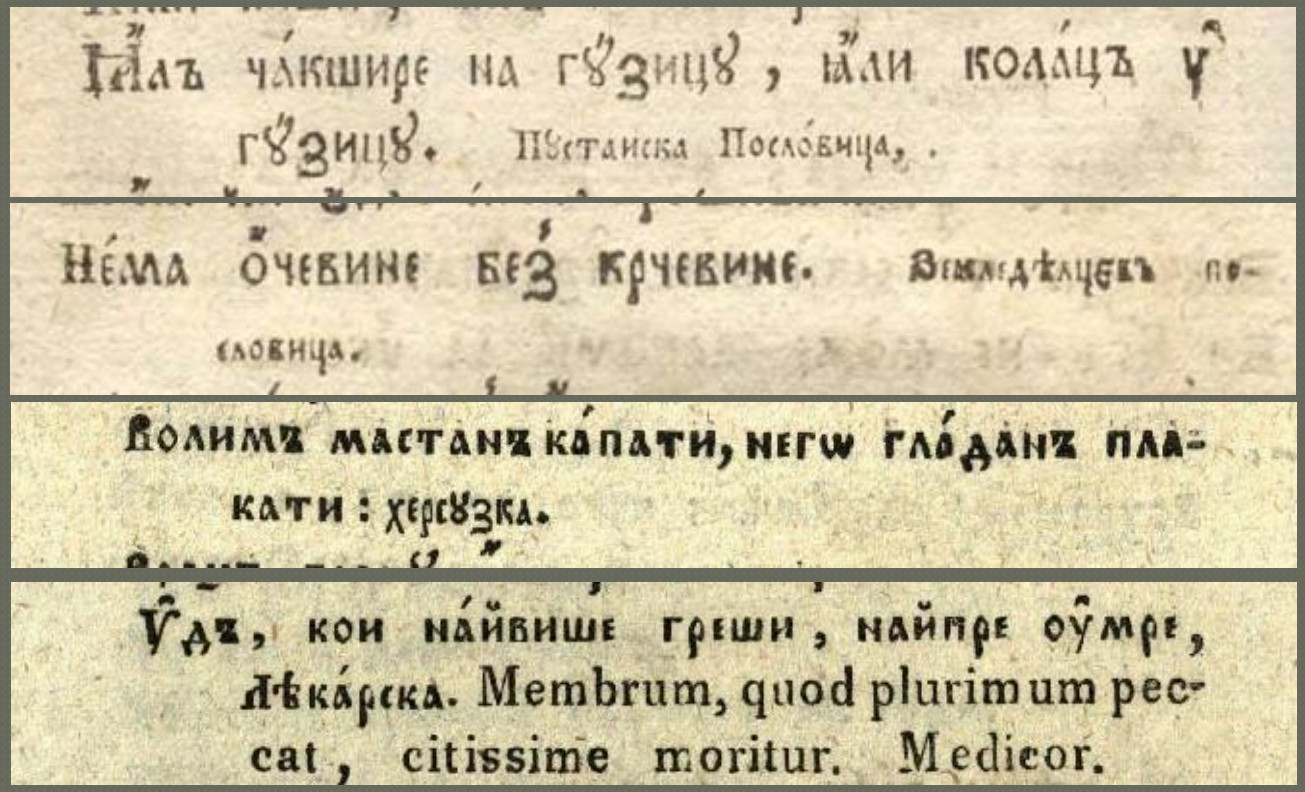

- За неке бележи у коме сталежу се говоре: пустахијска, херзуска, земљоделцев, лекарска.

P19Ср II 729.1

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

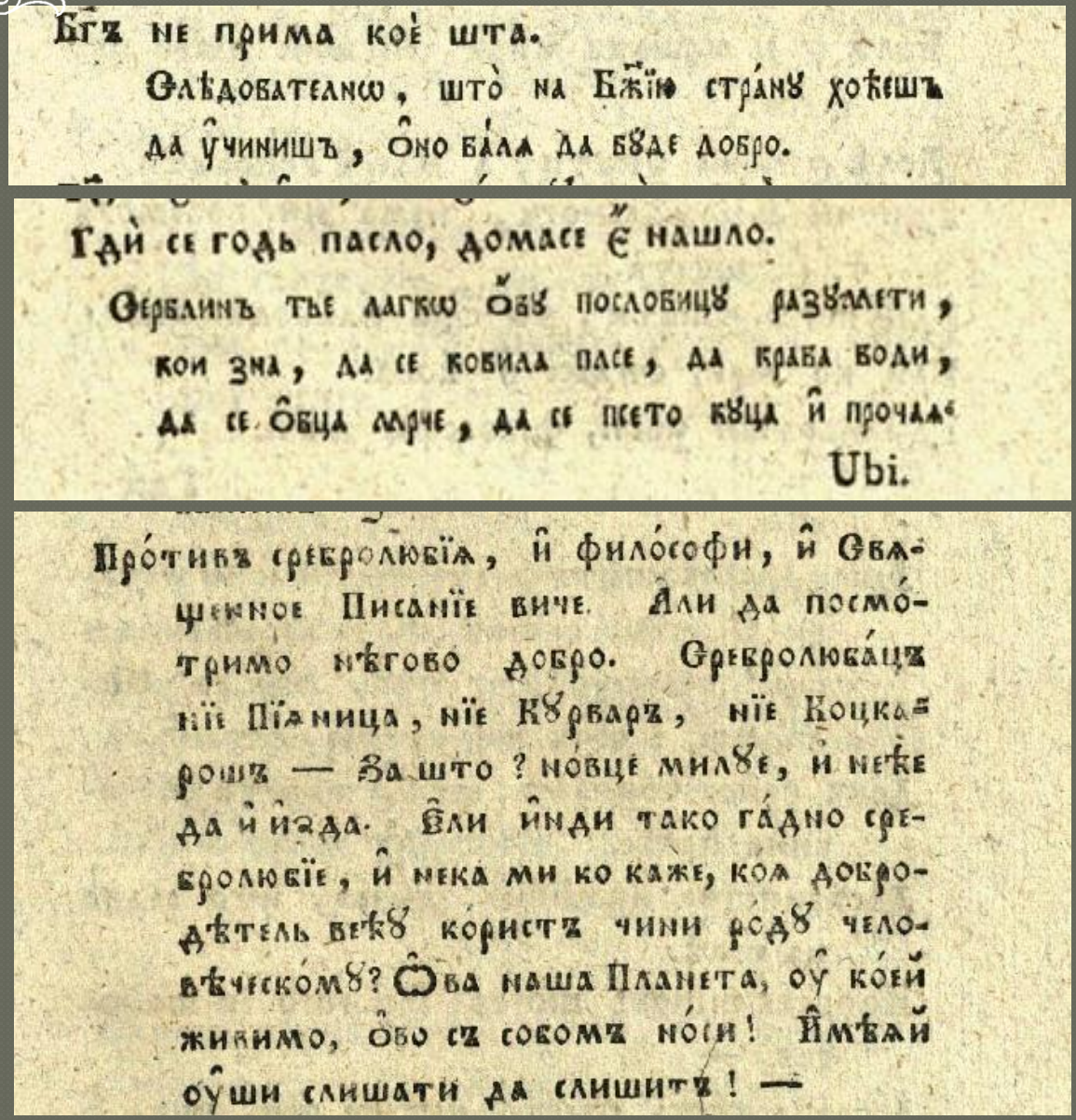

Бгъ не прима коѐ шта.

Слѣдователнѡ, што̀ на Бж҃їю стра́нꙋ хоѣ́шъ да ꙋ̂чинишъ, о̂но ба́лѧ да бꙋ́де добро.

Гдѝ се годь пасло, домасе є҆ нашло.

Сербли́нъ тье лагкѡ о҆́вꙋ пословицꙋ разꙋмлети, кои зна, да се ковила пасе, да краба води, да се о̂бца марче, да се псето кꙋца и̂ прочаѧ.

Ubi.

Про́тивъ сребролюбїѧ, и̂ фило́софи, и̂ Свѧщенное Писанїе виче. А̂ли да посмо́тримо нѣгово добро. Сребролюба́цъ нїе Пїѧница, нїе Кꙋрваръ, нїе Коцкарошъ — За што? но́вце милꙋе, и̂ неѣ́е да и̂ и̂зда. Е̂ли и̂нди тако га́дно сребролюбїе, и̂ нека ми ко каже, коѧ добродѣтель веѣꙋ користъ чини родꙋ человѣческо́мꙋ? О̂ва наша Планета, оу̂ ко́ей живимо, о̂во съ собомъ но́си! И̂мѣѧй оу̂ши слишати да слишитъ! —

- Уз један број пословица Мушкатировић је дао своја тумачења.

Занати сꙋ човекꙋ крила.

Великїй Пень и̂ногда Приллеръ Мїнистеръ А҆нглїйскїй (А҆нглїа се Сербски зове Коситернѧча, какѡ годь и̂ Венецїа Млетки) оу̂ провинцїи А҆ллериканской є҆гѡ и̂ллени посвѧщенной Пензилванїи законъ оу̂чинїо: Да свакїй, быо о̂нъ коллꙋ драго, занатъ наꙋчити мора. Франклинъ славный Посланникъ Респꙋблике А҆ллериканске быо є҆ Тѵпографъ! — — И̂ллѣѧй оу̂ши слышати да слышитъ. Занатъ є҆ оу̂ богатствꙋ дика оу̂ сироллашствꙋ ра́на.

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

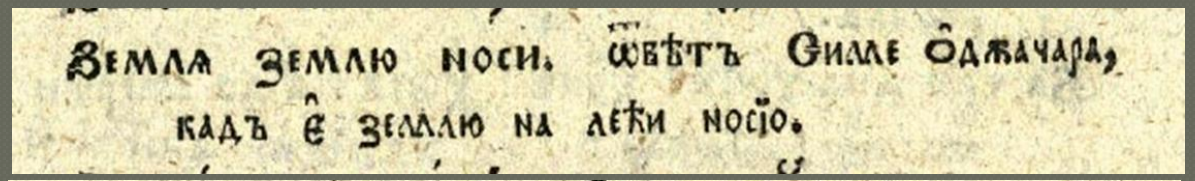
Земля землю носи. Ѿвѣтъ Силле Оджачара, кадъ е землю на леѣи носїо.

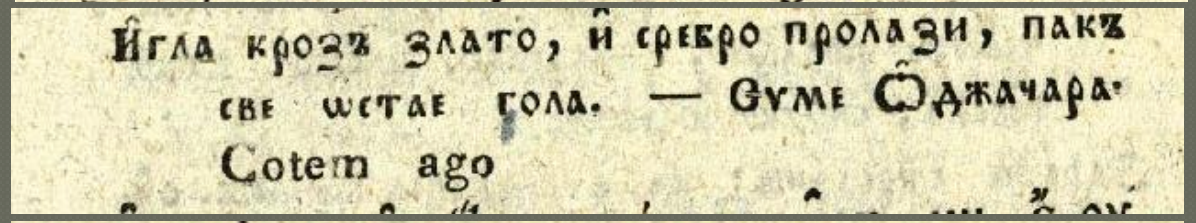
Игла крозъ злато, и сребро пролази, пакъ све ѡстае гола. — Сѵме Оджачара. Cotem ago

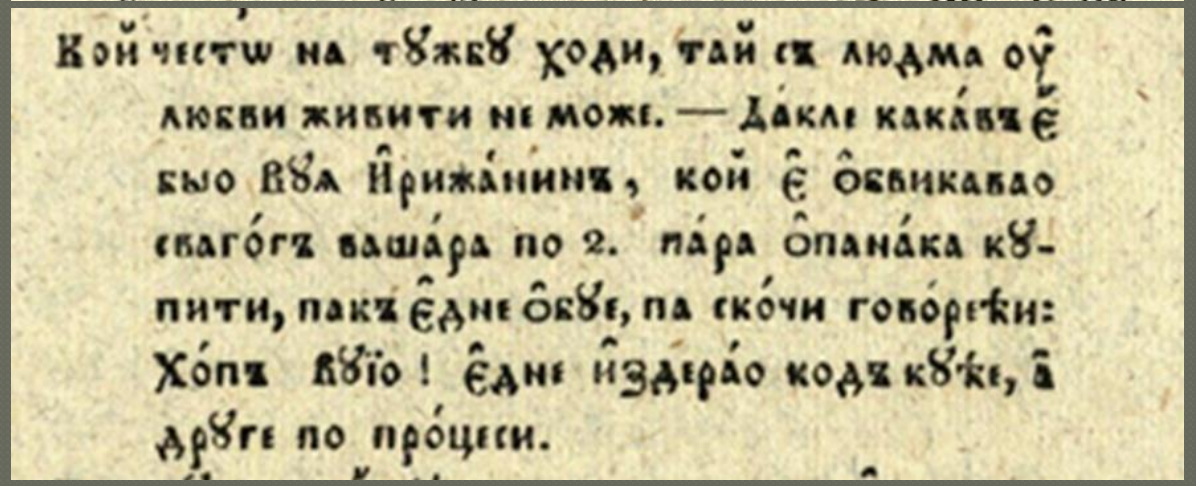
Кой честѡ на тѹжбѹ ходи, тай съ людма оу любви живити не може. — Дакле какавъ е быо вѹя Ирижанинъ, кой е обвикавао свагогъ вашара по 2. пара опанака кѹпити, пакъ едне обѹе, па скочи говореѣи: Хопъ вѹїо! едне издерао кодъ кѹѣе, а дрѹге по процеси.

- Осим аутентичних народних пословица у збирци има народних причица, анегдота, помена о народним традицијама, народних умотворина и стихова из народних песама.

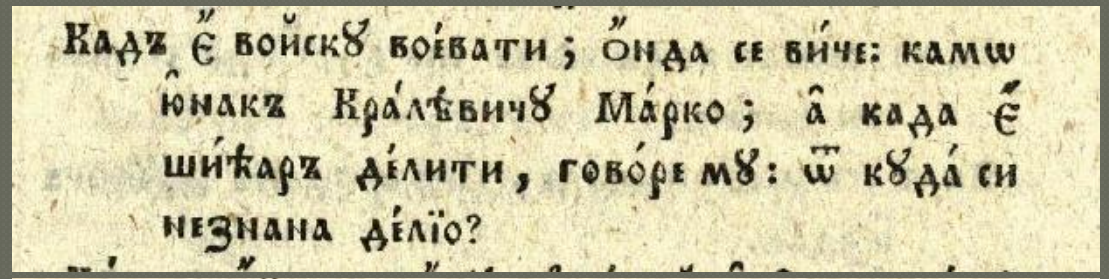
Кадъ е войскѹ воевати; онда се виче: камѡ юнакъ Кралѣвичѹ Марко; а када е шиѣаръ делити, говоре мѹ: ѿ кѹда си незнана делїо?

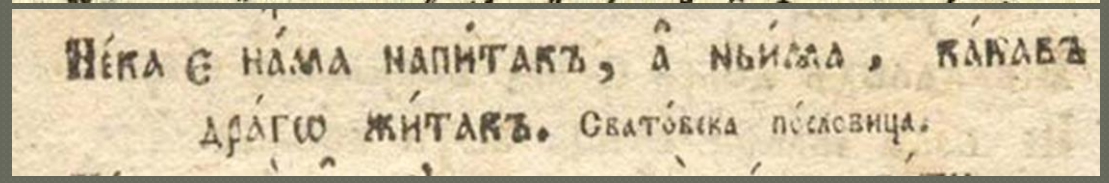
Нека е нама напитакъ, а ньима, какавъ драгѡ житакъ. Сватовска пословица.

P19Cp II 729.1

Дигитална БМС

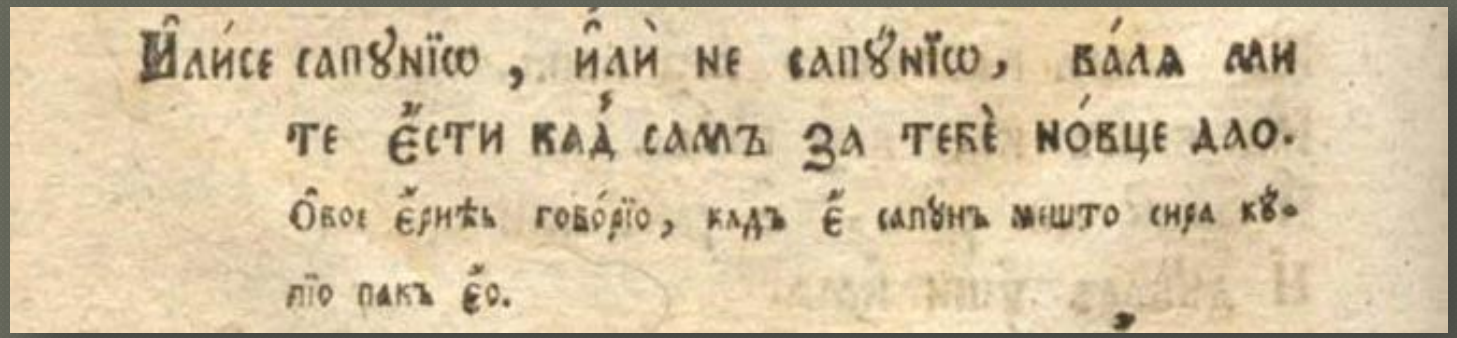
Или́се сапꙋнїѡ, и̂лѝ не сапꙋ́нїѡ, ва́ла ми
те є̂сти кад̾ самъ за тебѐ но́вце дао.
О̂вое є̂рнѣ̀ гово́рїо, кадъ є̂ сапꙋнъ мешто сира кꙋ-
пїо пакъ є̂о.

Р19Ср II 729.1

Дигитална БМС

- Наводе се класичне личности наших шаљивих прича и доскочица.

- Уз пословицу *Зао као Рис* Мушкатировић је дао причу о савременом догађају.

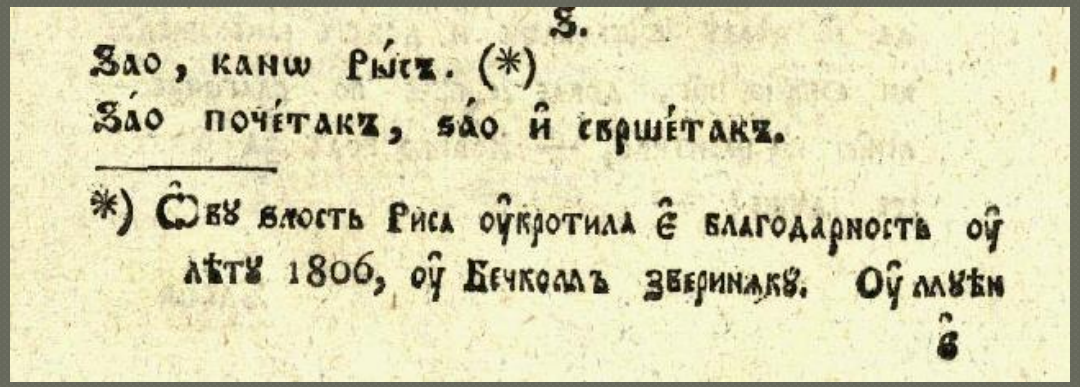

Ѕ.

Ѕао, канѡ Ры́съ. (*)

Ѕа́о поче́такъ, ѕа́о и҆ свршéтакъ.

*) Ѡ҆вꙋ ѕлость Риса оу҆кротила є҆ благодарность оу҆ лѣтꙋ 1806, оу҆ Бечкомъ зверинѧкꙋ. Оу҆ млꙋѣн є҆

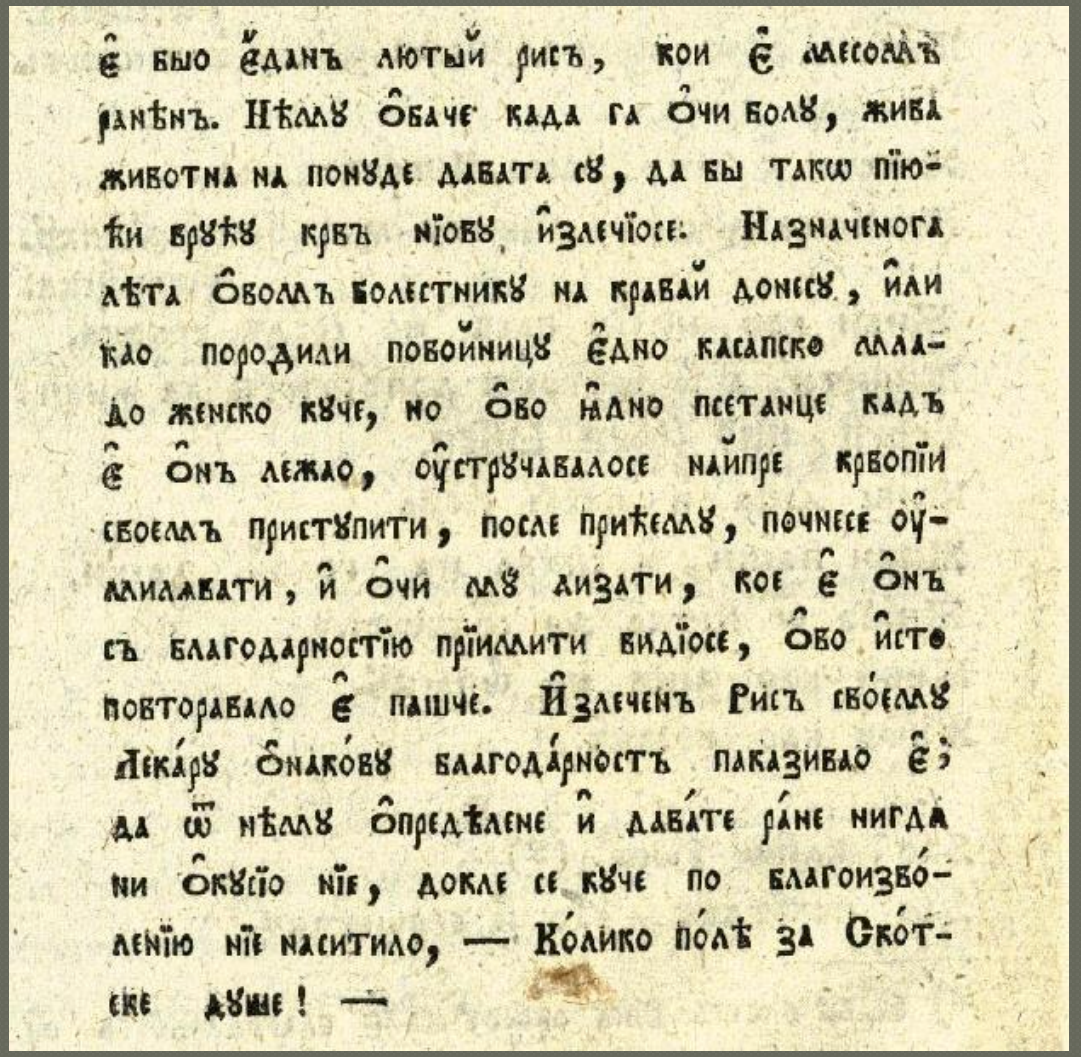

є҆ быо є҆данъ лютый рисъ, кои є҆ месомъ ранѣнъ. Нѣмꙋ о҆баче када га о҆чи болꙋ, жива животна на понꙋде давата сꙋ, да бы такѡ пїюѣи врꙋѣꙋ крвъ нїовꙋ и҆злечїосе. Назначенога лѣта о҆воллъ болестникꙋ на кравай донесꙋ, и҆ли као породили повойницꙋ є҆дно касапско млладо женско кꙋче, но о҆во ꙗ҆дно псетанце кадъ є҆ о҆нъ лежао, оу҆стрꙋчавалосе найпре крвопїи своеллъ пристꙋпити, после приѣеллꙋ, почнесе оу҆млилѧвати, и҆ о҆чи млꙋ лизати, кое є҆ о҆нъ съ благодарностїю прїиллити видїосе, о҆во и҆сто повторавало є҆ пашче. И҆злеченъ Рисъ своеллꙋ Лека́рꙋ о҆нако́вꙋ благода́рностъ паказивао є҆; да ѿ нѣмꙋ о҆предѣлене и҆ дава́те ра́не нигдѧ ни о҆кꙋсїо нїе, докле се кꙋче по благоизво́ленїю нїе наситило, — Ко́лико по́лѣ за Ско́тске дꙋше! —

Р19Ср II 729.1

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

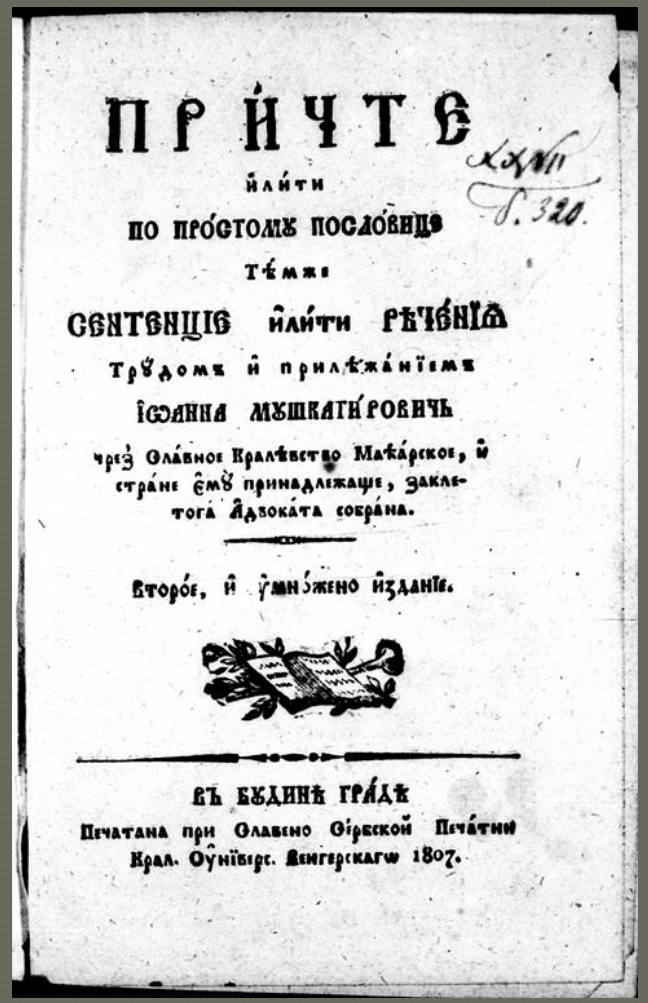

ПРИ́ЧТЕ

ИЛИ́ТИ

ПО ПРО́СТОМУ ПОСЛО́ВИЦЕ

ТѢ́МЖЕ

СЕНТЕНЦІЕ ИЛИ́ТИ РѢЧЕ́НІЯ

ТРУ́ДОМЪ И ПРИЛѢЖА́НІЕМЪ

ІѠАННА МУШКАТИ́РОВИЧЬ

чрезъ Сла́вное Кралѣ́вство Маѣ́арское, и стра́не ему принадлежаще, заклетога Адвока́та собра́на.

Второ́е, и умно́жено изданіе.

ВЪ БУДИНѢ ГРА́ДѢ

Печатана при Славено Сербской Печа́тни Крал. Оуніверс. Венгерскагѡ 1807.

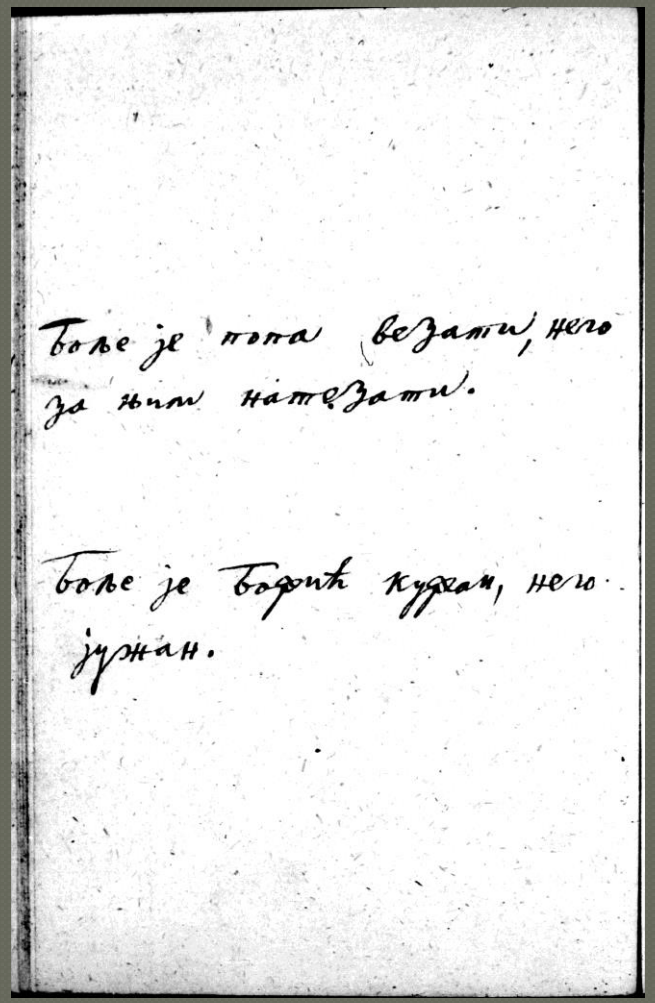

Боље је попа везати, него за њим натезати.

Боље је Бофић куфан, него јужан.

Мк 225

- Мушкатировићева збирка послужила је Вуку Ст. Караџићу као смерница при сакупљању грађе.
- Вук је забележио 490 пословица на уметнутим празним листовима *Причта* (издање из 1807).
- Примерак са Вуковим белешкама се чува у Библиотеци Академије наука у Москви.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

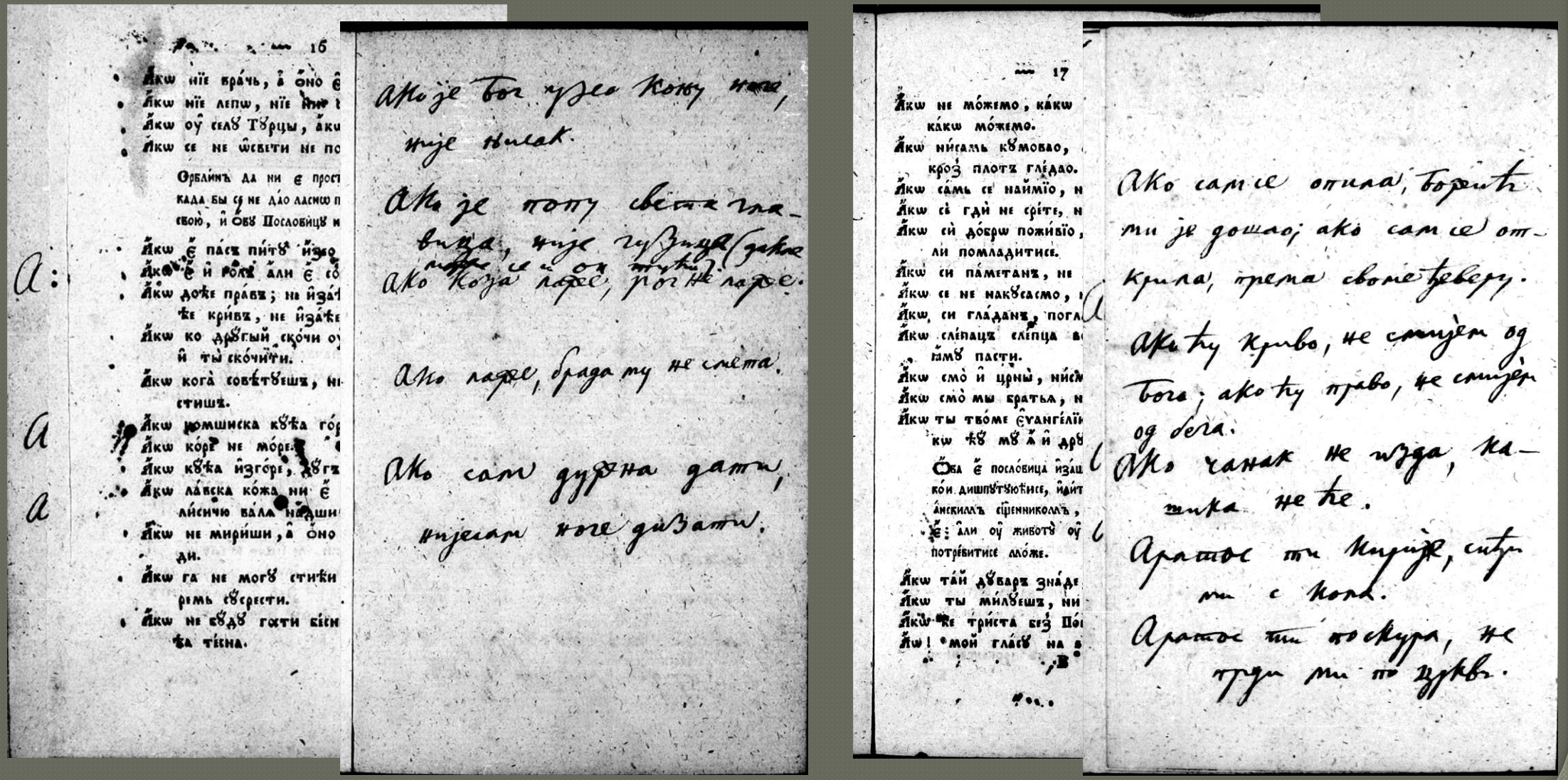

Мк 225

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

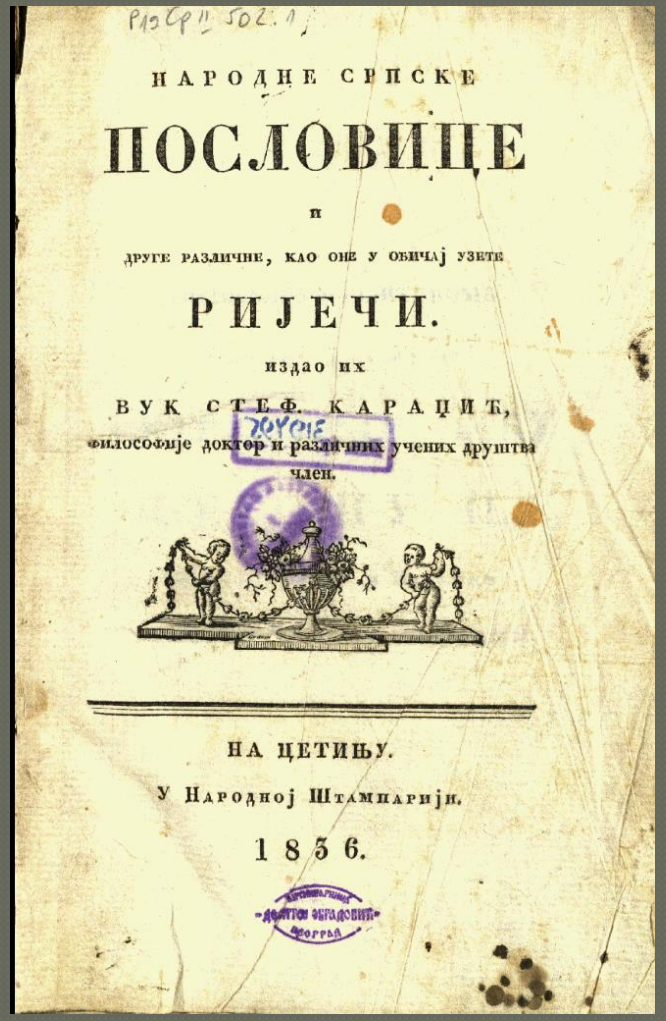

НАРОДНЕ СРПСКЕ

ПОСЛОВИЦЕ

И

ДРУГЕ РАЗЛИЧНЕ, КАО ОНЕ У ОБИЧАЈ УЗЕТЕ

РИЈЕЧИ.

ИЗДАО ИХ

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ,

философије доктор и различних ученых друштва член.

НА ЦЕТИЊУ.

У Народној Штампарији.

1 8 3 6.

P19Ср II 502.1

Дигитална БМС

- Велики број пословица Вук је преузео из Мушкатировићеве збирке и штампао у *Народним српским пословицама* (Цетиње, 1836), што је навео и у предговору своје књиге.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

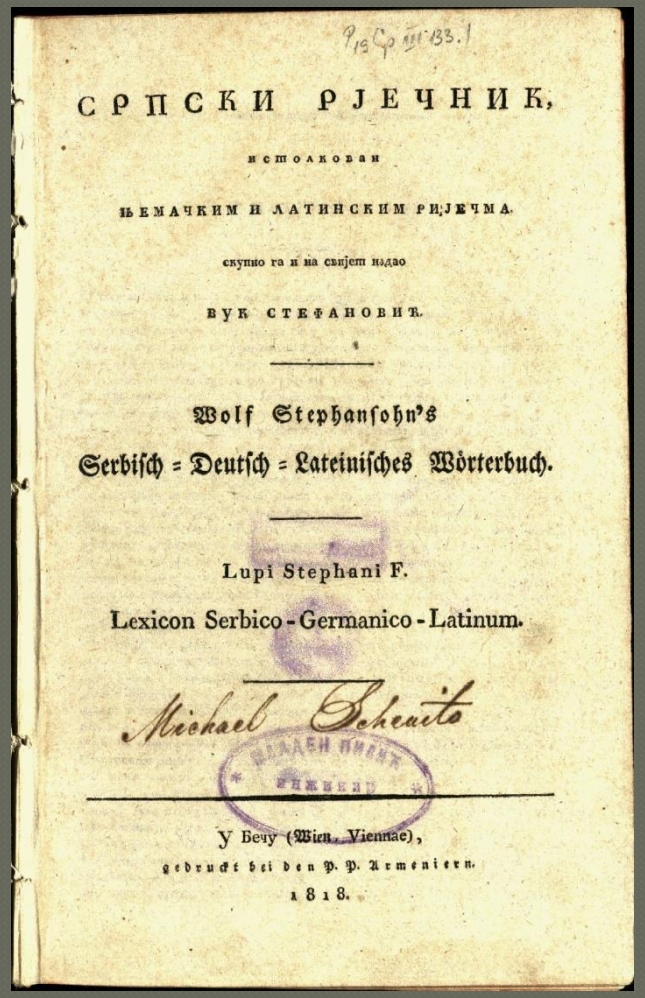

СРПСКИ РЈЕЧНИК,

истолкован

њемачким и латинским ријечма.

скупио га и на свијет издао

ВУК СТЕФАНОВИЋ.

Wolf Stephansohn's

Serbisch = Deutsch = Lateinisches Wörterbuch.

Lupi Stephani F.

Lexicon Serbico-Germanico-Latinum.

У Бечу (Wien, Viennae),

gedruckt bei den P. P. Armeniern.

1818.

P19Cp III 133.1

Дигитална БМС

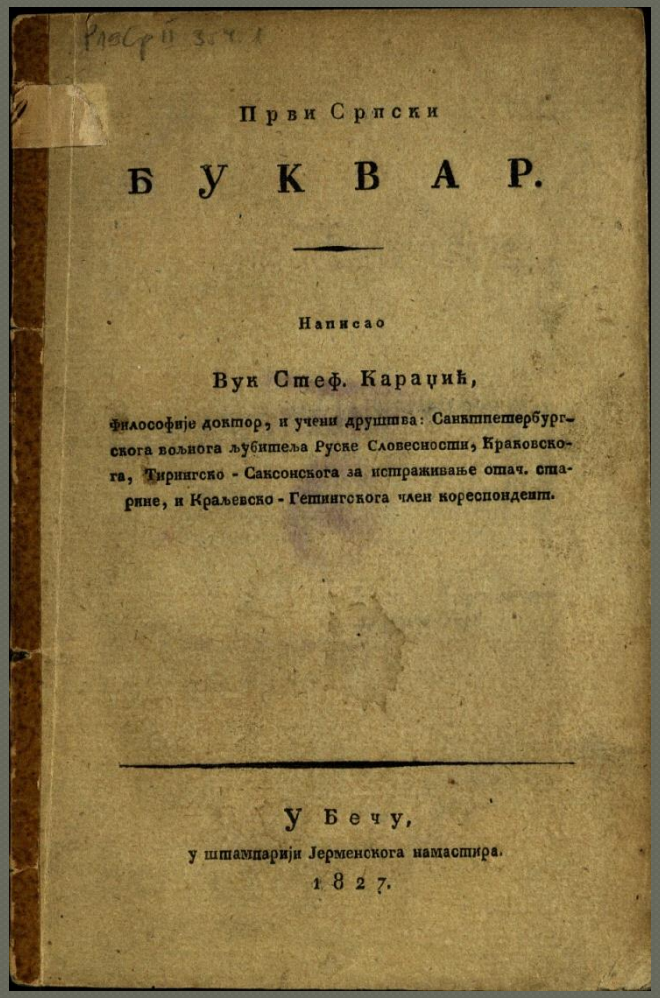

Први Српски

БУКВАР.

Написао

Вук Стеф. Караџић,

филозофије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за испраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент.

У Бечу,

у штампарији Јерменскога намастира.

1827.

P19Cp II 354.1

Дигитална БМС

- Вук је ову збирку сигурно користио и приликом прикупљања и сређивања грађе за *Рјечник*. Тридесетак пословица Вук је објавио и у *Буквару* (*Први српски буквар*, Беч, 1827).

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

СЕРБСКІЙ НАРОДНЫЙ ЛИСТЪ

Число XXXI.) Всѣмъ вся быхъ, да всѣхъ пріобрящу. Апост: Пав: (28. Юл. 1837.

МОЙСЕЙ.

ПАМЯТОДОСТОЙНА ИЗРЕЧЕНІЯ.

Ко честь са трудомъ у невреме тражи, издае се самъ, да е ніе заслужіо.

Путь къ спольной слави е єданъ саоникъ, кои се млого пута у воду преобрати.

Незаслужує онай, кои найвећу ролу на великомъ театру света игра, найвећу похвалу, него онай, кои свою найболѣ игра, ма она найманя была.

Суетни оћею надъ млогима само да дѣйствую млого; разумни дѣйствую надъ маньима тиіо, и дѣйствую съ маньимъ млого.

Съ чимъ се одржава срећа и достоинство дуго време? Ни съ чимъ већма него съ наукомъ; єрбо што е више у комъ наћемо, то га већма ценимо и печитуємо

- Изреке Јована Мушкатировића објављене су 1837. у бр. 31 *Српског народног листа*.

РПСр III 1/1837

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

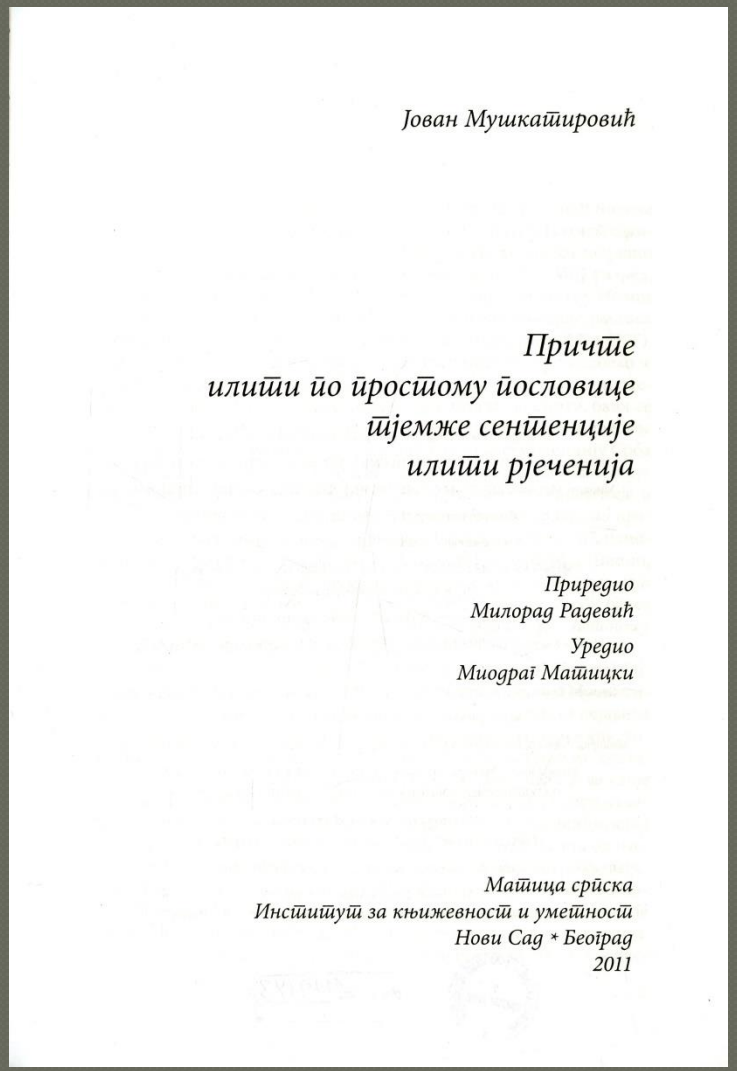

Јован Мушкатировић

Причте
илити по простому пословице
тјемже сентенције
илити рјеченија

Приредио
Милорад Радевић

Уредио
Миодраг Матицки

Матица српска
Институт за књижевност и уметност
*Нови Сад * Београд*
2011

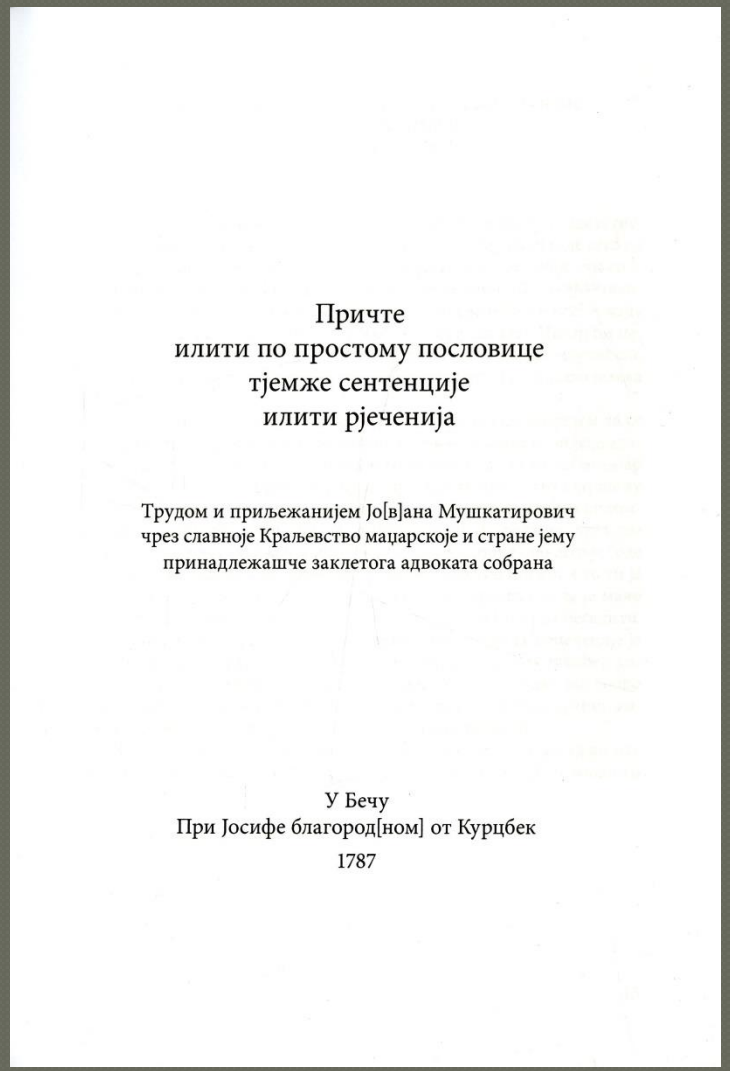

Причте
илити по простому пословице
тјемже сентенције
илити рјеченија

Трудом и приљежанијем Јо[в]ана Мушкатирович
чрез славноје Краљевство мацарскоје и стране јему
принадлежашче заклетога адвоката собрана

У Бечу
При Јосифе благород[ном] от Курцбек
1787

- Издање савременим писмом и правописом и фототипско издање из 1787.

БМС III 472352

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

Будим 636

Витлејем 829

Дунав 755, 826, 1138, 1462

Израиљ 1463

Корман 748
Костурско језеро 1105
Крајина 1373

Назарет 829, С 119
Ниш 1610

Пешта 636
Пожега 297

Рим 955

Сента 255
Срем 727

Аван 136
август 482
адумац 432
аждаја 378
ајгир, два -а 224
алат 919
алвалук 735
анђео 1503
арач 940
ардов, проврћен 1233
армиција 853
астал 662; свој и лош – 74; туђ – 74
ашиковање 560; – ружна ствар 1181
ашчија 56

Баба 31, 115, 154, 217, 486, 594, 887, 1442
баба, мој 276
бабица, много 156
балега 881, 1616
банак 358
бара 1219, 1462
барјак 34, 394
баталија 255
батина 619, 873, 1369; свака – 1363; сто – 1173
беговац 37
безо нису поштени – 39; – пробитачни 39
безобразан 937; бре – 85
безумије С 256
бекство 155; С 43
белега 1266, 1589
бело 381
берба 1175
бердо 1180
бес 887
беседа 441, 1249
бесно 675, 1629
бешчесно 80
бешчестије С 146
бибер 44
бијен 354
бик 1178
бисаге 908
бисер 47; С 8
благо 1537; живо – 237
благоговјенство С 183
благодат, свака С 210
благодјејаније С 168
благополучен С 196
благополучије С 172; општеје – С 174
благородан С 202, 207
благослов Божији 158; очин – С 10
блажени 49
блато 463, усред -а 1327
блебетуша 50
Бог – 52-57, 221, 223, 249, 273, 327, 342, 390, 483, 498, 505, 527, 565, 604, 610, 627, 652-654, 708, 709, 711, 847, 873, 939, 940, 974, 990, 1017, 1057, 1083, 1118, 1220, 1346, 1447, 1473, 1494, 1590, 1596, 1624, 1650; С 1, 11-17, 19, 20, 45, 113, 132, 161, 162, 178, 185, 187, 191, 196; -жји Гроб 32; Глас Сина -жија 190; да – да 249; мој 420; Син -жији 190
бог, мој 114
богат 58, 634, 1424, 1471; С 167; -и 514, богато С 232
богатство 38, 59; С 18, 167
Божић 986

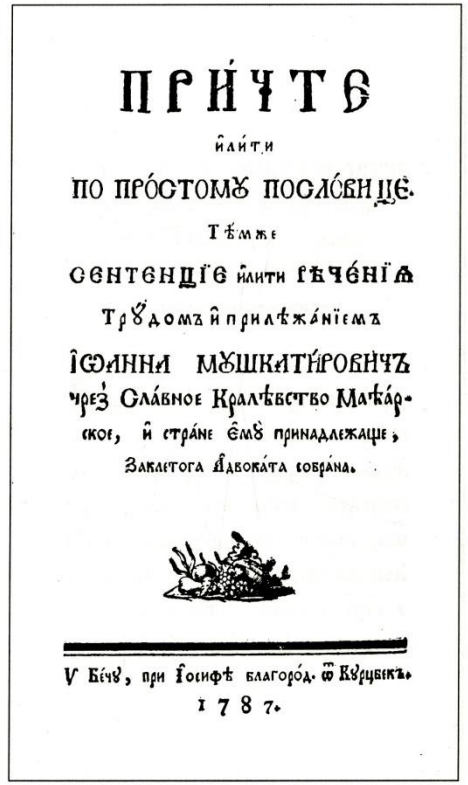

ПРИЧТЄ
ИЛИТИ
ПО ПРОСТОМЪ ПОСЛОВИЦЄ.
ТѢМЖЕ
СЄНТЄНЦІЇ ИЛИТИ РѢЧЄНІѦ
ТРУДОМЪ И ПРИЛѢЖАНІЄМЪ
ІѠАННИ МУШКАТИРОВИЧЪ
чрезъ Славное Кралѣвство Маѣарское, и стране емъ принадлежаще,
Заклетога Адвоката собрана.

У Бечу, при Іосифѣ благород. фонъ Курцбекъ.
1787.

БМС III 472352

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Главни и одговорни уредник
Миро ВУКСАНОВИЋ

Уредници

Злата БОЈОВИЋ
Славко ГОРДИЋ
Томислав ЈОВАНОВИЋ
Марија КЛЕУТ
Горан МАКСИМОВИЋ
Марко НЕДИЋ
Миливој НЕНИН

Едицију помажу Министарство културе и Покрајински секретаријат за културу.

Copyright © ИЦ Матице српске, Нови Сад, 2021

Антологијска едиција
ДЕСЕТ ВЕКОВА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
Књига 16

ГАВРИЛ СТЕФАНОВИЋ ВЕНЦЛОВИЋ
АЛЕКСИЈЕ ВЕЗИЛИЋ
ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Приредила
Зорица НЕСТОРОВИЋ

Издавачки центар Матице српске
Нови Сад
2021

ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПОСЛОВИЦЕ

А

Адамова лета с начала света.

Ако купујеш често оно, што не требујеш, скоро ћеш продавати оно што требујеш.

Ако не можемо бити лепи, богати, и мудри као што желимо, добри можемо бити. – – Ово је дражајшег родитеља мојего Лазара Мушкатировича сватиј мени совјет био, а сада буди вама јуносте сербска!

Ако није врач, а оно је погађач.

Ако није леп, није ни скуп.

Ако у селу Турци, ако у пољу вуци.

Ако се не освети, не посвети.

Србљин да није простосрдечан, и чрез оно када би се недао ласно преварити, никада нарав своју, и ову пословицу не би извјетовати могао.

Ако је пас питу изео, тепсија је остала.

Ако је и тол али је сокол.

Ако дође прав, не изађе здрав; ако дође крив, не изађе жив.

Ако ко други скочи у воду, хоћеш ли и ти скочити?

Ако кога совјетујеш, немој да га безчестиш.

Ако коре, не море.

Ако кућа изгоре, дуг на ожак излети.

Ако не мириши, а оно барем и не смрди.

Ако га не могу стићи, а оно ћемо се барем срести.

Ако не буду гости бесни, неће бити кућа тесна.

Ако не можемо, како хоћемо а ми ћемо како можемо.

Ако нисам кумовао, а оно сам барем кроз плот гледао.

Ако сам се најмио, нисам се помамио.

Ако се гди не срете, не наће га.

Ако си добро поживио, и остарио, не жели помладити се.

Ако си паметан, немој будалисати.

Ако се не накусасмо, не нагребасмо се.

Ако слепац слепца води, обадва ће у јаму пасти.

Ако смо ми браћа, нису кесе сестре.

- Избор из дела, савременим писмом и правописом.

ЛИТЕРАТУРА

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

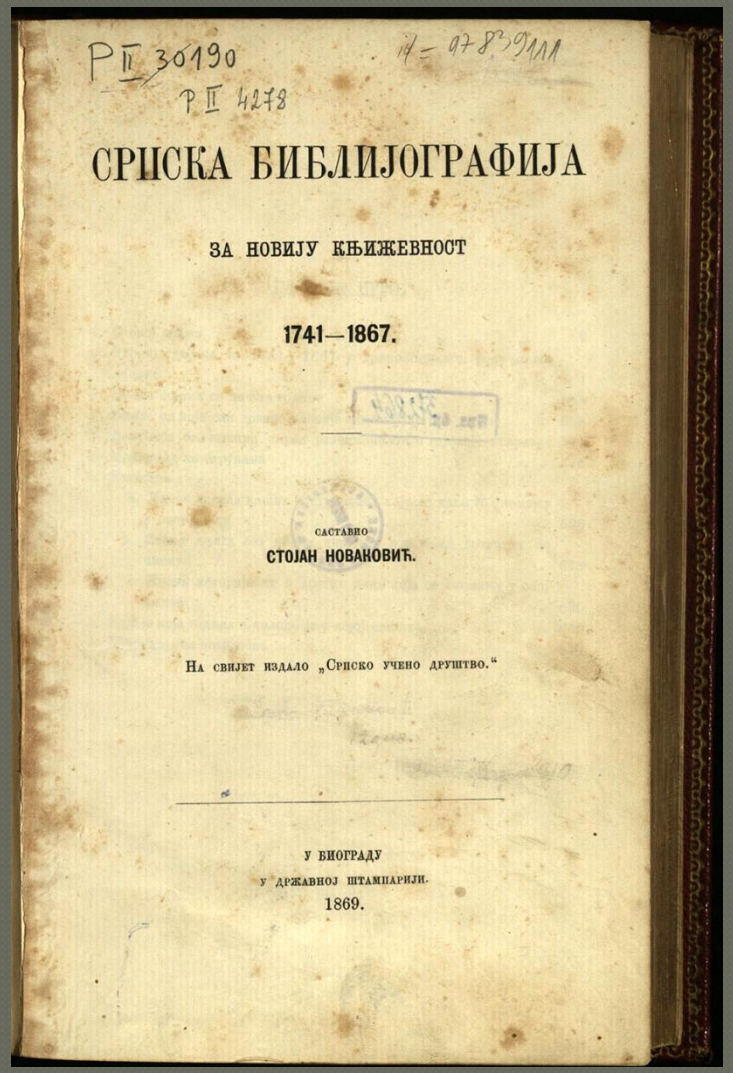

РП 30190
РП 4278

СРПСКА БИБЛИЈОГРАФИЈА

ЗА НОВИЈУ КЊИЖЕВНОСТ

1741—1867.

САСТАВИО
СТОЈАН НОВАКОВИЋ.

На свијет издало „Српско учено друштво.“

У БИОГРАДУ
у државној штампарији.
1869.

91. **Мушкатировић Јован.** Причте илити по простому послοвице тѣмже Сентенціе илити Рѣченія, трудомъ и прилѣжаніемъ —— —— чрез Славноє кралѣвство Мажарскоє, и стране ємy принадлежаще заклетога Адвоката Собрана. У Бечу, при Іосифѣ благород. от Курцбекъ 1787. л. 8. стр. 112. на 12. ни. 3

Печатана цркв. слов. Гледај друго издање 1807 год.

326. **Мушкатировић Јован.** Притче илити по простомъ послοвице тѣмже сентенціе илити рѣченія. Трѣдомъ и прилѣжаніемъ —— —— чрез' Славное Кралевство Маћарское, и стране емъ принадлежаще, заклетога Адвоката собрана. Второе, и умножено изданіе. Въ Бѣдинѣ градѣ. Печатана при Славено-Сербской Печатни Крал. Оуніверс. Венгерскагѡ 1807. На 8-ни 168 стр. 16

Штампано црквеним словима. Прво издање гледај у години 1787. Одатле је како Шафарик помиње преводио на њемачки те пословице Добровски Slovanka.

Prag 1815. B. I. 214. B. II. 67—94. Ту су народне пословице измијешане с књижевнима и преведенима; а иначе су у тој књизи народне пословице прво угледале свијета.

БМС III 432782

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

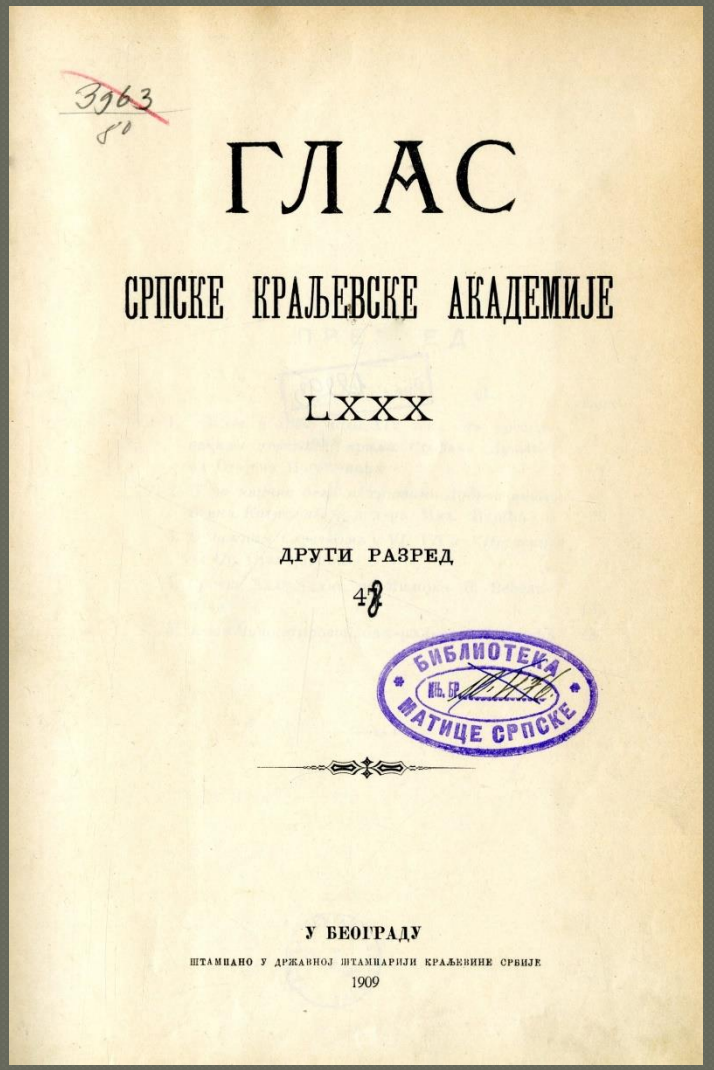

3963
8°

ГЛАС

СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

LXXX

ДРУГИ РАЗРЕД

47

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1909

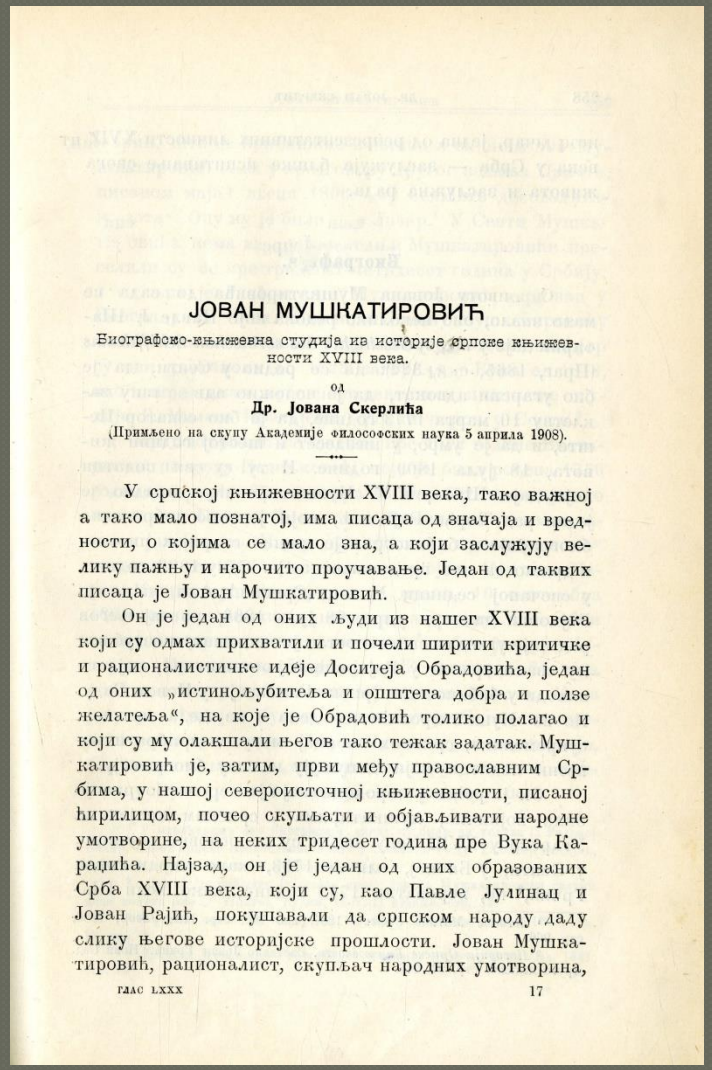

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Биографско-књижевна студија из историје српске књижевности XVIII века.

од

Др. Јована Скерлића

(Примљено на скупу Академије филозофских наука 5 априла 1908).

У српској књижевности XVIII века, тако важној а тако мало познатој, има писаца од значаја и вредности, о којима се мало зна, а који заслужују велику пажњу и нарочито проучавање. Један од таквих писаца је Јован Мушкатировић.

Он је један од оних људи из нашег XVIII века који су одмах прихватили и почели ширити критичке и рационалистичке идеје Доситеја Обрадовића, један од оних „истинољубитеља и општега добра и полze желатеља", на које је Обрадовић толико полагао и који су му олакшали његов тако тежак задатак. Мушкатировић је, затим, први међу православним Србима, у нашој североисточној књижевности, писаној ћирилицом, почео скупљати и објављивати народне умотворине, на неких тридесет година пре Вука Караџића. Најзад, он је један од оних образованих Срба XVIII века, који су, као Павле Јулинац и Јован Рајић, покушавали да српском народу дају слику његове историјске прошлости. Јован Мушкатировић, рационалист, скупљач народних умотворина,

П II 953/1909

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

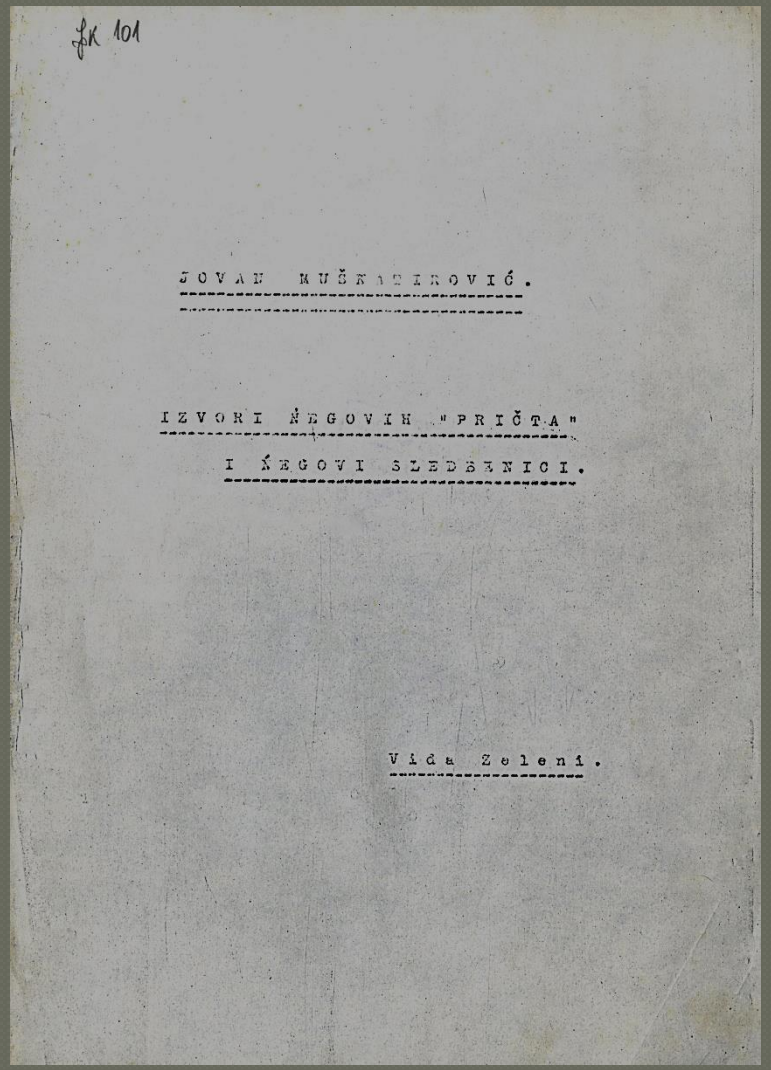

Фк 101

JOVAN MUŠKATIROVIĆ.

IZVORI NJEGOVIH "PRIČTA"

I NJEGOVI SLEDBENICI.

Vida Zeleni.

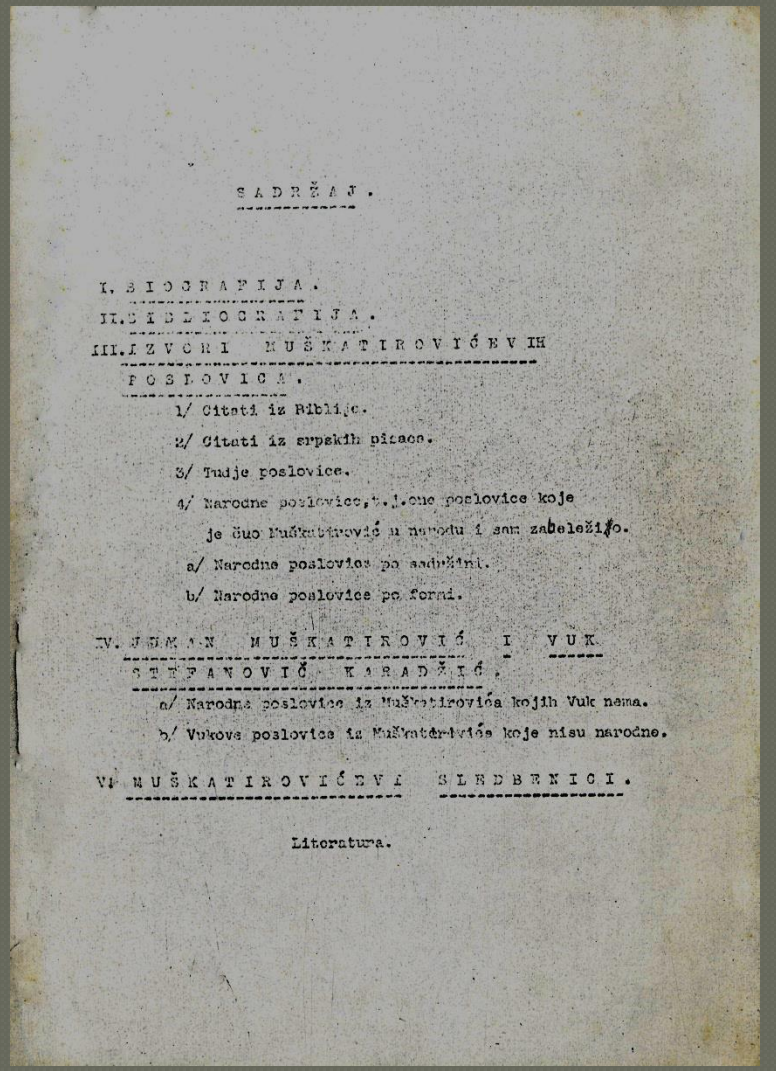

SADRŽAJ.

I. BIOGRAFIJA.
II. BIBLIOGRAFIJA.
III. IZVORI MUŠKATIROVIĆEVIH POSLOVICA.
1/ Citati iz Biblije.
2/ Citati iz srpskih pisaca.
3/ Tudje poslovice.
4/ Narodne poslovice, t.j. one poslovice koje je Đuo Muškatirović u narodu i sam zabeležio.
a/ Narodne poslovice po sadržini.
b/ Narodne poslovice po formi.
IV. JOVAN MUŠKATIROVIĆ I VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ.
a/ Narodne poslovice iz Muškatirovića kojih Vuk nema.
b/ Vukove poslovice iz Muškatirovića koje nisu narodne.
VI MUŠKATIROVIĆEVI SLEDBENICI.

Literatura.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

Поштарина плаћена у готову

ГЛАСНИК
ИСТОРИСКОГ ДРУШТВА
У НОВОМ САДУ

Свеска 30

ДИРЕКТОР
Д-р СТАНОЈЕ СТАНОЈЕВИЋ

УРЕДНИК
Д-р ДУШАН Ј. ПОПОВИЋ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:
Мирко Балубџић, д-р Дим. Кириловић, Младен Лесковац,
д-р Бранко Магарашевић, Иван С. Павловић,
д-р Јован Савковић и Стеван Ћирић.

Књига X

Св. 4

НОВИ САД, 1937

Јован Мушкатировић

од 1769 до 1787

О овом списатељу се одавна зна да је био адвокат, јер је као заклети адвокат потписао своје „размишление о праздници“ године 1786; знало се и да је он први Србин адвокат у Угарској; али нико није поставио питање: где је он и код ког суда адвоцирао, а још мање је ко на то питање одговорио. Из чињенице што је последње године свог живота провео у Пешти, ћутке се изводио закључак да је и године адвоцирања провео онде. Тако је Скерлић, иако је знао да је Мушкатировић 1771 био адвокат фрушкогорских манастира, замишљао њега у Пешти (по њему, Мушкатировић је већ 1778 онде сенатор), одакле често, ради адвокатских својих послова, силази у „доње крајеве“; и Скерлић је ревносно бележио сваки Мушкатировићев долазак у Војводину, за који је само могао дознати: „у августу 1778 био је у манастиру Врднику, у Фрушкој Гори, а августа 1779 у Новом Саду“.[1] Тако схватање Мушкатировићева живота није могла поправити ни нова грађа коју је о Мушкатировићу објавио г. Алекса Ивић, пошто она говори скоро искључиво о Мушкатировићу сенатору у Пешти.[2]

У архиву новосадског магистрата нашли смо ми податке који коригирају досадашње мишљење о адвокату Мушкатировићу; нашли смо о њему података и у архиву гимназије у Карловцима па ћемо све то овде објавити.

Пре тога, да забележимо податак који, може бити, говори о пореклу списатеља Мушкатировића. У спецификацији оних потиских граничара који 1751 нису иселили нити у потоњи великокикиндски дистрикт, нити у Русију, него су остали у Бачкој да буду провинциализовани као становници потискога крунског дистрикта, забележено је да је овим граничарима капетан био Ђорђе Голуб, поручник Јован Бадрљица, а сенатор Лазар Мушкатиров.[3] Било дакле да су Лазар и Јован Мушкатировићи отац и син, или су само из исте породице, свакако је Јован Мушкатировић рођен у породици која је већ у првој половини 18 столећа имала школованих синова.

[1] Српска књижевност у XVIII веку 1909, стр. 440, и Глас Срп, краљ. академије LXXX, стр. 261.

[2] Архивска грађа (књига прва), стр. 3—43.

[3] Архив карловачке митрополије 1752/319.

Барић умро не исплатив хонорар, Мушкатировић је водио парницу против његове удовице.[29]

Пре одласка у Пешту, Мушкатировић је, ваљда 18 августа 1787, продао своју кућу у Новом Саду. Тога дана му је купац куће, Димитрије Гадеша, издао облигацију на 1000 фор. којом се код њега задужио.[30] Тај је дуг изравнан из Гадешине оставине тек 1795 године, при чем је сирочадски отац изгрдио Мушкатировића као врло досадна кверуланта.[31]

За даље истраживање Мушкатировићева адвокатског рада може корисна да буде ова његова афера.

У оставини умрлог епископа Викентија Поповића у Вршцу нађена су два писма Мушкатировића, из године 1785. Једним моли да му епископ пошаље 1000 фор, док другим јавља да је ту своту примио. Комесар Бахо искао је да магистрат саслуша Мушкатировића, какав је то новац, али је магистрат, 30 октобра 1786, одговорио да то не може учинити, пошто се Мушкатировић већ подруг године бави које у Пешти, које у Бечу, и неизвесно је када ће се вратити.[32]

6 марта 1787 Мушкатировић је у Новом Саду и адвокатски одговара на питања Баха. Онај који је тенденциозно репродуковао два нејасна писма, зацело је у стању да репродукује и друга писма која би нејасноће објаснила. По закону, он није дужан рећи да ли је од покојника, колико и под којим условима примио новца. Ако куратор масе има основа, нека покрене парницу, а магистрат зна да то само проузрокује трошкове, као и недавно касирана парница против њега. Потписао се само као адвокат.[33]

Најзад, да споменемо и то: 1 новембра 1796 у Новом Саду се налази јурат (свршен правник, без адвокатске дипломе) Петар Мушкатировић син Јованов,[34] чију је „преждевременују смерт“ 1803 оплакао еклогом Лукијан Мушицки.[35]

Као што се види, локални наши архиви у могућности су да осветле питања која досад нису ни постављана. Скоро двадесет најлепших година Јована Мушкатировића, списатеља нашег из 18 столећа, године адвоцирања, женидбе, окућења сад су нам прилично познате. И, кад би томе овде било место, могли бисмо изнети какав намештај, какву опрему је Мушкатировићу однела жена му Катарина, какве је кошуље носио овај списатељ, на каквим је јастуцима спавао, за какав сто је седао.

А што је најважније, нови ови подаци указују на стазе којима треба ићи па да се сасвим осветли и овај отсек у животу Јована Мушкатировића, о ком се досада није знало скоро ништа.

Васа Стајић

[29] 1795 Fasc. 2 No 80.
[30] 1975 Fasc. No 70
[31] 1795 Fasc. 19 No 1815.
[32] 1786 Fasc. 27 P.
[33] 1787 Fasc. 58 DD.
[34] 1796 Fasc. 21 No 2014.
[35] Стихотворенија IV, 117.

П II 24/1937

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

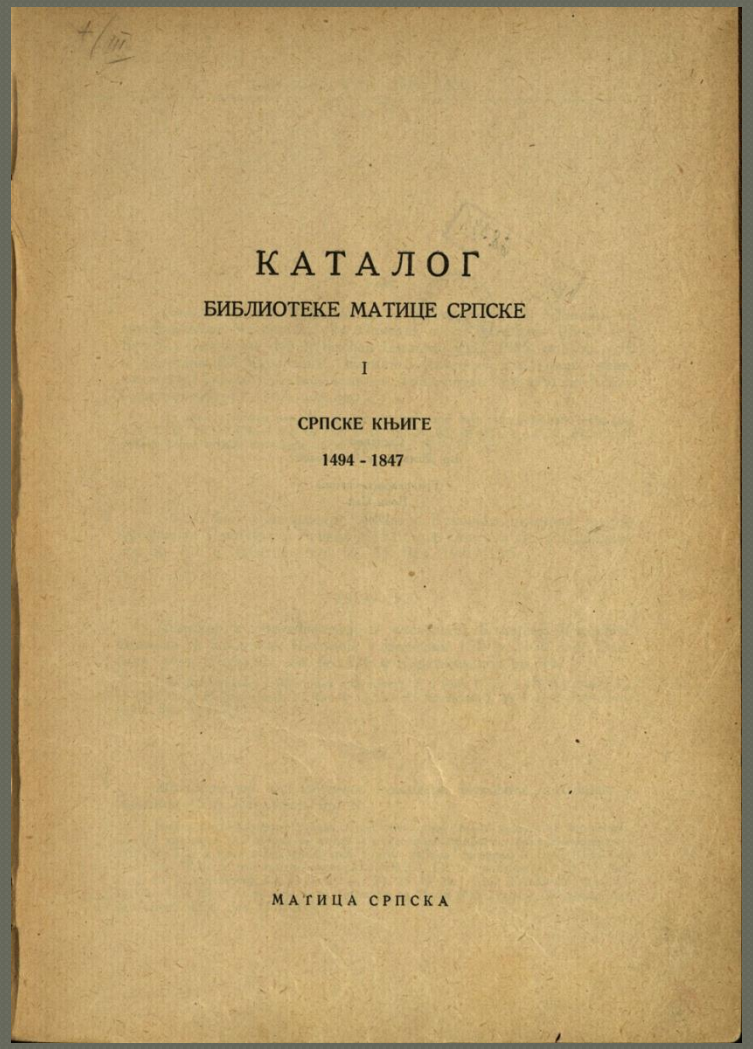

КАТАЛОГ

БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

I

СРПСКЕ КЊИГЕ

1494 - 1847

МАТИЦА СРПСКА

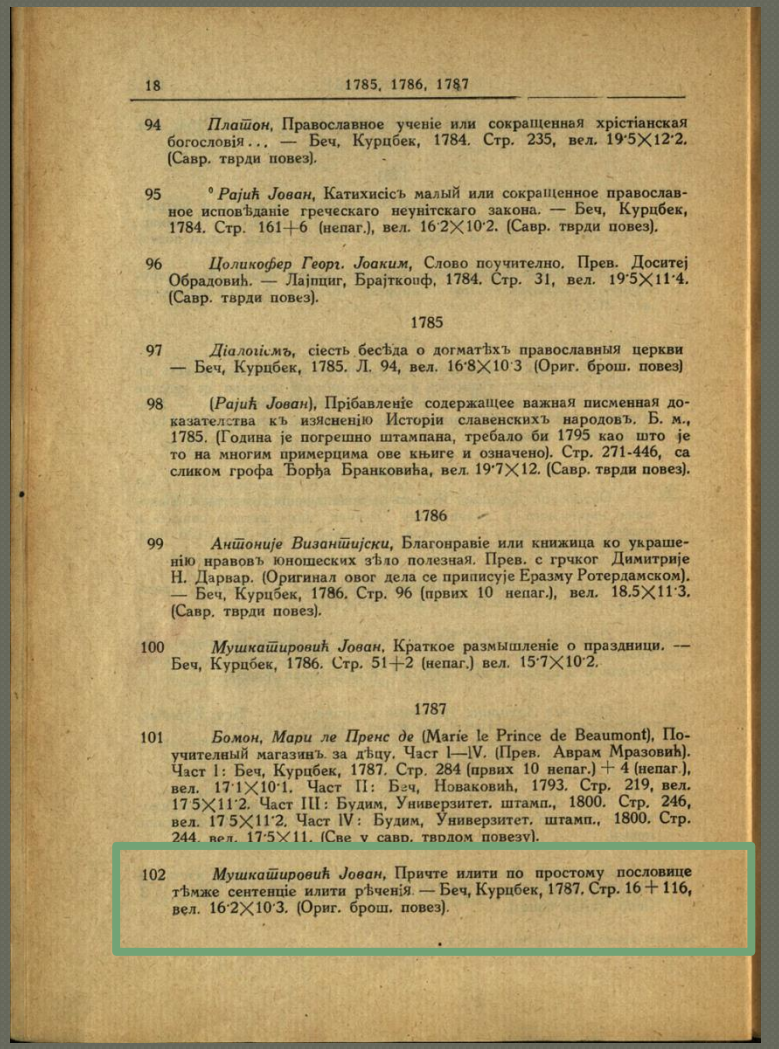

94 *Платон*, Православное ученіе или сокращенная хрістіанская богословія . . . — Беч, Курцбек, 1784. Стр. 235, вел. 19·5×12·2. (Савр. тврди повез).

95 *Рајић Јован*, Катихисісъ малый или сокращенное православное исповѣданіе греческаго неуніітскаго закона. — Беч, Курцбек, 1784. Стр. 161+6 (непаг.), вел. 16·2×10·2. (Савр. тврди повез).

96 *Цоликофер Георг. Јоаким*, Слово поучително. Прев. Доситеј Обрадовић. — Лајпциг, Брајткопф, 1784. Стр. 31, вел. 19·5×11·4. (Савр. тврди повез).

1785

97 *Діалоіісмъ*, сіесть бесѣда о догматѣхъ православныя церкви — Беч, Курцбек, 1785. Л. 94, вел. 16·8×10·3 (Ориг. брош. повез)

98 (*Рајић Јован*), Прібавленіе содержащее важная писменная доказателства къ изясненію Исторіи славенскихъ народовъ. Б. м., 1785. (Година је погрешно штампана, требало би 1795 као што је то на многим примерцима ове књиге и означено). Стр. 271-446, са сликом грофа Ђорђа Бранковића, вел. 19·7×12. (Савр. тврди повез).

1786

99 *Антоније Византијски*, Благонравіе или книжица ко украшенію нравовъ юношеских зѣло полезная. Прев. с грчког Димитрије Н. Дарвар. (Оригинал овог дела се приписује Еразму Ротердамском). — Беч, Курцбек, 1786. Стр. 96 (првих 10 непаг.), вел. 18.5×11·3. (Савр. тврди повез).

100 *Мушкатировић Јован*, Краткое размышленіе о праздници. — Беч, Курцбек, 1786. Стр. 51+2 (непаг.) вел. 15·7×10·2.

1787

101 *Бомон, Мари ле Пренс де* (Marie le Prince de Beaumont), Поучителный магазинъ за дѣцу. Част I—IV. (Прев. Аврам Мразовић). Част I: Беч, Курцбек, 1787. Стр. 284 (првих 10 непаг.) + 4 (непаг.), вел. 17·1×10·1. Част II: Беч, Новаковић, 1793. Стр. 219, вел. 17·5×11·2. Част III: Будим, Универзитет. штамп., 1800. Стр. 246, вел. 17·5×11·2. Част IV: Будим, Универзитет. штамп., 1800. Стр. 244, вел. 17·5×11. (Све у савр. тврдом повезу).

102 *Мушкатировић Јован*, Причте илити по простому пословице тѣмже сентенціе илити рѣченія. — Беч, Курцбек, 1787. Стр. 16+116, вел. 16·2×10·3. (Ориг. брош. повез).

Димитрије Кириловић

БМС III 433936/1 (1950)

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

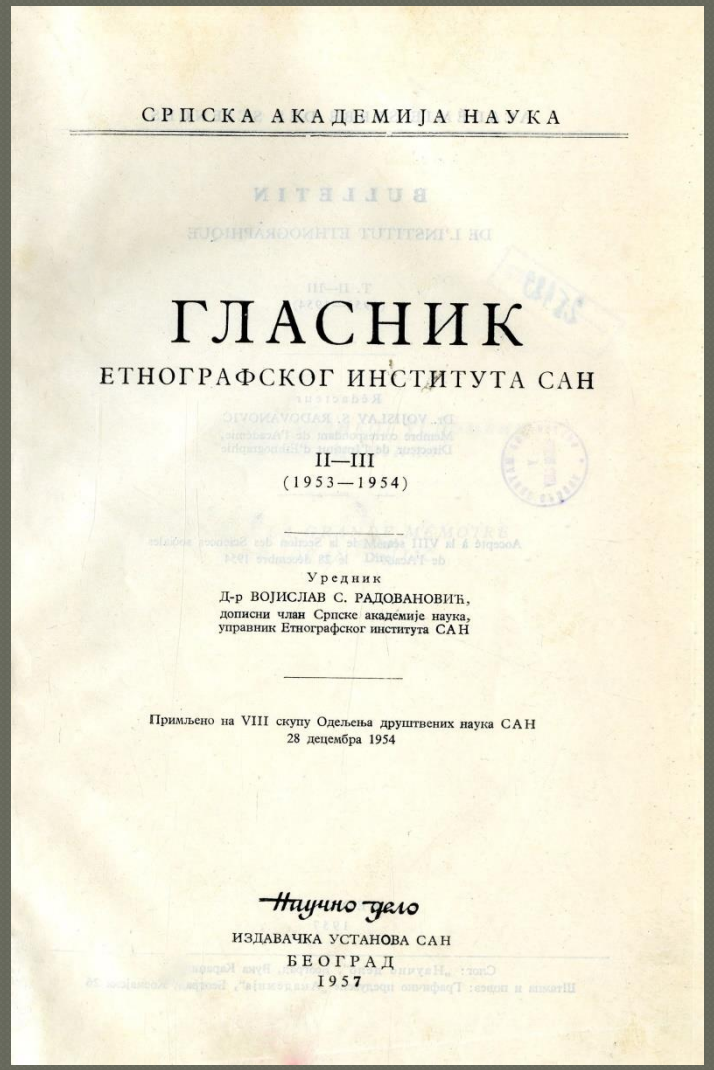

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САН

II—III

(1953—1954)

Уредник

Д-р ВОЈИСЛАВ С. РАДОВАНОВИЋ,

дописни члан Српске академије наука,

управник Етнографског института САН

Примљено на VIII скупу Одељења друштвених наука САН

28 децембра 1954

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

1957

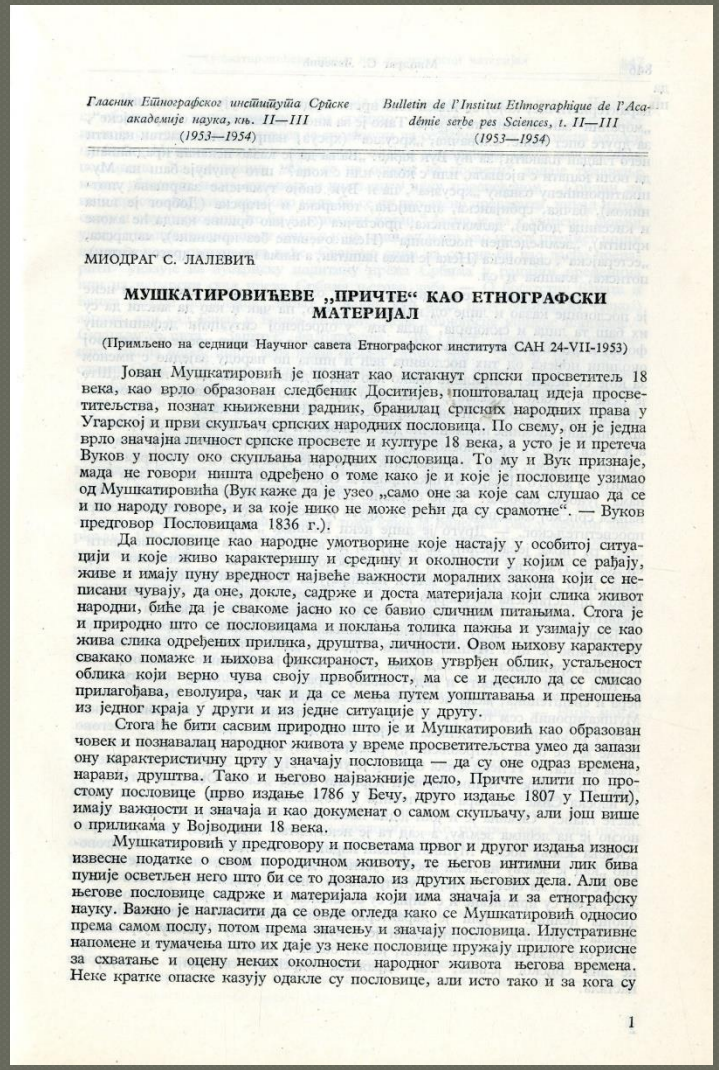

Гласник Етнографског института Српске академије наука, књ. II—III (1953—1954)

Bulletin de l'Institut Ethnographique de l'Académie serbe pes Sciences, t. II—III (1953—1954)

МИОДРАГ С. ЛАЛЕВИЋ

МУШКАТИРОВИЋЕВЕ „ПРИЧТЕ“ КАО ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛ

(Примљено на седници Научног савета Етнографског института САН 24-VII-1953)

Јован Мушкатировић је познат као истакнут српски просветитељ 18 века, као врло образован следбеник Доситијев, поштовалац идеја просветитељства, познат књижевни радник, бранилац српских народних права у Угарској и први скупљач српских народних пословица. По свему, он је једна врло значајна личност српске просвете и културе 18 века, а усто је и претеча Вуков у послу око скупљања народних пословица. То му и Вук признаје, мада не говори ништа одређено о томе како је и које је пословице узимао од Мушкатировића (Вук каже да је узео „само оне за које сам слушао да се и по народу говоре, и за које нико не може рећи да су срамотне“. — Вуков предговор Пословицама 1836 г.).

Да пословице као народне умотворине које настају у особитој ситуацији и које живо карактеришу и средину и околности у којим се рађају, живе и имају пуну вредност највеће важности моралних закона који се неписани чувају, да оне, докле, садрже и доста материјала који слика живот народни, биће да је свакоме јасно ко се бавио сличним питањима. Стога је и природно што се пословицама и поклања толика пажња и узимају се као жива слика одређених прилика, друштва, личности. Овом њихову карактеру свакако помаже и њихова фиксираност, њихов утврђен облик, устаљеност облика који верно чува своју првобитност, ма се и десило да се смисао прилагођава, еволуира, чак и да се мења путем уопштавања и преношења из једног краја у други и из једне ситуације у другу.

Стога ће бити сасвим природно што је и Мушкатировић као образован човек и познавалац народног живота у време просветитељства умео да запази ону карактеристичну црту у значају пословица — да су оне одраз времена, нарави, друштва. Тако и његово најважније дело, Причте илити по простому пословице (прво издање 1786 у Бечу, друго издање 1807 у Пешти), имају важности и значаја и као документат о самом скупљачу, али још више о приликама у Војводини 18 века.

Мушкатировић у предговору и посветама првог и другог издања износи извесне податке о свом породичном животу, те његов интимни лик бива пуније осветљен него што би се то дознало из других његових дела. Али ове његове пословице садрже и материјала који има значаја и за етнографску науку. Важно је нагласити да се овде огледа како се Мушкатировић односио према самом послу, потом према значењу и значају пословица. Илустративне напомене и тумачења што их даје уз неке пословице пружају прилоге корисне за схватање и оцену неких околности народног живота његова времена. Неке кратке опаске казују одакле су пословице, али исто тако и за кога су

1

П II 957/1953/1954

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

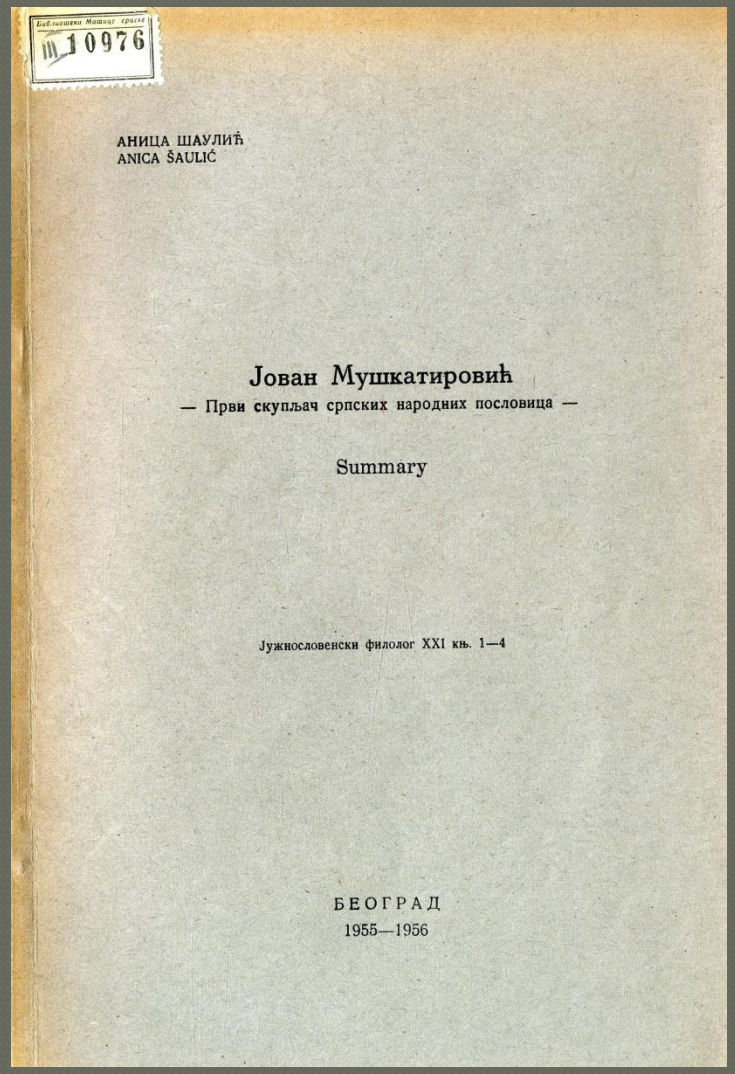

Библиотека Матице српске
III 10976

АНИЦА ШАУЛИЋ
ANICA ŠAULIĆ

Јован Мушкатировић

— Први скупљач српских народних пословица —

Summary

Јужнословенски филолог XXI књ. 1—4

БЕОГРАД
1955—1956

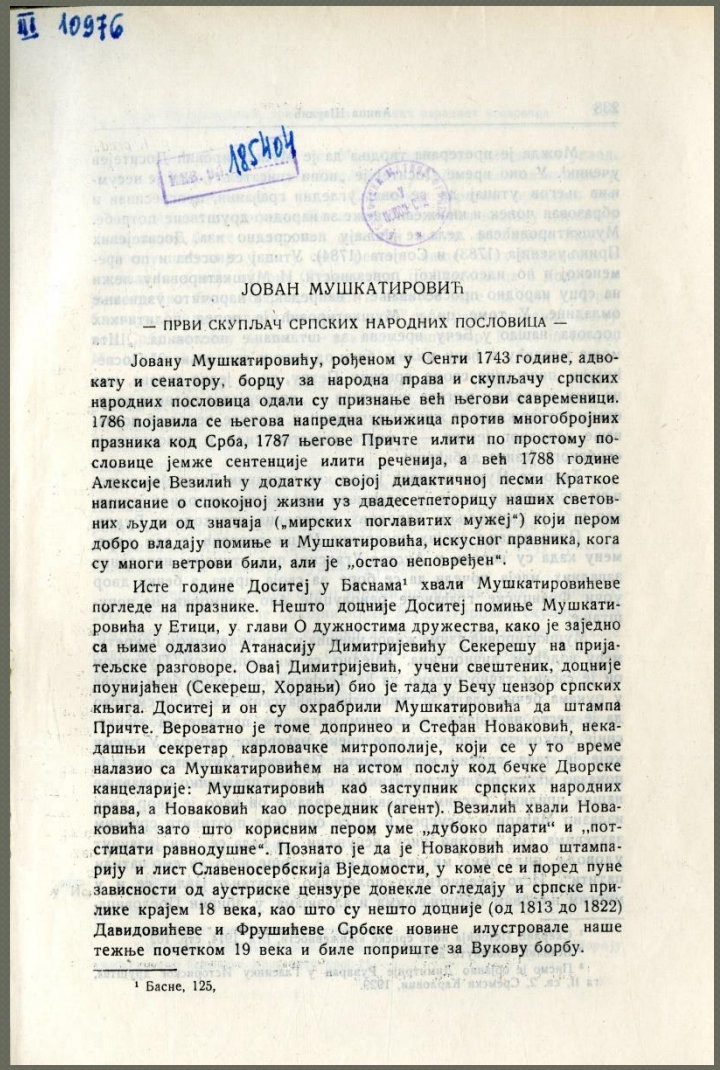

III 10976
185404

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

— ПРВИ СКУПЉАЧ СРПСКИХ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА —

Јовану Мушкатировићу, рођеном у Сенти 1743 године, адвокату и сенатору, борцу за народна права и скупљачу српских народних пословица одали су признање већ његови савременици. 1786 појавила се његова напредна књижица против многобројних празника код Срба, 1787 његове Причте илити по простому пословице јемже сентенције илити реченија, а већ 1788 године Алексије Везилић у додатку својој дидактичној песми Краткое написание о спокојној жизни уз двадесетпеторицу наших световних људи од значаја („мирских поглавитих мужеј") који пером добро владају помиње и Мушкатировића, искусног правника, кога су многи ветрови били, али је „остао неповређен".

Исте године Доситеј у Баснама[1] хвали Мушкатировићеве погледе на празнике. Нешто доцније Доситеј помиње Мушкатировића у Етици, у глави О дужностима дружества, како је заједно са њиме одлазио Атанасију Димитријевићу Секерешу на пријатељске разговоре. Овај Димитријевић, учени свештеник, доцније поунијаћен (Секереш, Хорањи) био је тада у Бечу цензор српских књига. Доситеј и он су охрабрили Мушкатировића да штампа Причте. Вероватно је томе допринео и Стефан Новаковић, некадашњи секретар карловачке митрополије, који се у то време налазио са Мушкатировићем на истом послу код бечке Дворске канцеларије: Мушкатировић као заступник српских народних права, а Новаковић као посредник (агент). Везилић хвали Новаковића зато што корисним пером уме „дубоко парати" и „потстицати равнодушне". Познато је да је Новаковић имао штампарију и лист Славеносербскија Вједомости, у коме се и поред пуне зависности од аустриске цензуре донекле огледају и српске прилике крајем 18 века, као што су нешто доцније (од 1813 до 1822) Давидовићеве и Фрушићеве Србске новине илустровале наше тежње почетком 19 века и биле поприште за Вукову борбу.

[1] Басне, 125,

БМС III 10976

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

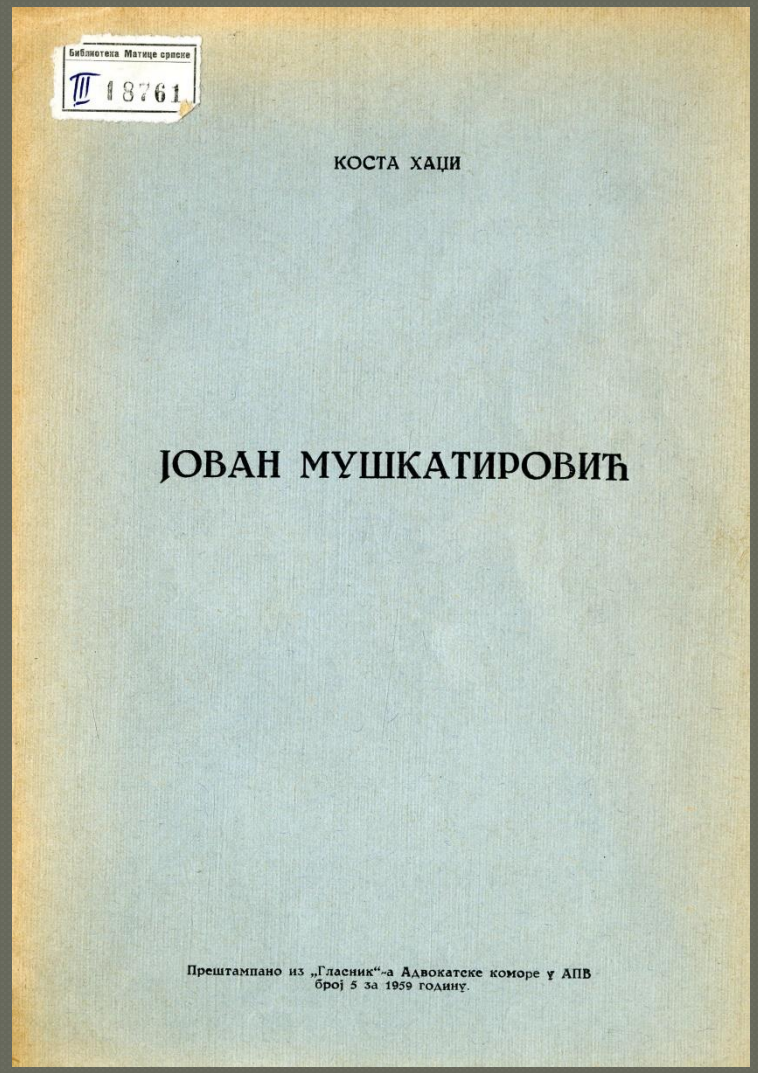
Библиотека Матице српске
III 18761

КОСТА ХАЦИ

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Прештампано из „Гласник"-а Адвокатске коморе у АПВ
број 5 за 1939 годину.

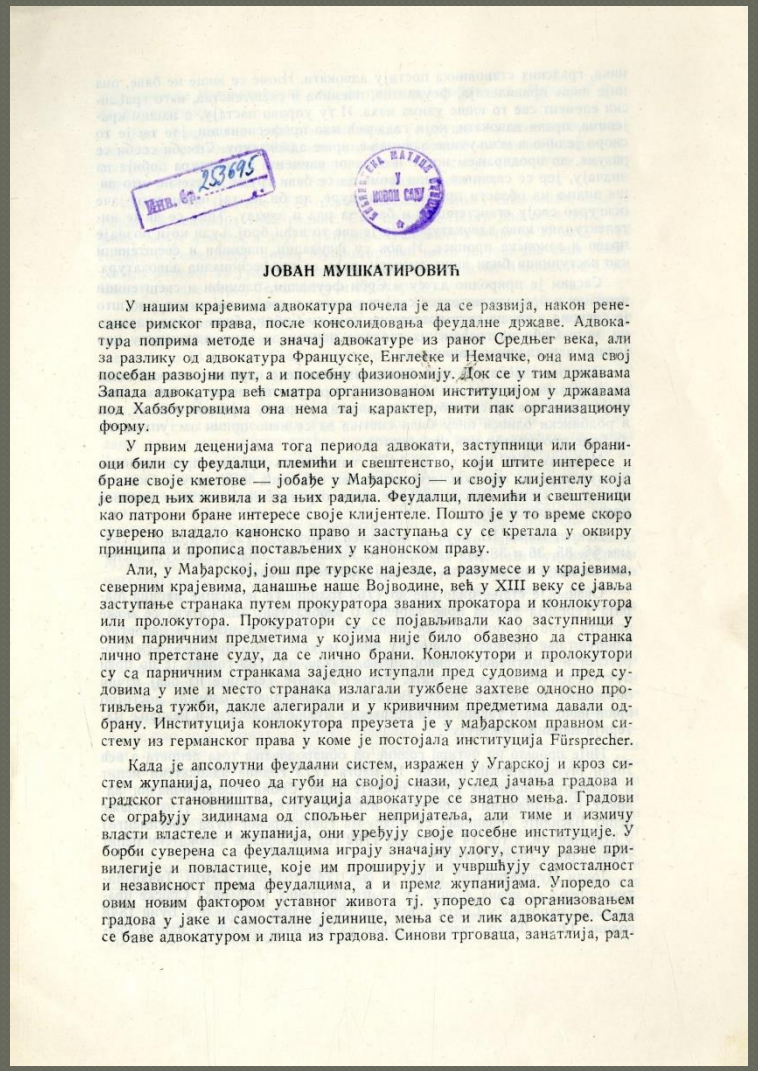
Инв. бр. 23695

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

У нашим крајевима адвокатура почела је да се развија, након ренесансе римског права, после консолидовања феудалне државе. Адвокатура поприма методе и значај адвокатуре из раног Средњег века, али за разлику од адвокатура Француске, Енглеске и Немачке, она има свој посебан развојни пут, а и посебну физиономију. Док се у тим државама Запада адвокатура већ сматра организованом институцијом у државама под Хабзбурговцима она нема тај карактер, нити пак организациону форму.

У првим деценијама тога периода адвокати, заступници или браниоци били су феудалци, племићи и свештенство, који штите интересе и бране своје кметове — јобађе у Мађарској — и своју клијентелу која је поред њих живила и за њих радила. Феудалци, племићи и свештеници као патрони бране интересе своје клијентеле. Пошто је у то време скоро суверено владало канонско право и заступања су се кретала у оквиру принципа и прописа постављених у канонском праву.

Али, у Мађарској, још пре турске најезде, а разумесе и у крајевима, северним крајевима, данашње наше Војводине, већ у XIII веку се јавља заступање странака путем прокуратора званих прокатора и конлокутора или пролокутора. Прокуратори су се појављивали као заступници у оним парничним предметима у којима није било обавезно да странка лично претстане суду, да се лично брани. Конлокутори и пролокутори су са парничним странкама заједно иступали пред судовима и пред судовима у име и место странака излагали тужбене захтеве односно противљења тужби, дакле алегирали и у кривичним предметима давали одбрану. Институција конлокутора преузета је у мађарском правном систему из германског права у коме је постојала институција Fürsprecher.

Када је апсолутни феудални систем, изражен у Угарској и кроз систем жупанија, почео да губи на својој снази, услед јачања градова и градског становништва, ситуација адвокатуре се знатно мења. Градови се ограђују зидинама од спољњег непријатеља, али тиме и измичу власти властеле и жупанија, они уређују своје посебне институције. У борби суверена са феудалцима играју значајну улогу, стичу разне привилегије и повластице, које им проширују и учвршћују самосталност и независност према феудалцима, а и према жупанијама. Упоредо са овим новим фактором уставног живота тј. упоредо са организовањем градова у јаке и самосталне јединице, мења се и лик адвокатуре. Сада се баве адвокатуром и лица из градова. Синови трговаца, занатлија, рад-

БМС III 18761

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

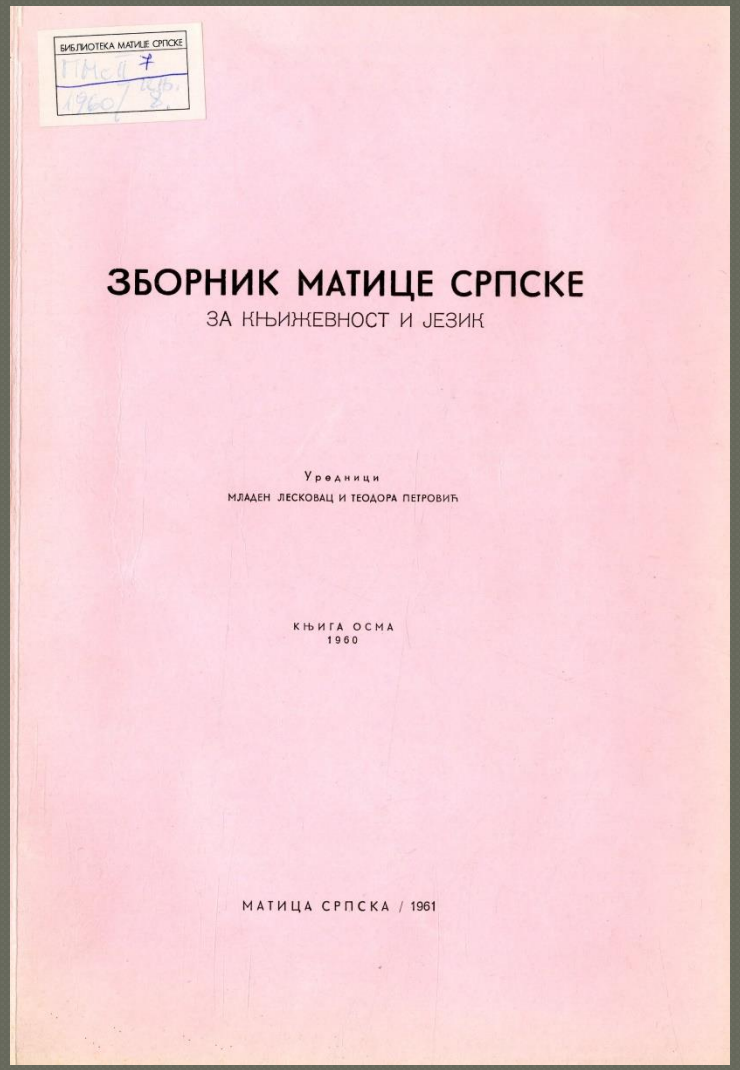

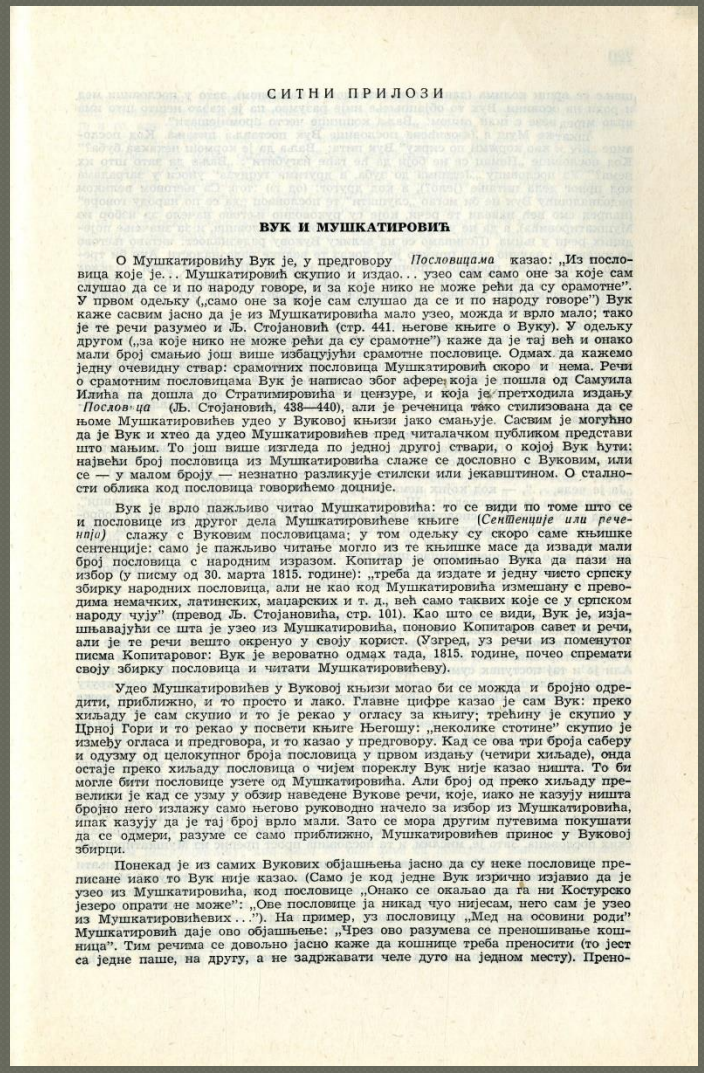

СИТНИ ПРИЛОЗИ

ВУК И МУШКАТИРОВИЋ

О Мушкатировићу Вук је, у предговору *Пословицама* казао: „Из пословица које је... Мушкатировић скупио и издао... узео сам само оне за које сам слушао да се и по народу говоре, и за које нико не може рећи да су срамотне". У првом одељку („само оне за које сам слушао да се и по народу говоре") Вук каже сасвим јасно да је из Мушкатировића мало узео, можда и врло мало; тако је те речи разумео и Љ. Стојановић (стр. 441. његове књиге о Вуку). У одељку другом („за које нико не може рећи да су срамотне") каже да је тај већ и онако мали број смањио још више избацујући срамотне пословице. Одмах да кажемо једну очевидну ствар: срамотних пословица Мушкатировић скоро и нема. Речи о срамотним пословицама Вук је написао због афере која је пошла од Самуила Илића па дошла до Стратимировића и цензуре, и која је претходила издању *Послов-ца* (Љ. Стојановић, 438—440), али је реченица тако стилизована да се њоме Мушкатировићев удео у Вуковој књизи јако смањује. Сасвим је могућно да је Вук и хтео да удео Мушкатировићев пред читалачком публиком представи што мањим. То још више изгледа по једној другој ствари, о којој Вук ћути: највећи број пословица из Мушкатировића слаже се дословно с Вуковим, или се — у малом броју — незнатно разликује стилски или јекавштином. О сталности облика код пословица говорићемо доцније.

Вук је врло пажљиво читао Мушкатировића: то се види по томе што се и пословице из другог дела Мушкатировићеве књиге (*Сентенције или речења*) слажу с Вуковим пословицама; у том одељку су скоро саме књишке сентенције: само је пажљиво читање могло из те књишке масе да извади мали број пословица с народним изразом. Копитар је опомињао Вука да пази на избор (у писму од 30. марта 1815. године): „треба да издате и једну чисто српску збирку народних пословица, али не као код Мушкатировића измешану с преводима немачких, латинских, мађарских и т. д., већ само таквих које се у српском народу чују" (превод Љ. Стојановића, стр. 101). Као што се види, Вук је, изјашњавајући се шта је узео из Мушкатировића, поновио Копитаров савет и речи, али је те речи вешто окренуо у своју корист. (Узгред, уз речи из поменутог писма Копитарово: Вук је вероватно одмах тада, 1815. године, почео спремати своју збирку пословица и читати Мушкатировићеву).

Удео Мушкатировићев у Вуковој књизи могао би се можда и бројно одредити, приближно, и то просто и лако. Главне цифре казао је сам Вук: преко хиљаду је сам скупио и то је рекао у огласу за књигу; трећину је скупио у Црној Гори и то рекао у посвети књиге Његошу: „неколике стотине" скупио је између огласа и предговора, и то казао у предговору. Кад се ова три броја саберу и одузму од целокупног броја пословица у првом издању (четири хиљаде), онда остаје преко хиљаду пословица о чијем пореклу Вук није казао ништа. То би могле бити пословице узете од Мушкатировића. Али број од преко хиљаду превелики је кад се узму у обзир наведене Вукове речи, које, иако не казују ништа бројно него излажу само његово руководно начело за избор из Мушкатировића, ипак казују да је тај број врло мали. Зато се мора другим путевима покушати да се одмери, разуме се само приближно, Мушкатировићев прилог у Вуковој збирци.

Понекад је из самих Вукових објашњења јасно да су неке пословице преписане иако то Вук није казао. (Само је код једне Вук изричито изјавио да је узео из Мушкатировића, код пословице „Онако се окаљао да га ни Костурско језеро опрати не може": „Ове пословице ја никад чуо нијесам, него сам је узео из Мушкатировићевих..."). На пример, уз пословицу „Мед на осовини роди" Мушкатировић даје ово објашњење: „Чрез ово разумева се преношивање кошница". Тим речима се довољно јасно каже да кошнице треба преносити (то јест са једне паше, на другу, а не задржавати чеде дуго на једном месту). Прено-

Светозар Матић

П II 803/1960

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

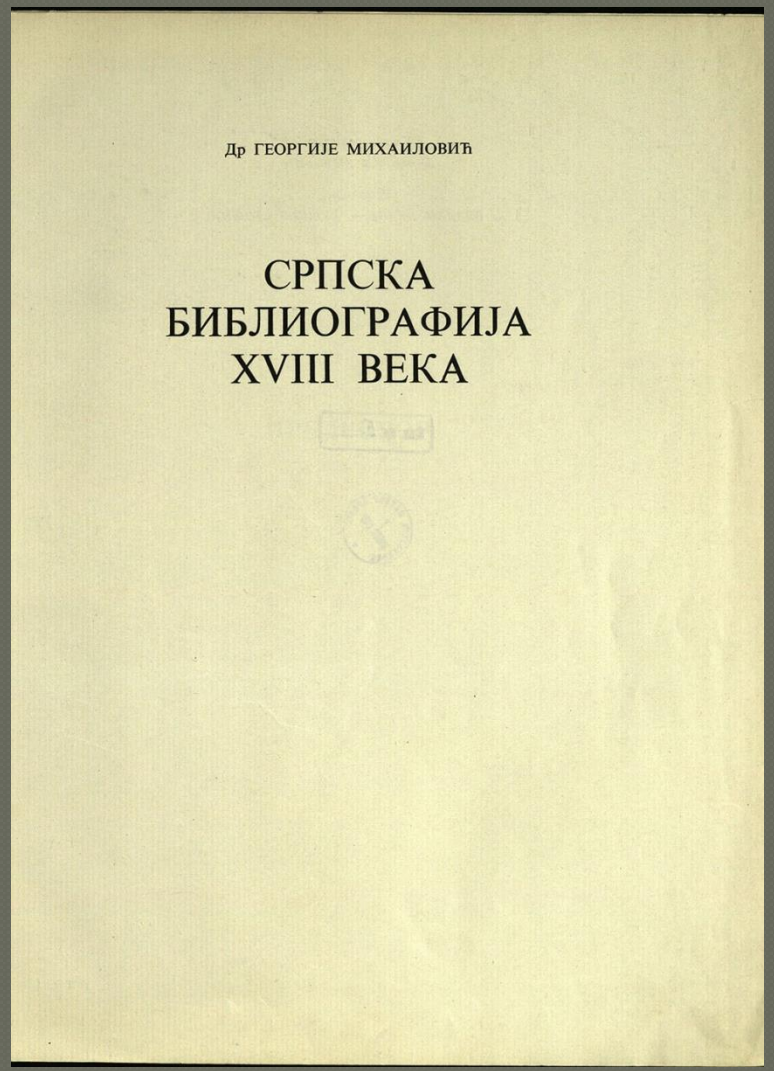

Др ГЕОРГИЈЕ МИХАИЛОВИЋ

СРПСКА
БИБЛИОГРАФИЈА
XVIII ВЕКА

202. МУШКАТИРОВИЋ, Јован: **ПРИЧТЄ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЄ.**
У Бечу, при Іосифѣ... ѿ Кѳрцвекъ, 1787.

Стр. [16] + 116, пагинација арапска, кватерниони, први сигниран звездицом и арапским бројем (*2 — *5), остали латинском сигнатуром а од другог л. и арапским бројем (A — A₅, на крају G — G₅), на последња два л. сигнатура H, H₂; загл. украса 2, виньета на стр. [1]; кустода. 169 × 102.

Текст црквеном ћирилицом.

Садржај: Стр. [3]: **ІѠАННЪ МѮШКАТИРОВИЧЬ** дражайшемѹ **Первенцѣ** своме **Петрѣ Мѹшкатировичь** здравствовати жели!

Стр. [11]: **КЪ ЧИТАТЄЛЮ!**

Стр. 1—91, **ПРИЧТЄ** илити **ПОСЛОВИЦЄ.**

Стр. 93—116, **СЄНТЄНЦІЄ** или **РѢЧЄНІѦ.**

Ово је прва збирка објављених народних пословица, и она је повољно оцењена од историчара књижевности.

I издање. — II 1807.

Цена: кр. 36 (Кат. Каулицијин).

Лит.: Сопиков, 913. — *Ундольский*, 2867. — *Шафарик*, 369. — *Новаковић*, 91. — *J. Скерлић*, Јован Мушкатировић, Глас СКА, LXXX (1909), 280—289. — *Dr. T. Gj.* (*Др. Т. Ђорђевић*), Erotische und skatologische Sprichwörter bei Muškatirović. Antropophyteia. Hrgb. v. F. S. Krauss. Bd. V., Leipzig, 1908, 176—181.

НББ. — УББ. — БМС. — БГМ.

ПРИЧТЄ
ИЛИТИ
ПО ПРОСТОМЪ ПОСЛОВИЦЄ
ТѢМЖЕ
СЄНТЄНЦІЄ ИЛИТИ РѢЧЄНІѦ
ТРѸДОМЪ И ПРИЛѢЖАНІЄМЪ
ІѠАННЫ МѮШКАТИРОВИЧЪ
ЧРЕЗЪ ОЛѦМЪСКОЕ КРАЛѢСТВО МАТѢРИ
СВОЕЙ, И ГРУДИ ЕЯ ПРИНАДЛЕЖАЩЕ,
ВЗЯТОГО ЯЗЫКА ГОВОРЯНЪ.

Насловна страна, стр. [1].

БМС IV 23057 (1964)

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

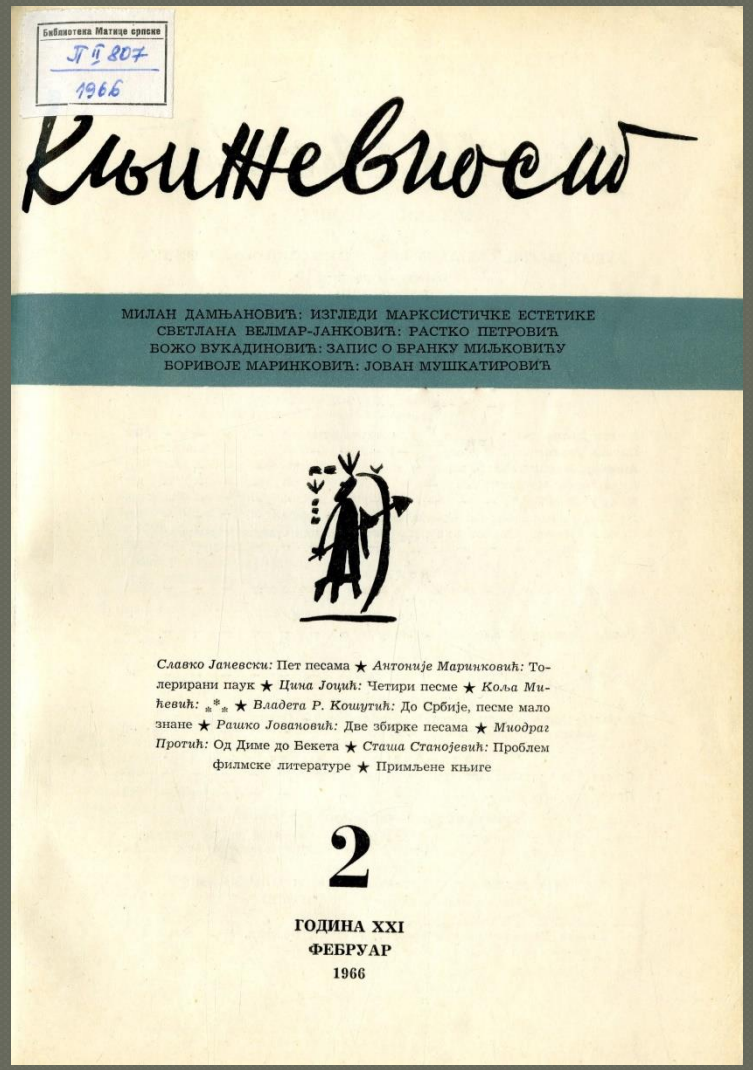
Библиотека Матице српске
П II 807
1966

Књижевност

МИЛАН ДАМЊАНОВИЋ: ИЗГЛЕДИ МАРКСИСТИЧКЕ ЕСТЕТИКЕ
СВЕТЛАНА ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ: РАСТКО ПЕТРОВИЋ
БОЖО ВУКАДИНОВИЋ: ЗАПИС О БРАНКУ МИЉКОВИЋУ
БОРИВОЈЕ МАРИНКОВИЋ: ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Славко Јаневски: Пет песама ★ *Антоније Маринковић:* Толерирани паук ★ *Цина Јоцић:* Четири песме ★ *Коља Мићевић:* *** ★ *Владета Р. Кошутић:* До Србије, песме мало знане ★ *Рашко Јовановић:* Две збирке песама ★ *Миодраг Протић:* Од Диме до Бекета ★ *Сташа Станојевић:* Проблем филмске литературе ★ Примљене књиге

2

ГОДИНА XXI
ФЕБРУАР
1966

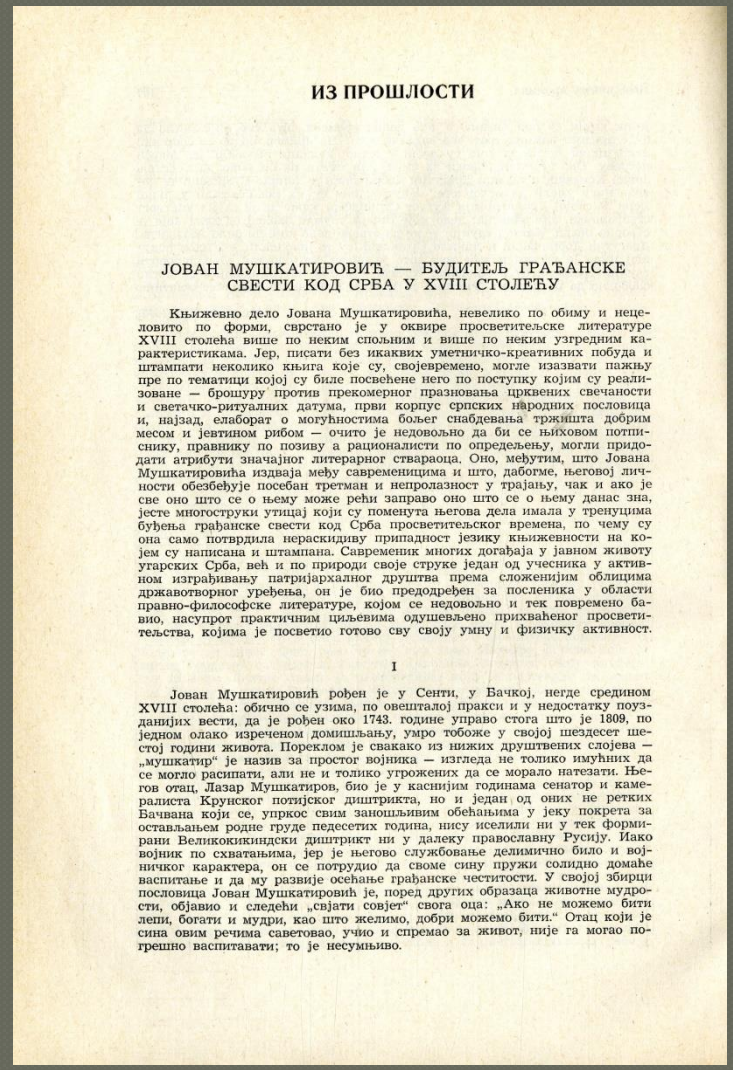

ИЗ ПРОШЛОСТИ

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ — БУДИТЕЉ ГРАЂАНСКЕ СВЕСТИ КОД СРБА У XVIII СТОЛЕЋУ

Књижевно дело Јована Мушкатировића, невелико по обиму и нецеловито по форми, сврстано је у оквире просветитељске литературе XVIII столећа више по неким спољним и више по неким узгредним карактеристикама. Јер, писати без икаквих уметничко-креативних побуда и штампати неколико књига које су, својевремено, могле изазвати пажњу пре по тематици којој су биле посвећене него по поступку којим су реализоване — брошуру против прекомерног празновања црквених свечаности и светачко-ритуалних датума, први корпус српских народних пословица и, најзад, елаборат о могућностима бољег снабдевања тржишта добрим месом и јевтином рибом — очито је недовољно да би се њиховом потписнику, правнику по позиву а рационалисти по опредељењу, могли придодати атрибути значајног литерарног стваралаца. Оно, међутим, што Јована Мушкатировића издваја међу савременицима и што, дабоме, његовој личности обезбеђује посебан третман и непролазност у трајању, чак и ако је све оно што се о њему може рећи заправо оно што се о њему данас зна, јесте многоструки утицај који су поменута његова дела имала у тренуцима буђења грађанске свести код Срба просветитељског времена, по чему су она само потврдила нераскидиву припадност језику књижевности на којем су написана и штампана. Савременик многих догађаја у јавном животу угарских Срба, већ и по природи своје струке један од учесника у активном изграђивању патријархалног друштва према сложенијим облицима државотворног уређења, он је био предодређен за посленика у области правно-философске литературе, којом се недовољно и тек повремено бавио, насупрот практичним циљевима одушевљено прихваћеног просветитељства, којима је посветио готово сву своју умну и физичку активност.

I

Јован Мушкатировић рођен је у Сенти, у Бачкој, негде средином XVIII столећа: обично се узима, по овешталој пракси и у недостатку поузданијих вести, да је рођен око 1743. године управо стога што је 1809, по једном олако изреченом домишљању, умро тобоже у својој шездесет шестој години живота. Пореклом је свакако из нижих друштвених слојева — „мушкатир" је назив за простог војника — изгледа не толико имућних да се могло расипати, али не и толико угрожених да се морало натезати. Његов отац, Лазар Мушкатиров, био је у каснијим годинама сенатор и камералиста Крунског потијског диштрикта, но и један од оних не ретких Бачвана који се, упркос свим заношљивим обећањима у јеку покрета за остављањем родне груде педесетих година, нису иселили ни у тек формирани Великокикиндски диштрикт ни у далеку православну Русију. Иако војник по схватањима, јер је његово службовање делимично било и војничког карактера, он се потрудио да своме сину пружи солидно домаће васпитање и да му развије осећање грађанске честитости. У својој збирци пословица Јован Мушкатировић је, поред других образаца животне мудрости, објавио и следећи „свјати совјет" свога оца: „Ако не можемо бити леп, богати и мудри, као што желимо, добри можемо бити." Отац који је сина овим речима саветовао, учио и спремао за живот, није га могао погрешно васпитавати; то је несумњиво.

Боривоје Маринковић

П II 807/1966

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

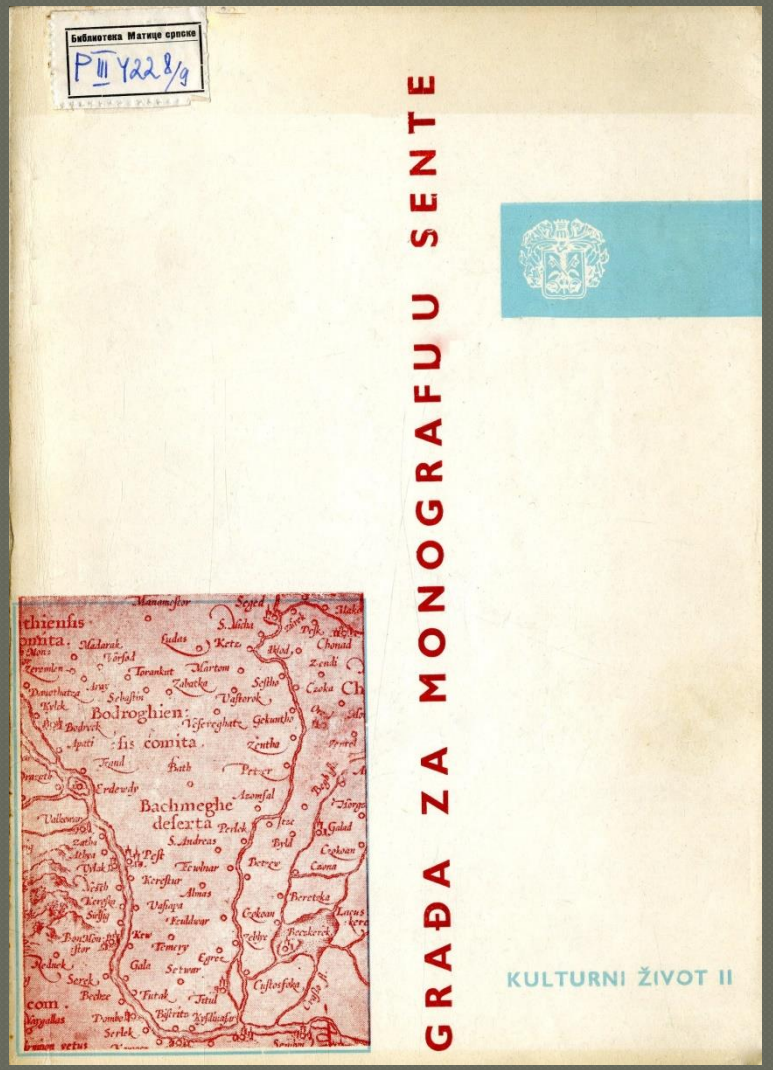

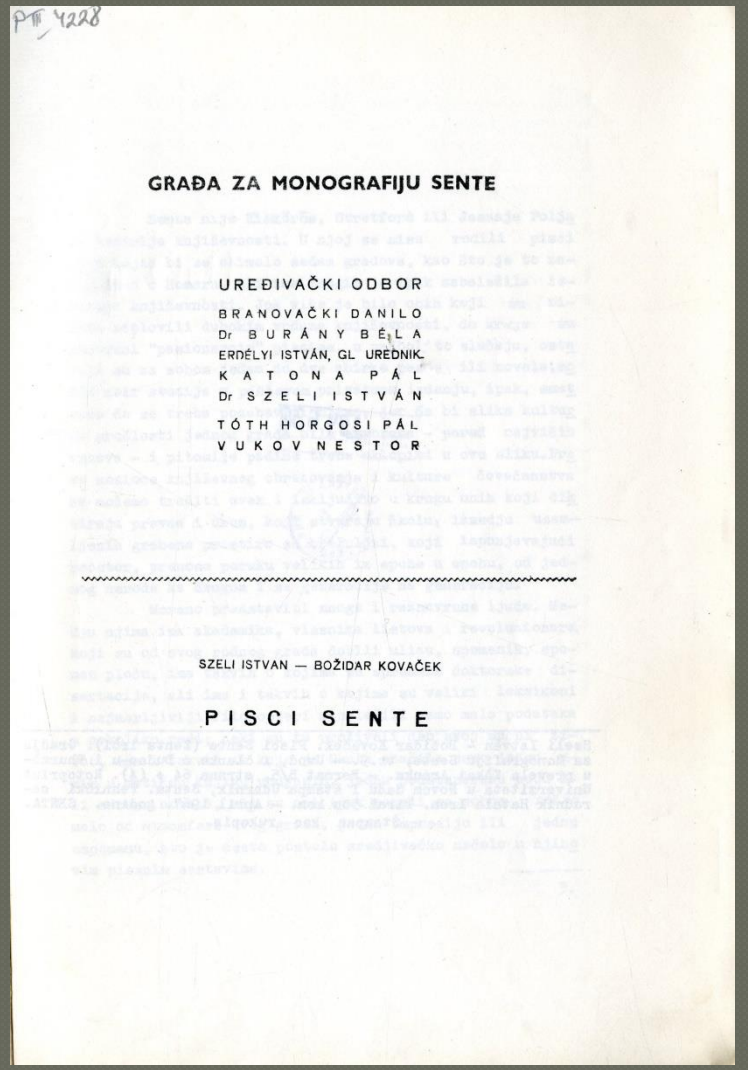

P III 4228/9 (1967)

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

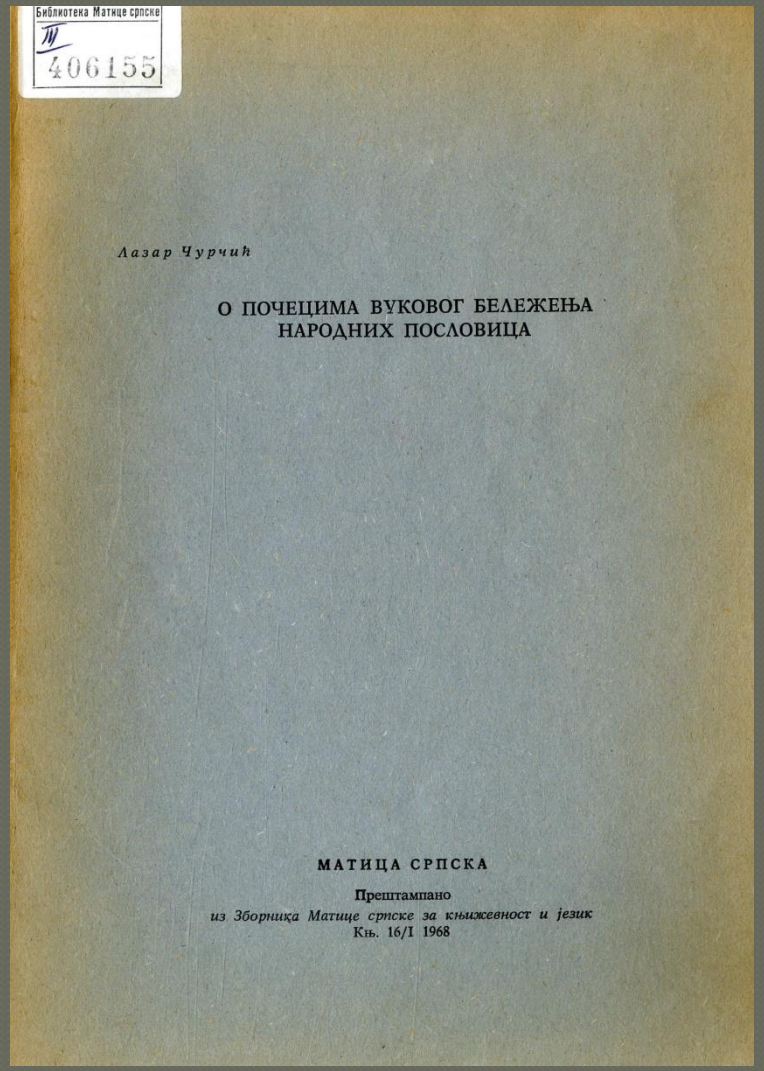
Библиотека Матице српске
III
406155

Лазар Чурчић

О ПОЧЕЦИМА ВУКОВОГ БЕЛЕЖЕЊА НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА

МАТИЦА СРПСКА

Прештампано
из Зборника Матице српске за књижевност и језик
Књ. 16/I 1968

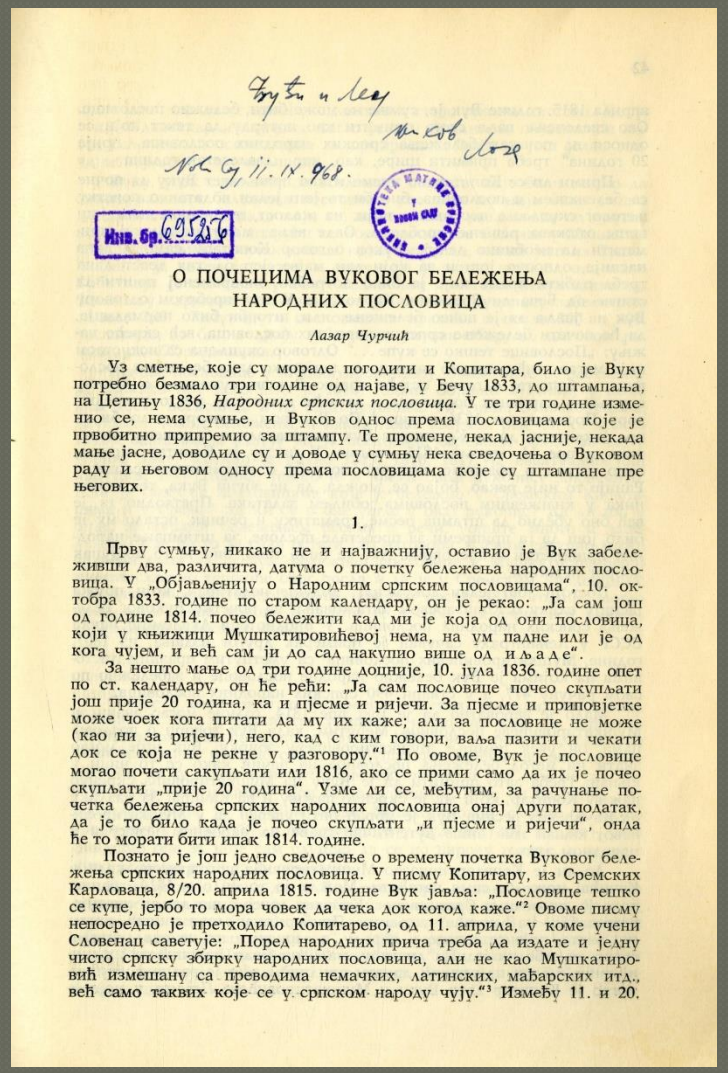
Инв. бр. 695256

О ПОЧЕЦИМА ВУКОВОГ БЕЛЕЖЕЊА НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА

Лазар Чурчић

Уз сметње, које су морале погодити и Копитара, било је Вуку потребно безмало три године од најаве, у Бечу 1833, до штампања, на Цетињу 1836, *Народних српских пословица*. У те три године измениo се, нема сумње, и Вуков однос према пословицама које је првобитно припремио за штампу. Те промене, некад јасније, некада мање јасне, доводиле су и доводе у сумњу нека сведочења о Вуковом раду и његовом односу према пословицама које су штампане пре његових.

1.

Прву сумњу, никако не и најважнију, оставио је Вук забележивши два, различита, датума о почетку бележења народних пословица. У „Објављенију о Народним српским пословицама", 10. октобра 1833. године по старом календару, он је рекао: „Ја сам још од године 1814. почео бележити кад ми је која од они пословица, који у књижици Мушкатировићевој нема, на ум падне или је од кога чујем, и већ сам ји до сад накупио више од и љ а д е".

За нешто мање од три године доцније, 10. јула 1836. године опет по ст. календару, он ће рећи: „Ја сам пословице почео скупљати још прије 20 година, ка и пјесме и ријечи. За пјесме и приповјетке може чоек кога питати да му их каже; али за пословице не може (као ни за ријечи), него, кад с ким говори, ваља пазити и чекати док се која не рекне у разговору."[1] По овоме, Вук је пословице могао почети сакупљати или 1816, ако се прими само да их је почео скупљати „прије 20 година". Узме ли се, међутим, за рачунање почетка бележења српских народних пословица онај други податак, да је то било када је почео скупљати „и пјесме и ријечи", онда ће то морати бити ипак 1814. године.

Познато је још једно сведочење о времену почетка Вуковог бележења српских народних пословица. У писму Копитару, из Сремских Карловаца, 8/20. априла 1815. године Вук јавља: „Пословице тешко се купе, јербо то мора човек да чека док когод каже."[2] Овоме писму непосредно је претходило Копитарево, од 11. априла, у коме учени Словенац саветује: „Поред народних прича треба да издате и једну чисто српску збирку народних пословица, али не као Мушкатировић измешану са преводима немачких, латинских, мађарских итд., већ само таквих које се у српском народу чују."[3] Између 11. и 20.

БМС III 406155

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

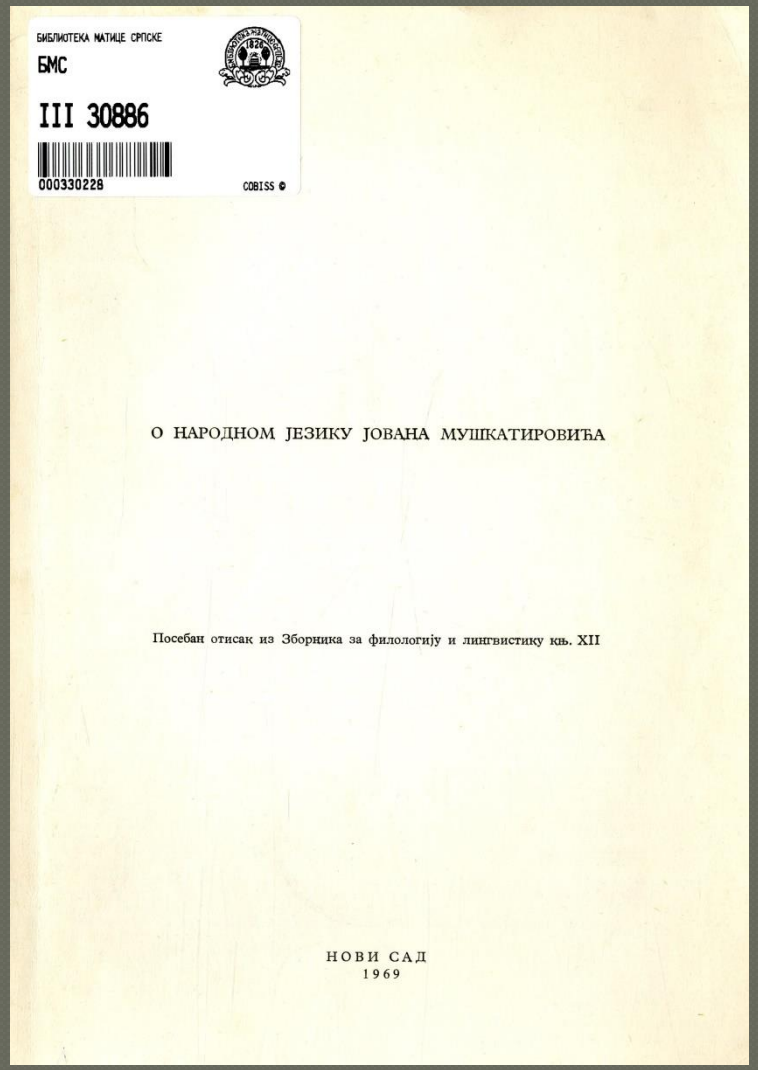
БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
БМС
III 30886
000330228
COBISS

О НАРОДНОМ ЈЕЗИКУ ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА

Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику књ. XII

НОВИ САД
1969

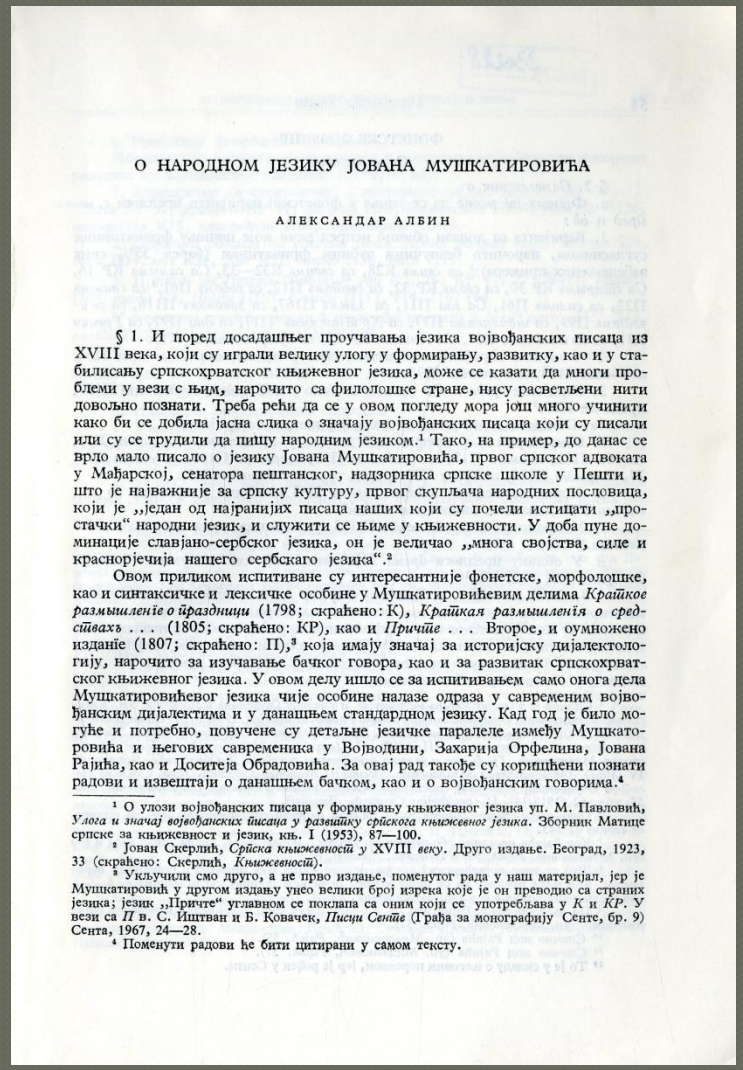

О НАРОДНОМ ЈЕЗИКУ ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА

АЛЕКСАНДАР АЛБИН

§ 1. И поред досадашњег проучавања језика војвођанских писаца из XVIII века, који су играли велику улогу у формирању, развитку, као и у стабилисању српскохрватског књижевног језика, може се казати да многи проблеми у вези с њим, нарочито са филолошке стране, нису расветљени нити довољно познати. Треба рећи да се у овом погледу мора још много учинити како би се добила јасна слика о значају војвођанских писаца који су писали или су се трудили да пишу народним језиком.[1] Тако, на пример, до данас се врло мало писало о језику Јована Мушкатировића, првог српског адвоката у Мађарској, сенатора пештанског, надзорника српске школе у Пешти и, што је најважније за српску културу, првог скупљача народних пословица, који је „један од најранијих писаца наших који су почели истицати „простачки" народни језик, и служити се њиме у књижевности. У доба пуне доминације славјано-сербског језика, он је величао „многа својства, силе и краснорјечија нашего сербскаго језика".[2]

Овом приликом испитиване су интересантније фонетске, морфолошке, као и синтаксичке и лексичке особине у Мушкатировићевим делима *Краткое размышленїе о праздници* (1798; скраћено: К), *Краткая размышленїя о средствахъ* . . . (1805; скраћено: КР), као и *Причте* . . . Второе, и оумножено изданїе (1807; скраћено: П),[3] која имају значај за историјску дијалектологију, нарочито за изучавање бачког говора, као и за развитак српскохрватског књижевног језика. У овом делу ишло се за испитивањем само онога дела Мушкатировићевог језика чије особине налазе одраза у савременим војвођанским дијалектима и у данашњем стандардном језику. Кад год је било могуће и потребно, повучене су детаљне језичке паралеле између Мушкатировића и његових савременика у Војводини, Захарија Орфелина, Јована Рајића, као и Доситеја Обрадовића. За овај рад такође су коришћени познати радови и извештаји о данашњем бачком, као и о војвођанским говорима.[4]

[1] О улози војвођанских писаца у формирању књижевног језика уп. М. Павловић, *Улога и значај војвођанских писаца у развитку српскога књижевног језика*. Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. I (1953), 87—100.

[2] Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*. Друго издање. Београд, 1923, 33 (скраћено: Скерлић, *Књижевност*).

[3] Укључили смо друго, а не прво издање, поменутог рада у наш материјал, јер је Мушкатировић у другом издању унео велики број изрека које је он преводио са страних језика; језик „Причте" углавном се поклапа са оним који се употребљава у *К* и *КР*. У вези са *П* в. С. Иштван и Б. Ковачек, *Писци Сенте* (Грађа за монографију Сенте, бр. 9) Сента, 1967, 24—28.

[4] Поменути радови ће бити цитирани у самом тексту.

БМС III 30886

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

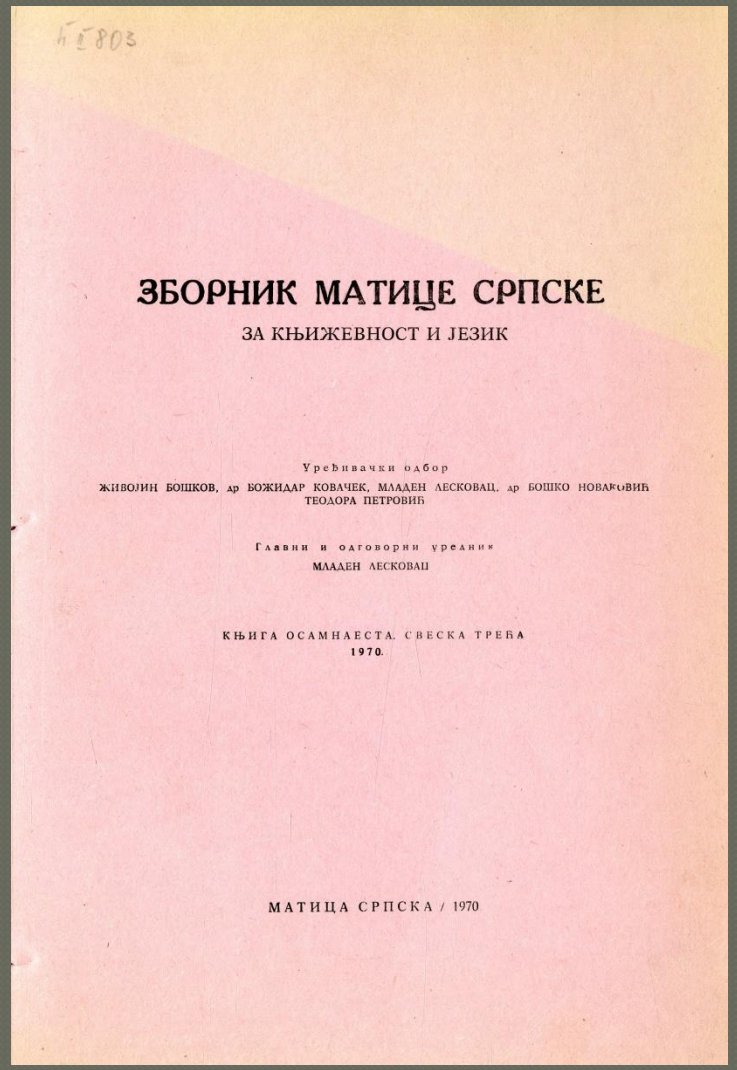

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

ЖИВОЈИН БОШКОВ, др БОЖИДАР КОВАЧЕК, МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ, др БОШКО НОВАКОВИЋ
ТЕОДОРА ПЕТРОВИЋ

Главни и одговорни уредник

МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ

КЊИГА ОСАМНАЕСТА, СВЕСКА ТРЕЋА
1970.

МАТИЦА СРПСКА / 1970

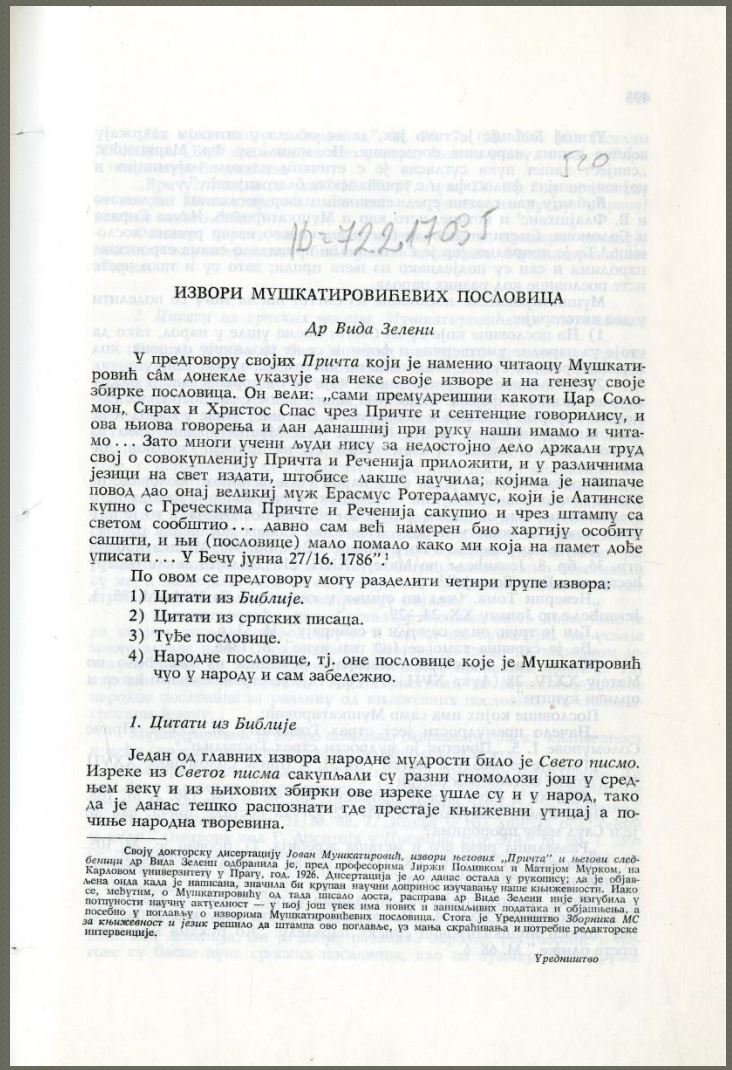

ИЗВОРИ МУШКАТИРОВИЋЕВИХ ПОСЛОВИЦА

Др Вида Зелени

У предговору својих *Прича* који је намењено читаоцу Мушкатировић сам донекле указује на неке своје изворе и на генезу своје збирке пословица. Он вели: „сами премудреишии какоти Цар Соломон, Сирах и Христос Спас чрез Приче и сентенције говорилису, и ова њиова говорења и дан данашњиј при руку наши имамо и читамо ... Зато многи ученi људи нису за недостојно дело држали труд свој о совокупленију Прича и Реченија приложити, и у различнима језици на свет издати, штобисе лакше научила; којима је наипаче повод дао онај великиј муж Ерасмус Ротерадамус, који је Латинске купно с Греческима Приче и Реченија сакупио и чрез штампу са светом сообштио ... давно сам већ намерен био хартију особиту сашити, и њи (пословице) мало помало како ми која на памет дође уписати ... У Бечу јунна 27/16. 1786".[1]

По овом се предговору могу разделити четири групе извора:

1) Цитати из *Библије.*
2) Цитати из српских писаца.
3) Туђе пословице.
4) Народне пословице, тј. оне пословице које је Мушкатировић чуо у народу и сам забележио.

1. Цитати из Библије

Један од главних извора народне мудрости било је *Свето писмо.* Изреке из *Светог писма* сакупљали су разни гномолози још у средњем веку и из њихових збирки ове изреке ушле су и у народ, тако да је данас тешко распознати где престаје књижевни утицај а почиње народна творевина.

[1] Своју докторску дисертацију *Јован Мушкатировић, извори његових „Прича" и његови следбеници* др Вида Зелени одбранила је, пред професорима Јиржи Поливком и Матијом Мурком, на Карловом универзитету у Прагу, год. 1926. Дисертација је до данас остала у рукопису; да је објављена онда када је написана, значила би крупан научни допринос изучавању наше књижевности. Иако се, међутим, о Мушкатировићу од тада писало доста, расправа др Виде Зелени није изгубила у потпуности научну актуелност — у њој још увек има нових и занимљивих података и објашњења, а посебно у поглављу о изворима Мушкатировићевих пословица. Стога је Уредништво *Зборника МС за књижевност и језик* решило да штампа ово поглавље, уз мања скраћивања и потребне редакторске интервенције.

Уредништво

П II 803/1970

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

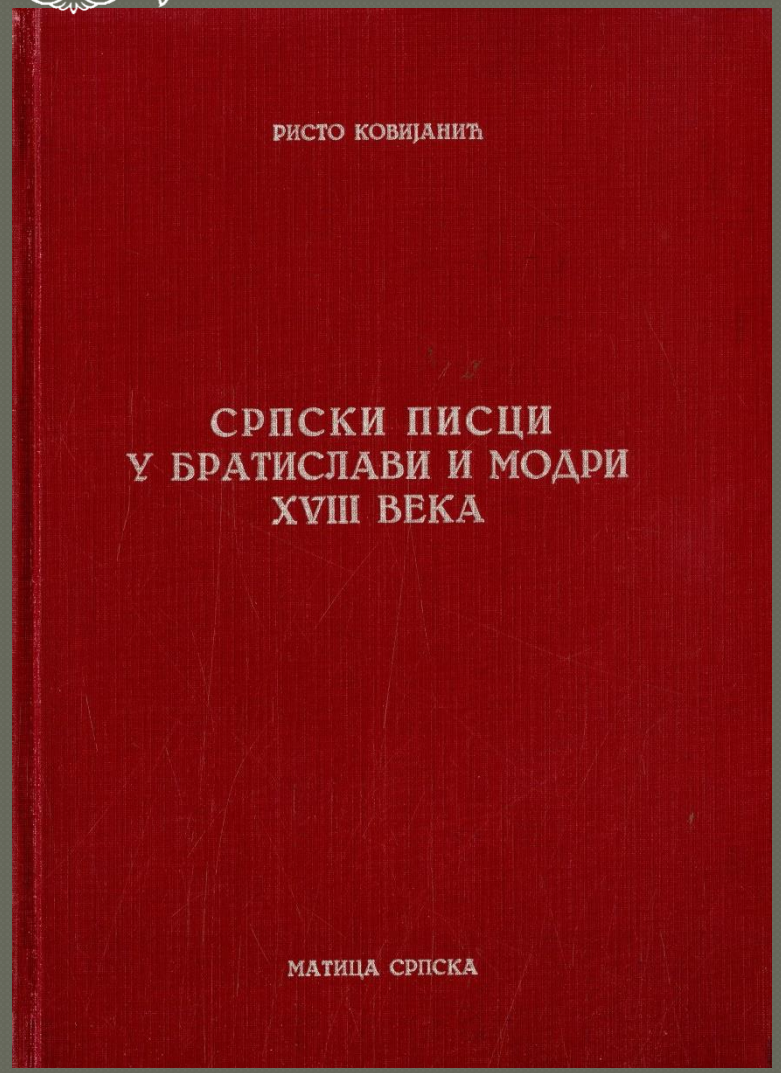

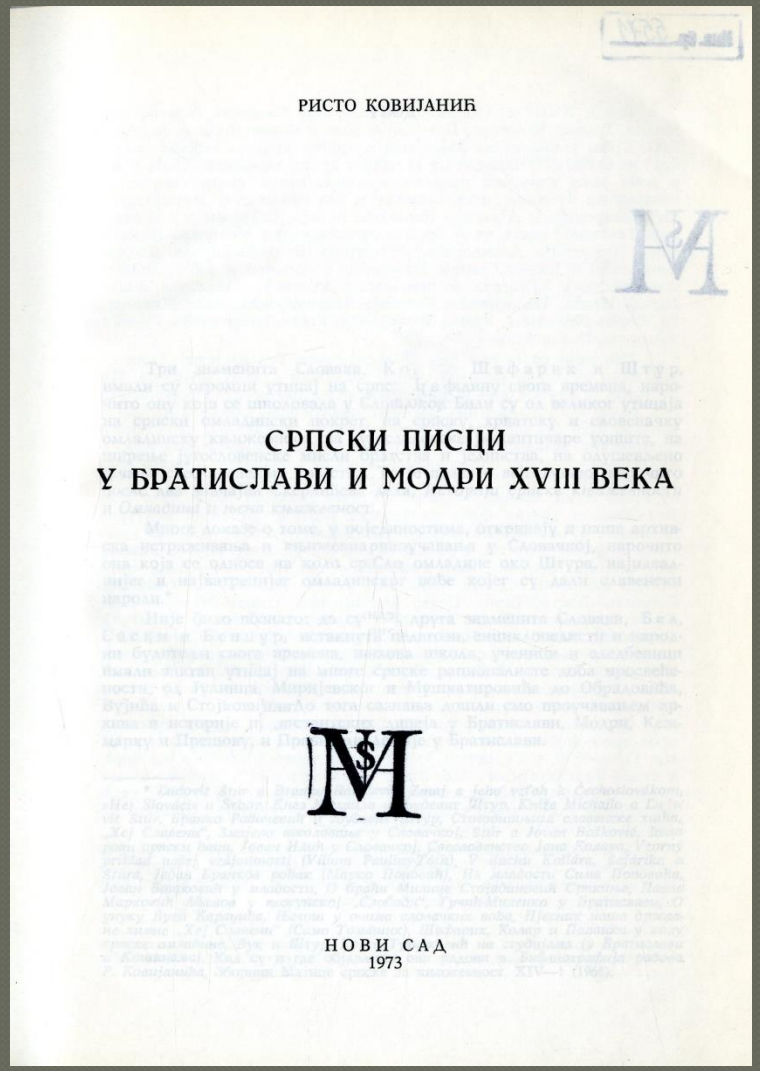

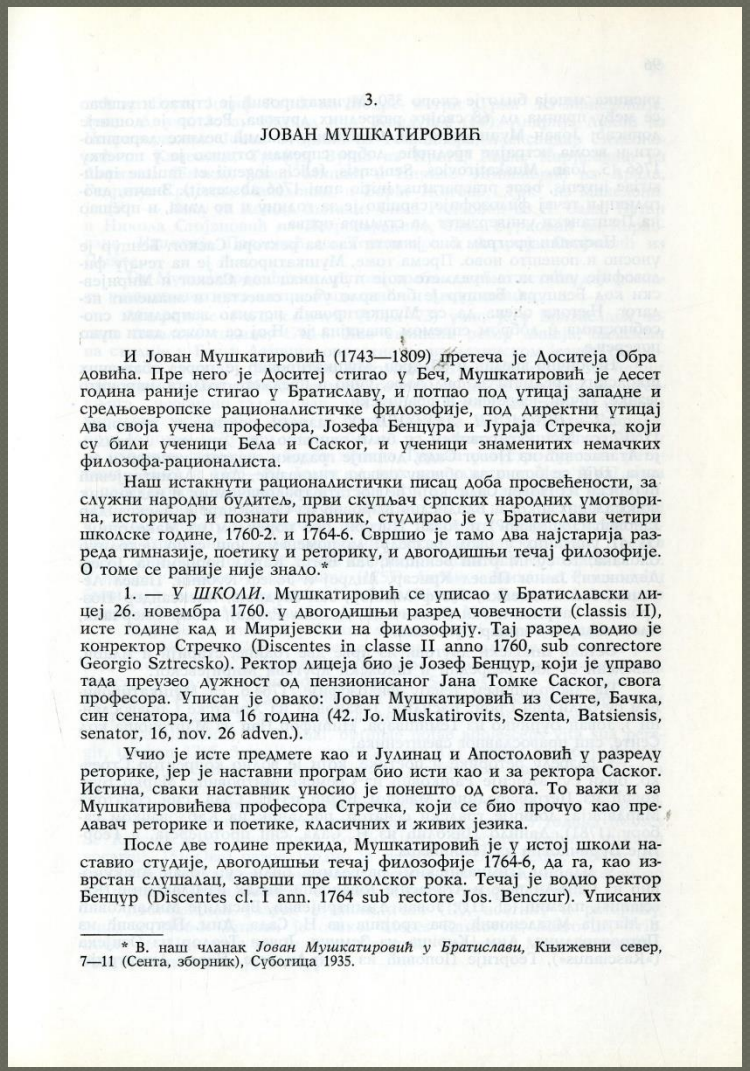

3.

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

И Јован Мушкатировић (1743—1809) претеча је Доситеја Обрадовића. Пре него је Доситеј стигао у Беч, Мушкатировић је десет година раније стигао у Братиславу, и потпао под утицај западне и средњоевропске рационалистичке филозофије, под директни утицај два своја учена професора, Јозефа Бенцура и Јураја Стречка, који су били ученици Бела и Саског, и ученици знаменитих немачких филозофа-рационалиста.

Наш истакнути рационалистички писац доба просвећености, заслужни народни будитељ, први скупљач српских народних умотворина, историчар и познати правник, студирао је у Братислави четири школске године, 1760-2. и 1764-6. Свршио је тамо два најстарија разреда гимназије, поетику и реторику, и двогодишњи течај филозофије. О томе се раније није знало.*

1. — *У ШКОЛИ*. Мушкатировић се уписао у Братиславски лицеј 26. новембра 1760. у двогодишњи разред човечности (classis II), исте године кад и Миријевски на филозофију. Тај разред водио је конректор Стречко (Discentes in classe II anno 1760, sub conrectore Georgio Sztrecsko). Ректор лицеја био је Јозеф Бенцур, који је управо тада преузео дужност од пензионисаног Јана Томке Саског, свога професора. Уписан је овако: Јован Мушкатировић из Сенте, Бачка, син сенатора, има 16 година (42. Jo. Muskatirovits, Szenta, Batsiensis, senator, 16, nov. 26 adven.).

Учио је исте предмете као и Јулинац и Апостоловић у разреду реторике, јер је наставни програм био исти као и за ректора Саског. Истина, сваки наставник уносио је понешто од свога. То важи и за Мушкатировићева професора Стречка, који се био прочуо као предавач реторике и поетике, класичних и живих језика.

После две године прекида, Мушкатировић је у истој школи наставио студије, двогодишњи течај филозофије 1764-6, да га, као изврстан слушалац, заврши пре школског рока. Течај је водио ректор Бенцур (Discentes cl. I ann. 1764 sub rectore Jos. Benczur). Уписаних

* В. наш чланак *Јован Мушкатировић у Братислави*, Књижевни север, 7—11 (Сента, зборник), Суботица 1935.

Марић III 7065

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

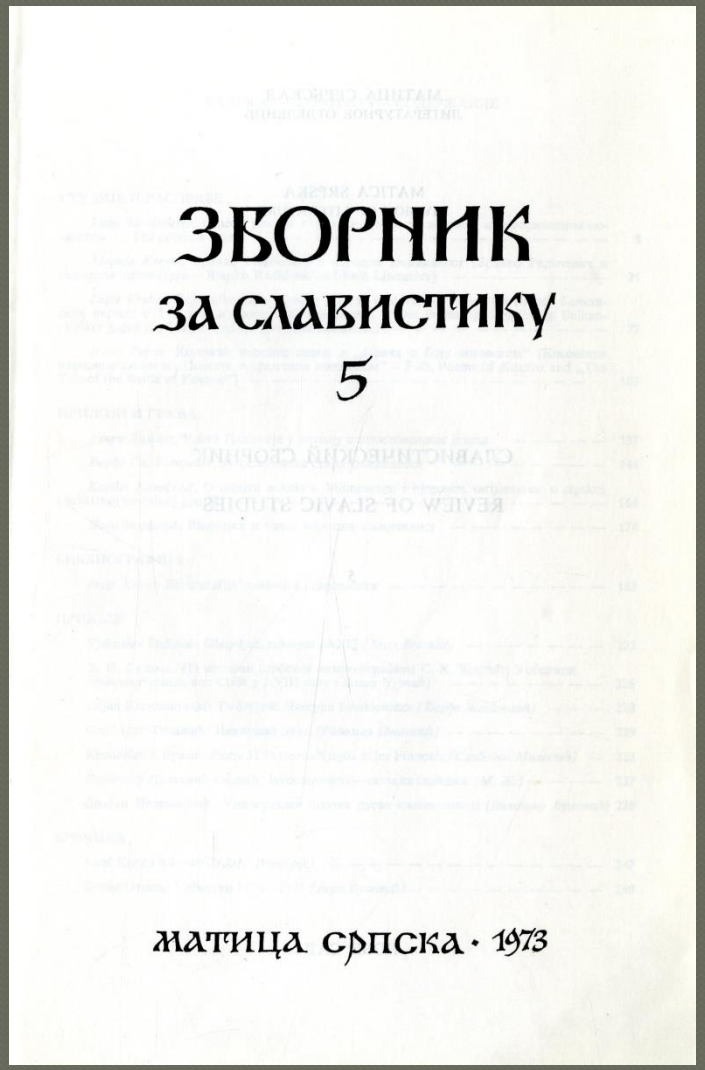

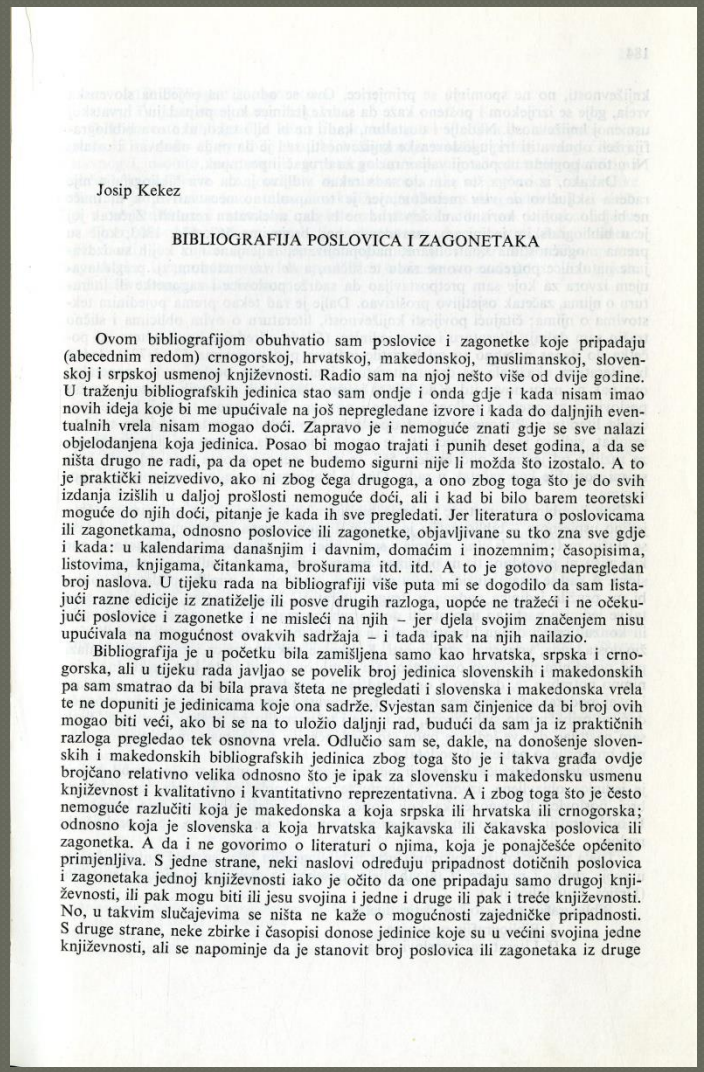

Josip Kekez

BIBLIOGRAFIJA POSLOVICA I ZAGONETAKA

Ovom bibliografijom obuhvatio sam poslovice i zagonetke koje pripadaju (abecednim redom) crnogorskoj, hrvatskoj, makedonskoj, muslimanskoj, slovenskoj i srpskoj usmenoj književnosti. Radio sam na njoj nešto više od dvije godine. U traženju bibliografskih jedinica stao sam ondje i onda gdje i kada nisam imao novih ideja koje bi me upućivale na još nepregledane izvore i kada do daljnjih eventualnih vrela nisam mogao doći. Zapravo je i nemoguće znati gdje se sve nalazi objelodanjena koja jedinica. Posao bi mogao trajati i punih deset godina, a da se ništa drugo ne radi, pa da opet ne budemo sigurni nije li možda što izostalo. A to je praktički neizvedivo, ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog toga što je do svih izdanja izišlih u daljoj prošlosti nemoguće doći, ali i kad bi bilo barem teoretski moguće do njih doći, pitanje je kada ih sve pregledati. Jer literatura o poslovicama ili zagonetkama, odnosno poslovice ili zagonetke, objavljivane su tko zna sve gdje i kada: u kalendarima današnjim i davnim, domaćim i inozemnim; časopisima, listovima, knjigama, čitankama, brošurama itd. itd. A to je gotovo nepregledan broj naslova. U tijeku rada na bibliografiji više puta mi se dogodilo da sam listajući razne edicije iz znatiželje ili posve drugih razloga, uopće ne tražeći i ne očekujući poslovice i zagonetke i ne misleći na njih – jer djela svojim značenjem nisu upućivala na mogućnost ovakvih sadržaja – i tada ipak na njih nailazio.

Bibliografija je u početku bila zamišljena samo kao hrvatska, srpska i crnogorska, ali u tijeku rada javljao se povelik broj jedinica slovenskih i makedonskih pa sam smatrao da bi bila prava šteta ne pregledati i slovenska i makedonska vrela te ne dopuniti je jedinicama koje ona sadrže. Svjestan sam činjenice da bi broj ovih mogao biti veći, ako bi se na to uložio daljnji rad, budući da sam ja iz praktičnih razloga pregledao tek osnovna vrela. Odlučio sam se, dakle, na donošenje slovenskih i makedonskih bibliografskih jedinica zbog toga što je i takva građa ovdje brojčano relativno velika odnosno što je ipak za slovensku i makedonsku usmenu književnost i kvalitativno i kvantitativno reprezentativna. A i zbog toga što je često nemoguće razlučiti koja je makedonska a koja srpska ili hrvatska ili crnogorska; odnosno koja je slovenska a koja hrvatska kajkavska ili čakavska poslovica ili zagonetka. A da i ne govorimo o literaturi o njima, koja je ponajčešće općenito primjenljiva. S jedne strane, neki naslovi određuju pripadnost dotičnih poslovica i zagonetaka jednoj književnosti iako je očito da one pripadaju samo drugoj književnosti, ili pak mogu biti ili jesu svojina i jedne i druge ili pak i treće književnosti. No, u takvim slučajevima se ništa ne kaže o mogućnosti zajedničke pripadnosti. S druge strane, neke zbirke i časopisi donose jedinice koje su u većini svojina jedne književnosti, ali se napominje da je stanovit broj poslovica ili zagonetaka iz druge

П II 3190/1973

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

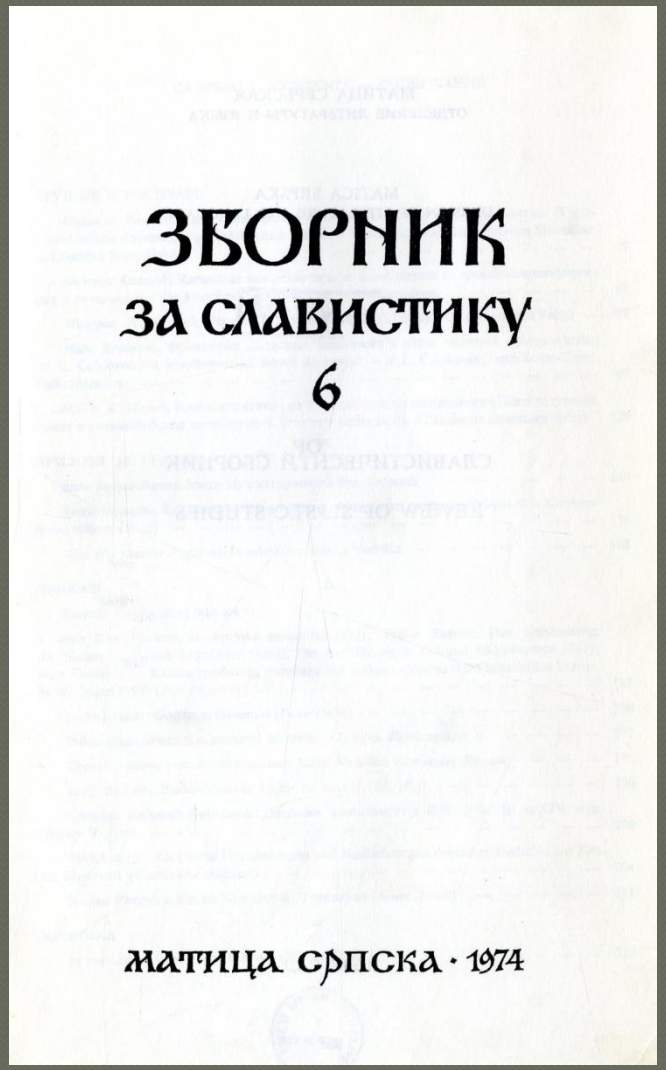

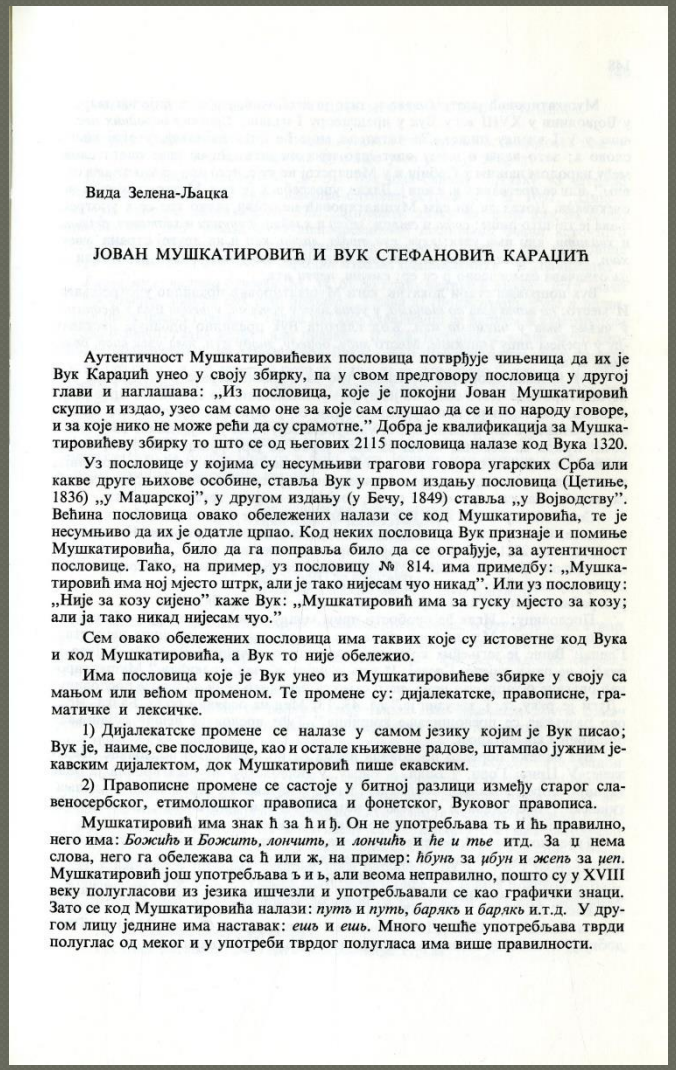

Вида Зелена-Љацка

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ И ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЦИЋ

Аутентичност Мушкатировићевих пословица потврђује чињеница да их је Вук Караџић унео у своју збирку, па у свом предговору пословица у другој глави и наглашава: „Из пословица, које је покојни Јован Мушкатировић скупио и издао, узео сам само оне за које сам слушао да се и по народу говоре, и за које нико не може рећи да су срамотне." Добра је квалификација за Мушкатировићеву збирку то што се од његових 2115 пословица налазе код Вука 1320.

Уз пословице у којима су несумњиви трагови говора угарских Срба или какве друге њихове особине, ставља Вук у првом издању пословица (Цетиње, 1836) „у Мађарској", у другом издању (у Бечу, 1849) ставља „у Војводству". Већина пословица овако обележених налази се код Мушкатировића, те је несумњиво да их је одатле црпао. Код неких пословица Вук признаје и помиње Мушкатировића, било да га поправља било да се ограђује, за аутентичност пословице. Тако, на пример, уз пословицу № 814. има примедбу: „Мушкатировић има ној мјесто штрк, али је тако нијесам чуо никад". Или уз пословицу: „Није за козу сијено" каже Вук: „Мушкатировић има за гуску мјесто за козу; али ја тако никад нијесам чуо."

Сем овако обележених пословица има таквих које су истоветне код Вука и код Мушкатировића, а Вук то није обележио.

Има пословица које је Вук унео из Мушкатировићеве збирке у своју са мањом или већом променом. Те промене су: дијалекатске, правописне, граматичке и лексичке.

1) Дијалекатске промене се налазе у самом језику којим је Вук писао; Вук је, наиме, све пословице, као и остале књижевне радове, штампао јужним јекавским дијалектом, док Мушкатировић пише екавским.

2) Правописне промене се састоје у битној разлици између старог славеносрбског, етимолошког правописа и фонетског, Вуковог правописа.

Мушкатировић има знак ћ за ћ и ђ. Он не употребљава ть и ћь правилно, него има: *Божићь* и *Божить*, *лончић*, и *лончићь* и *ће и тье* итд. За џ нема слова, него га обележава са ћ или ж, на пример: *ћбунь* за *џбун* и *жепь* за *џеп*. Мушкатировић још употребљава ъ и ь, али веома неправилно, пошто су у XVIII веку полугласови из језика ишчезли и употребљавали се као графички знаци. Зато се код Мушкатировића налази: *путь* и *путь*, *барякь* и *баряк*ь и.т.д. У другом лицу једнине има наставак: *ешь* и *ешь*. Много чешће употребљава тврди полуглас од меког и у употреби тврдог полугласа има више правилности.

П II 3190/1974

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

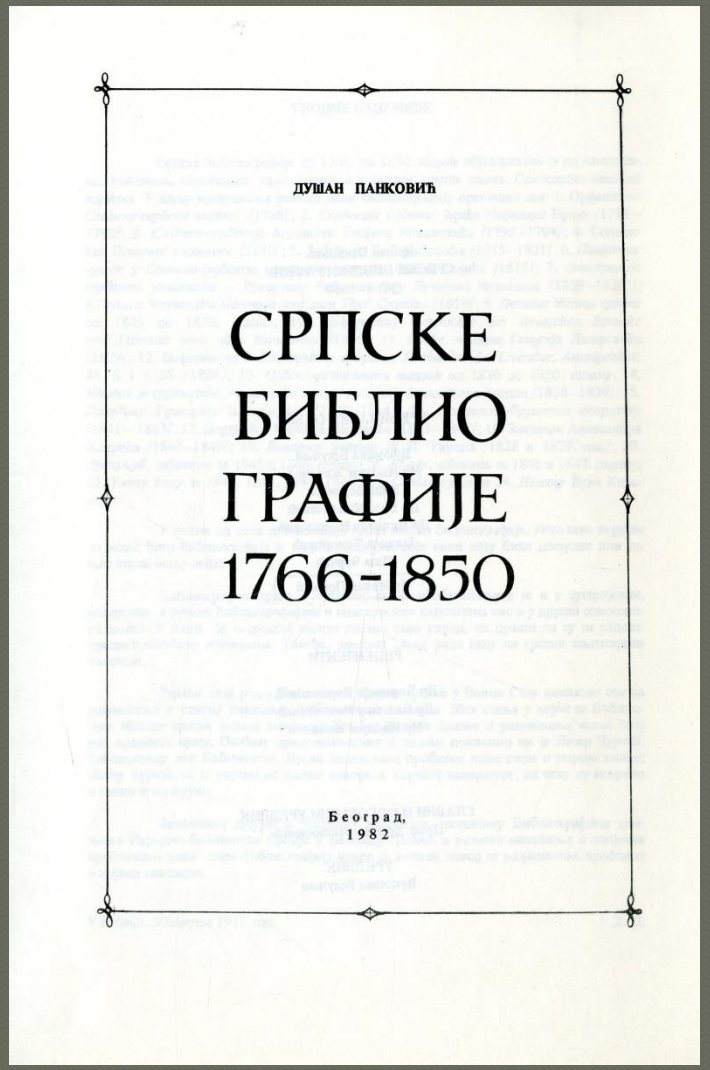

159. Мушкатировић, Јован: *Приче илити по простому пословице.*
Беч, 1787.
Шафарикова белешка: "2 A.Of. 807".
Муш. – **Шаф.** – *МХ 87/38*

1788.

401. **Мушкатировић, Јован:** *Пословице,* **први пут печатене у Бечу, други пут у Будиму 1807.**

БМС III 431026

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

П II 2102

ГРАДИНА

11

У овом броју

Стенли Милграм
ПОСЛУШНОСТ ПРЕМА АУТОРИТЕТУ

Сава Дамјанов
ГРАЖДАНСКИ ЕРОТИКОН
Еротске песме и пословице
у српској књижевности
XVIII и почетка XIX века

САВА ДАМЈАНОВ

ГРАЖДАНСКИ ЕРОТИКОН
Еротске песме и пословице
у српској књижевности
XVIII и почетка XIX века

РАНИ (ЕРОТСКИ) РАДОВИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Иако се почеци интензивнијег и отворенијег интересовања за еротску тематику код нас обично везују за Вука Караџића, тј. за одговарајући слој *Рјечника* из 1818. и сакупљање „безобразних" народних песама, еротски ток српске књижевности у ствари је знатно старији и може се релативно континуирано пратити још од првих деценија XVIII века. У тренутку када је Вук ступио на нашу литерарну сцену, српско осамнаестовековно и рано деветнаестовековно еротско стваралаштво већ је било развијено и оформљено као аутентичан феномен, чије су специфичности у великој мери биле одређене културним миљеом и самим медијем у којем је егзистирао. Наиме, претежни део нашег предвуковског књижевноеротског опуса везан је за рукописне песмарице тзв. „грађанске поезије", односно — у једном ширем контексту — за културу Срба из мањих или већих урбаних насеља у јужним, угарским деловима тадашње аустријске царевине. Рукописне песмарице о којима је реч представљају синкретичке творевине, у њима се преплићу и прожимају текстови врло разноликог порекла: неки припадају српској усменој традицији, неки су део нашег писаног литерарног стваралаштва (односно производи анонимних аутора, тзв. „грађанских песника", или преписи објављених поетских радова мање или више познатих књижевних имена), има ту и превода, као и песама на страним језицима, а осим тога и прозних, драмских, па и некњижевних текстова. Међутим, занимљиво је да се — барем када је реч о песничким остварењима — овде не само у појединачним текстовима — често интегришу елементи поменутих, различитих провенијенција, него да и у глобалном оквиру једне песмарице овај разнородан поетски материјал функционише као јединствен, целовит систем

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЕ
Беч 1787.

Блажене су многе ручице, него су проклете многе гузице.

Боји га се као нека ствар кише.

Буд' се козе прцале, што јарца муда боле.

Гди двоје дише, треће се пише.

Је/б/и, попе, нека село плаћа, ал' се пази, не посери гаћа. — *Далмацианска послов/ица/.*

Језа палила, а гуза платила.

Жена много којешта иште, а само једно даје.

Жену и пушку може човек показати, али не узаимати.

Жену и злу капу ласно је добити.

За цеп голем ,а за кревет мален.

За сваку се кецељу запне.

Здрав девојци на руци. *После по обстојатељстви додаје се, који хоће, и ово:* Како синоћ, онако и довече.

И досад је куга стрељала, али није у дупе згађала.

Из шале се и деца рађају.

Кад девојке нема, добра је и баба.

Кашаљ, шуга и ашиковање не могу се утајати.

Ко има ружну жену, онај другом нек, се не руга јербо му је руга и код куће; а ко има лепу, онај у коло нек' не иде јербо му је коло и код куће.

Ко на магарцу јаше, ваља да му и прдеже трпи.

Ко кога је/б/и, лепо га гледи.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

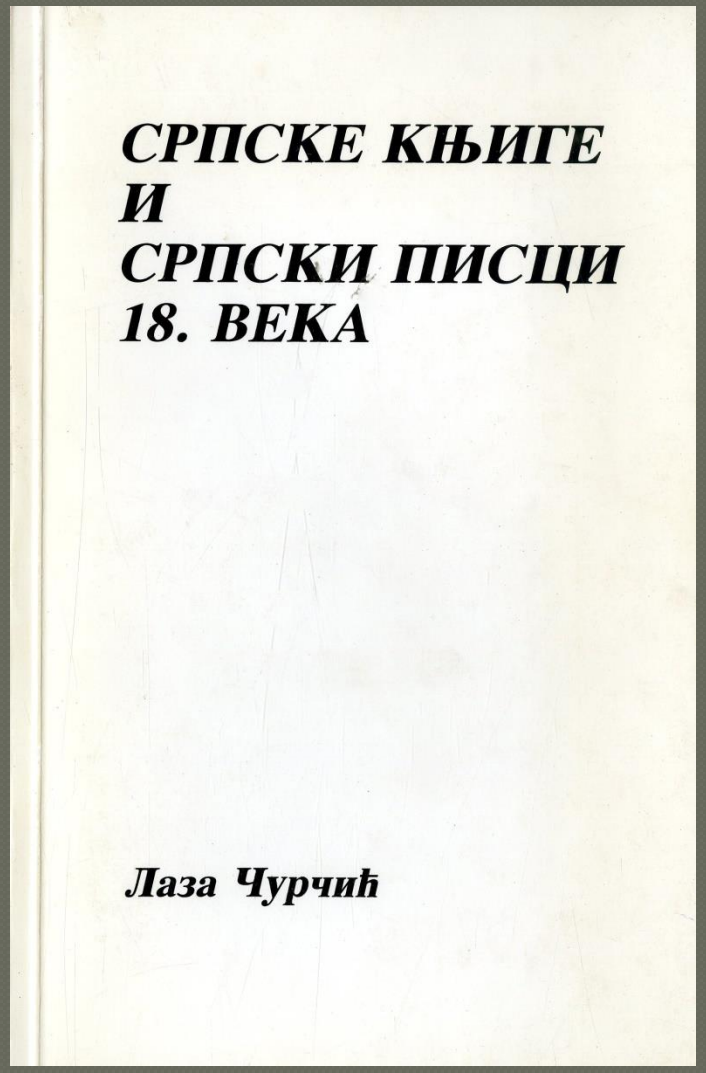

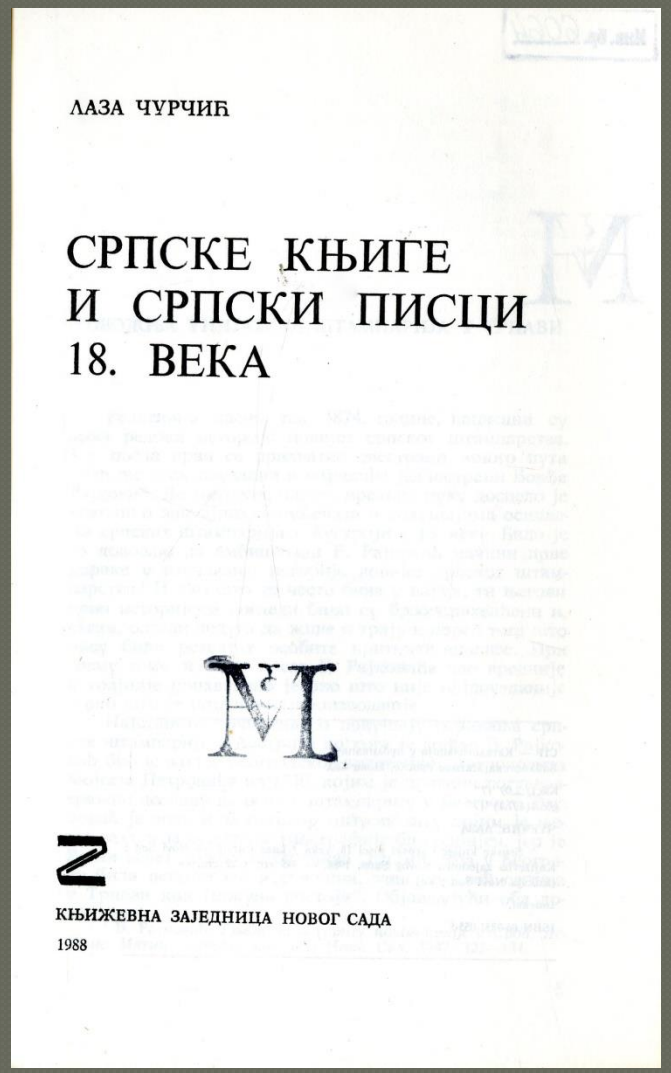

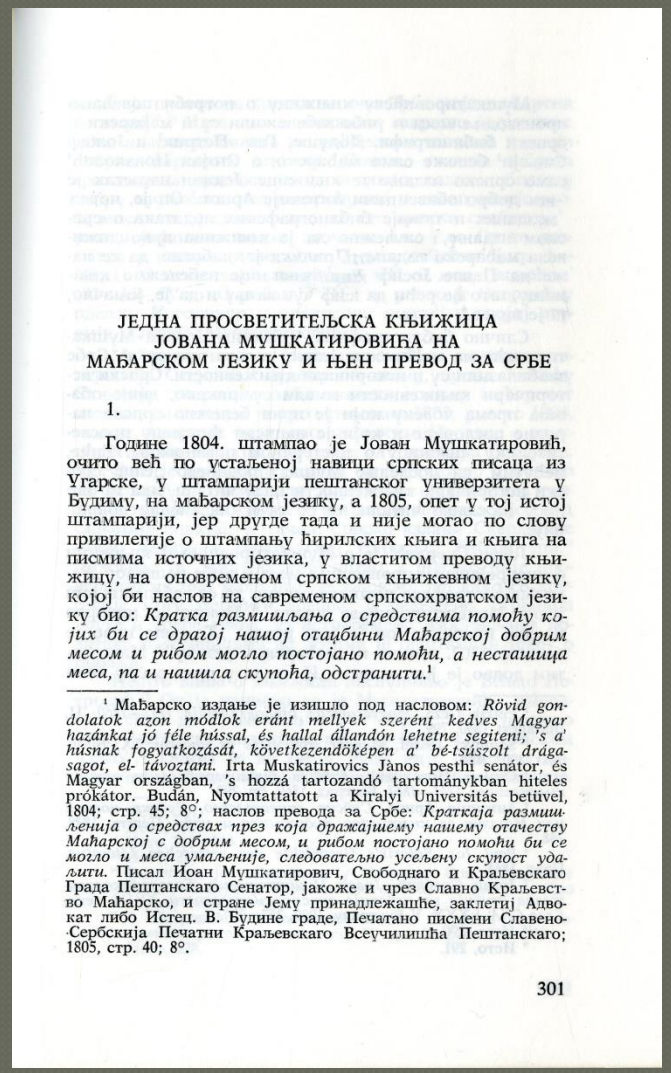

ЈЕДНА ПРОСВЕТИТЕЉСКА КЊИЖИЦА ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА НА МАЂАРСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊЕН ПРЕВОД ЗА СРБЕ

1.

Године 1804. штампао је Јован Мушкатировић, очито већ по устаљеној навици српских писаца из Угарске, у штампарији пештанског универзитета у Будиму, на мађарском језику, а 1805, опет у тој истој штампарији, јер другде тада и није могао по слову привилегије о штампању ћирилских књига и књига на писмима источних језика, у властитом преводу књижицу, на оновременом српском књижевном језику, којој би наслов на савременом српскохрватском језику био: *Кратка размишљања о средствима помоћу којих би се драгој нашој отаџбини Мађарској добрим месом и рибом могло постојано помоћи, а несташица меса, па и нашила скупоћа, одстранити.*[1]

[1] Мађарско издање је изишло под насловом: *Rövid gondolatok azon módlok eránt mellyek szerént kedves Magyar hazánkat jó féle hússal, és hallal állandón lehetne segiteni; 's a' húsnak fogyatkozását, következendöképen a' bé-tsuszolt drágaságot, el- távoztani.* Irta Muskatirovics János pesthi senátor, és Magyar országban, 's hozzá tartozandó tartományokban hiteles prókátor. Budán, Nyomtattatott a Kiralyi Universitás betüvel, 1804; стр. 45; 8°; наслов превода за Србе: *Краткаја размишљенија о средствах през која дражајшему нашему отачеству Мађарској с добрим месом, и рибом постојано помоћи би се могло и меса умаљеније, следователно усељену скупост удаљити.* Писал Иоан Мушкатирович, Свободнаго и Краљевскаго Града Пештанскаго Сенатор, јакоже и чрез Славно Краљевство Мађарско, и стране Јему принадлежашће, заклетиј Адвокат либо Истец. В. Будине граде, Печатано писмени Славено-Сербскија Печатни Краљевскаго Всеучилишћа Пештанскаго; 1805, стр. 40; 8°.

Марић II 7465

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

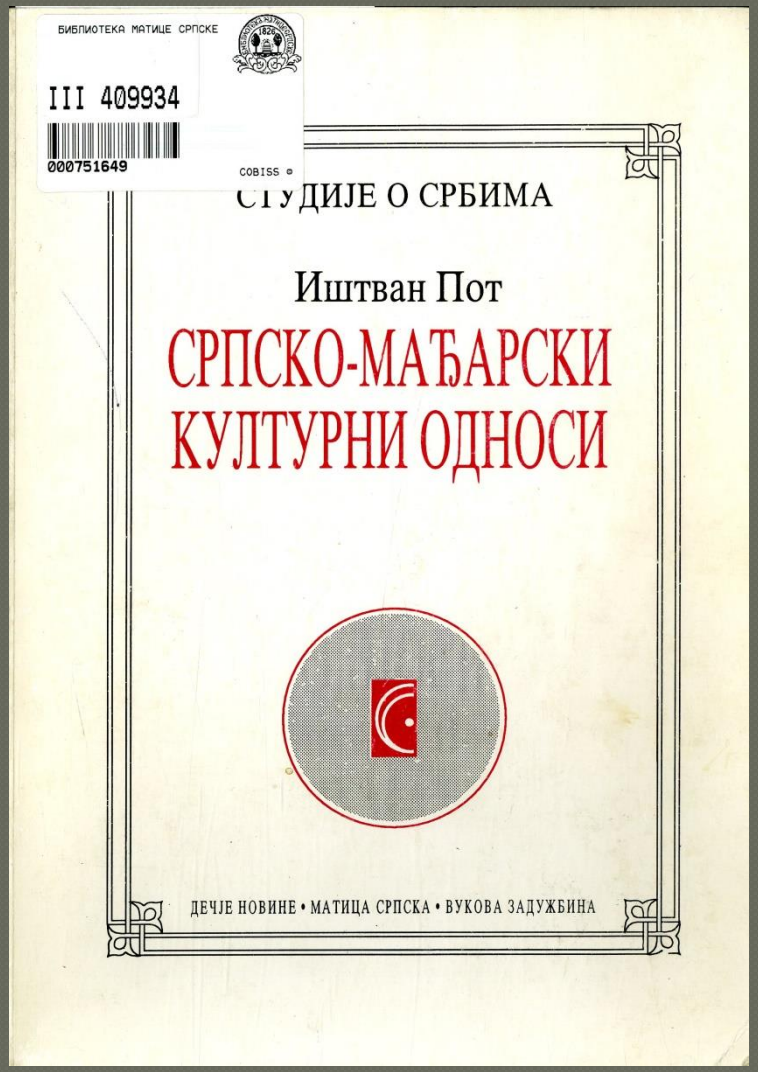

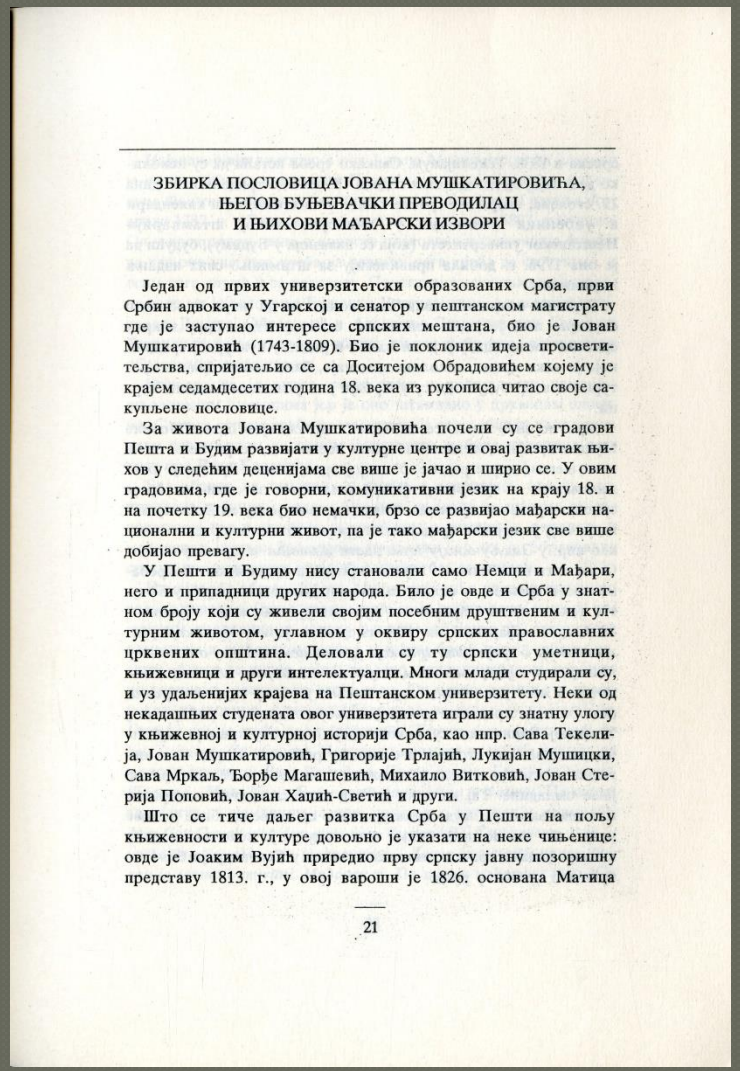

ЗБИРКА ПОСЛОВИЦА ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА, ЊЕГОВ БУЊЕВАЧКИ ПРЕВОДИЛАЦ И ЊИХОВИ МАЂАРСКИ ИЗВОРИ

Један од првих универзитетски образованих Срба, први Србин адвокат у Угарској и сенатор у пештанском магистрату где је заступао интересе српских мештана, био је Јован Мушкатировић (1743-1809). Био је поклоник идеја просветитељства, спријатељио се са Доситејом Обрадовићем којему је крајем седамдесетих година 18. века из рукописа читао своје сакупљене пословице.

За живота Јована Мушкатировића почели су се градови Пешта и Будим развијати у културне центре и овај развитак њихов у следећим деценијама све више је јачао и ширио се. У овим градовима, где је говорни, комуникативни језик на крају 18. и на почетку 19. века био немачки, брзо се развијао мађарски национални и културни живот, па је тако мађарски језик све више добијао превагу.

У Пешти и Будиму нису становали само Немци и Мађари, него и припадници других народа. Било је овде и Срба у знатном броју који су живели својим посебним друштвеним и културним животом, углавном у оквиру српских православних црквених општина. Деловали су ту српски уметници, књижевници и други интелектуалци. Многи млади студирали су, и уз удаљенијих крајева на Пештанском универзитету. Неки од некадашњих студената овог универзитета играли су знатну улогу у књижевној и културној историји Срба, као нпр. Сава Текелија, Јован Мушкатировић, Григорије Трлајић, Лукијан Мушицки, Сава Мркаљ, Ђорђе Магашевић, Михаило Витковић, Јован Стерија Поповић, Јован Хаџић-Светић и други.

Што се тиче даљег развитка Срба у Пешти на пољу књижевности и културе довољно је указати на неке чињенице: овде је Јоаким Вујић приредио прву српску јавну позоришну представу 1813. г., у овој вароши је 1826. основана Матица

БМС III 409934

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

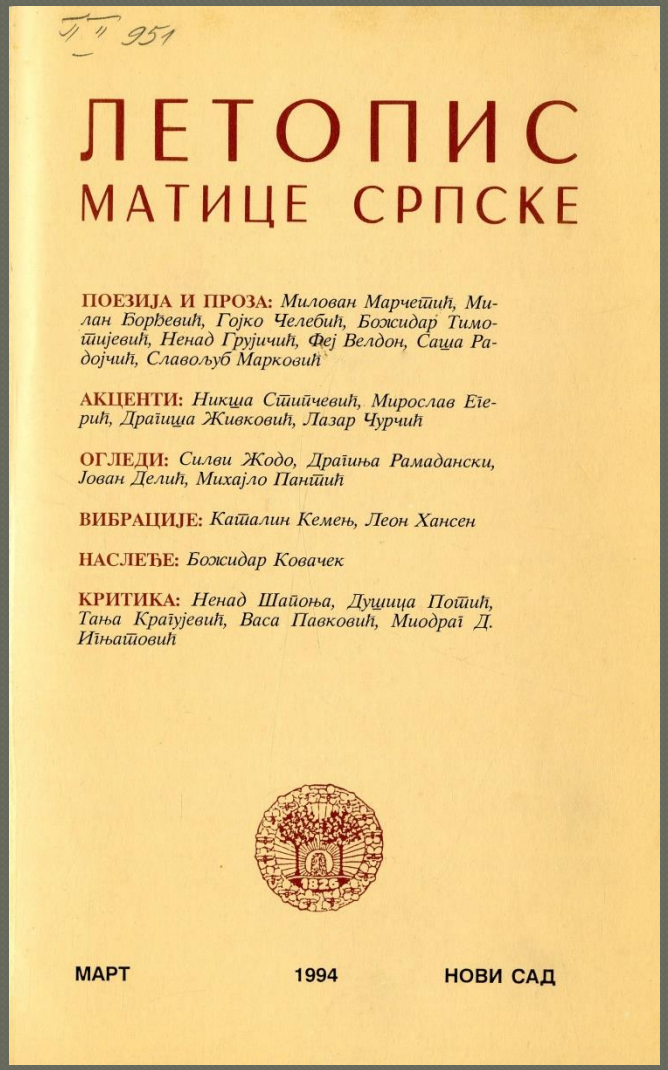

П II 951

ЛЕТОПИС
МАТИЦЕ СРПСКЕ

ПОЕЗИЈА И ПРОЗА: *Милован Марчетић, Милан Борђевић, Гојко Челебић, Божидар Тимотијевић, Ненад Грујичић, Феј Велдон, Саша Радојчић, Славољуб Марковић*

АКЦЕНТИ: *Никша Стипчевић, Мирослав Егерић, Драгица Живковић, Лазар Чурчић*

ОГЛЕДИ: *Силви Жодо, Драгиња Рамадански, Јован Делић, Михајло Пантић*

ВИБРАЦИЈЕ: *Каталин Кемењ, Леон Хансен*

НАСЛЕЂЕ: *Божидар Ковачек*

КРИТИКА: *Ненад Шапоња, Душица Потић, Тања Крагујевић, Васа Павковић, Миодраг Д. Игњатовић*

МАРТ 1994 НОВИ САД

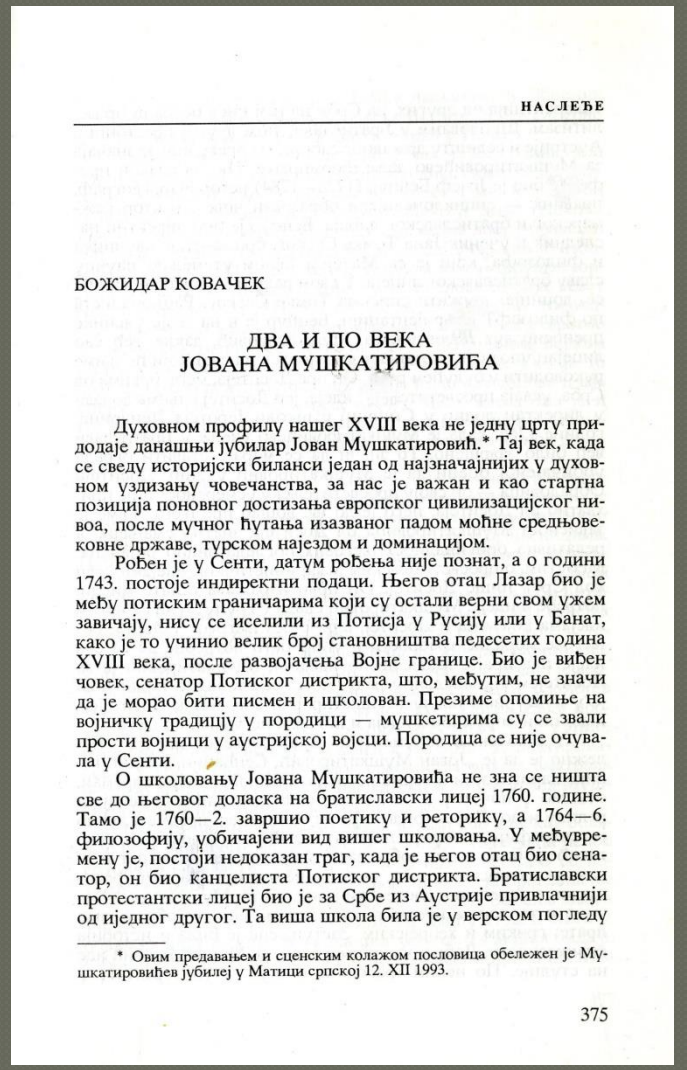

НАСЛЕЂЕ

БОЖИДАР КОВАЧЕК

ДВА И ПО ВЕКА ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА

Духовном профилу нашег XVIII века не једну црту придодаје данашњи јубилар Јован Мушкатировић.* Тај век, када се сведу историјски биланси један од најзначајнијих у духовном уздизању човечанства, за нас је важан и као стартна позиција поновног достизања европског цивилизацијског нивоа, после мучног ћутања изазваног падом моћне средњовековне државе, турском најездом и доминацијом.

Рођен је у Сенти, датум рођења није познат, а о години 1743. постоје индиректни подаци. Његов отац Лазар био је међу потиским граничарима који су остали верни свом ужем завичају, нису се иселили из Потисја у Русију или у Банат, како је то учинио велик број становништва педесетих година XVIII века, после развојачења Војне границе. Био је виђен човек, сенатор Потиског дистрикта, што, међутим, не значи да је морао бити писмен и школован. Презиме опоминье на војничку традицију у породици — мушкетирима су се звали прости војници у аустријској војсци. Породица се није очувала у Сенти.

О школовању Јована Мушкатировића не зна се ништа све до његовог доласка на братиславски лицеј 1760. године. Тамо је 1760—2. завршио поетику и реторику, а 1764—6. филозофију, уобичајени вид вишег школовања. У међувремену је, постоји недоказан траг, када је његов отац био сенатор, он био канцелиста Потиског дистрикта. Братиславски протестантски лицеј био је за Србе из Аустрије привлачнији од иједног другог. Та виша школа била је у верском погледу

* Овим предавањем и сценским колажом пословица обележен је Мушкатировићев јубилеј у Матици српској 12. XII 1993.

375

П II 7/1960

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

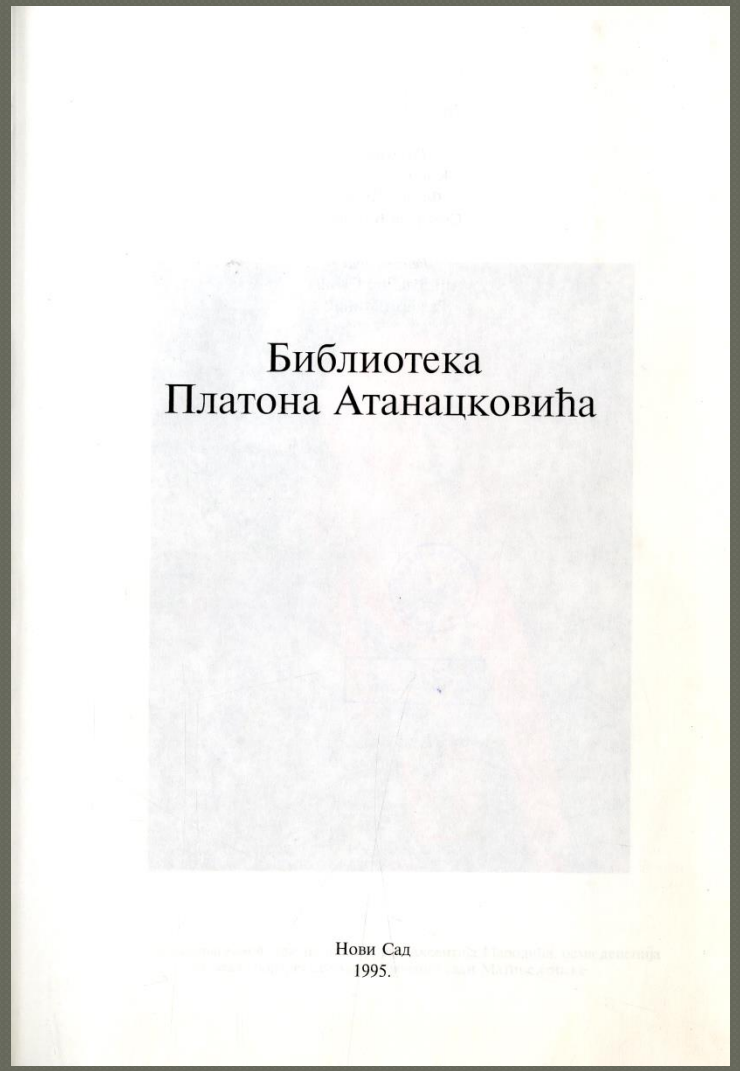

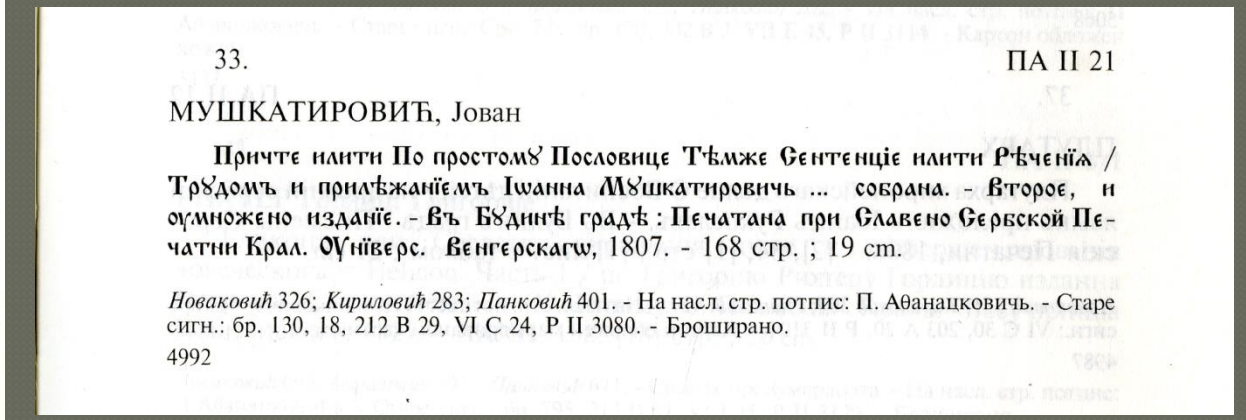

33. ПА II 21

МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїа / Трꙋдомъ и прилѣжанїемъ Іwанна Мꙋшкатировичь ... собрана. - Второе, и оумножено изданїе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Оꙋнїверс. Венгерскагw, 1807. - 168 стр. ; 19 cm.

Новаковић 326; *Кириловић* 283; *Панковић* 401. - На насл. стр. потпис: П. Аѳанацковичь. - Старе сигн.: бр. 130, 18, 212 B 29, VI C 24, P II 3080. - Броширано.

4992

БМС III 432381

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

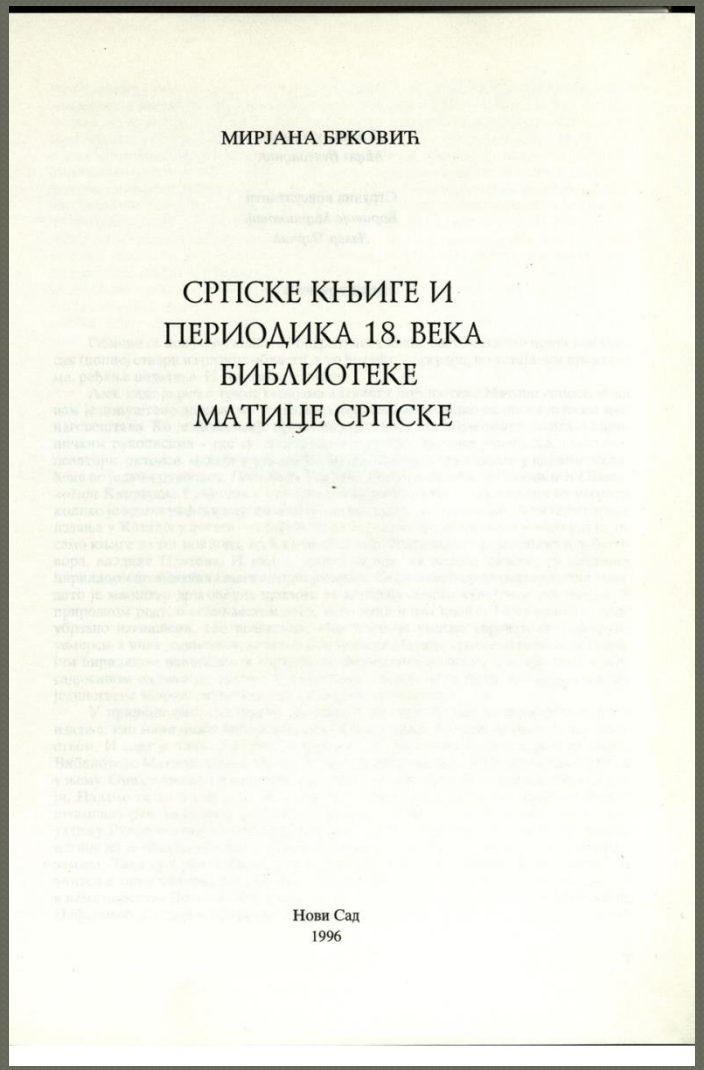

МИРЈАНА БРКОВИЋ

СРПСКЕ КЊИГЕ И
ПЕРИОДИКА 18. ВЕКА
БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

Нови Сад
1996

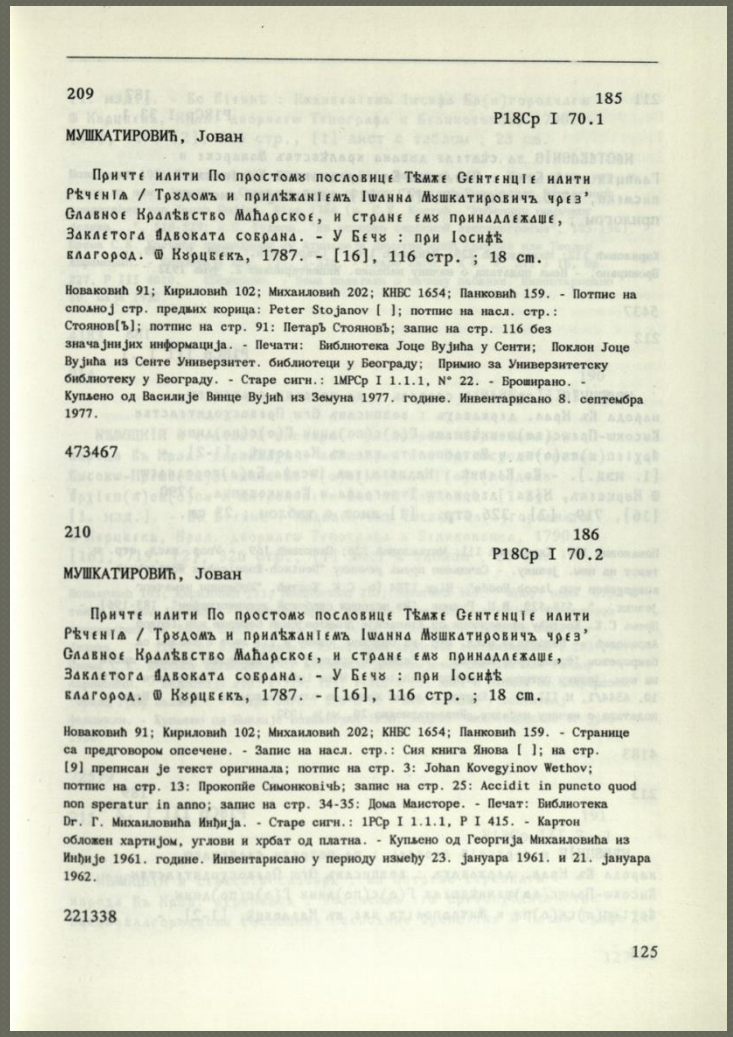

209 185
P18Ср I 70.1
МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомъ пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченіа / Трудомъ и прилѣжаніемъ Іоанна Мушкатировичъ чрез' Славное Краљевство Мађарское, и стране емъ принадлежаше, Заклетога Адвоката собрана. - У Бечи : при Іосифѣ благород. Ѳ Кирцекъ, 1787. - [16], 116 стр. ; 18 cm.

Новаковић 91; Кириловић 102; Михаиловић 202; КНБС 1654; Панковић 159. - Потпис на спољној стр. предњих корица: Peter Stojanov [ ]; потпис на насл. стр.: Стояновъ[ъ]; потпис на стр. 91: Петаръ Стояновъ; запис на стр. 116 без значајнијих информација. - Печати: Библиотека Јоце Вујића у Сенти; Поклон Јоце Вујића из Сенте Универзитет. библиотеци у Београду; Примљено за Универзитетску библиотеку у Београду. - Старе сигн.: 1МРСр I 1.1.1, N° 22. - Брошурано. - Купљено од Василије Винце Вујић из Земуна 1977. године. Инвентарисано 8. септембра 1977.

473467

210 186
P18Ср I 70.2
МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомъ пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченіа / Трудомъ и прилѣжаніемъ Іоанна Мушкатировичъ чрез' Славное Краљевство Мађарское, и стране емъ принадлежаше, Заклетога Адвоката собрана. - У Бечи : при Іосифѣ благород. Ѳ Кирцекъ, 1787. - [16], 116 стр. ; 18 cm.

Новаковић 91; Кириловић 102; Михаиловић 202; КНБС 1654; Панковић 159. - Странице са предговором опсечене. - Запис на насл. стр.: Сия книга Янова [ ]; на стр. [9] преписан је текст оригинала; потпис на стр. 3: Johan Kovegyinov Wethov; потпис на стр. 13: Прокопїе Симонковичъ; запис на стр. 25: Accidit in puncto quod non speratur in anno; запис на стр. 34-35: Дома Маисторе. - Печат: Библиотека Dr. Г. Михаиловића Иђија. - Старе сигн.: 1РСр I 1.1.1, P I 415. - Картон обложен хартијом, углови и хрбат од платна. - Купљено од Георгија Михаиловића из Иђије 1961. године. Инвентарисано у периоду између 23. јануара 1961. и 21. јануара 1962.

221338

125

БМС III 432866

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

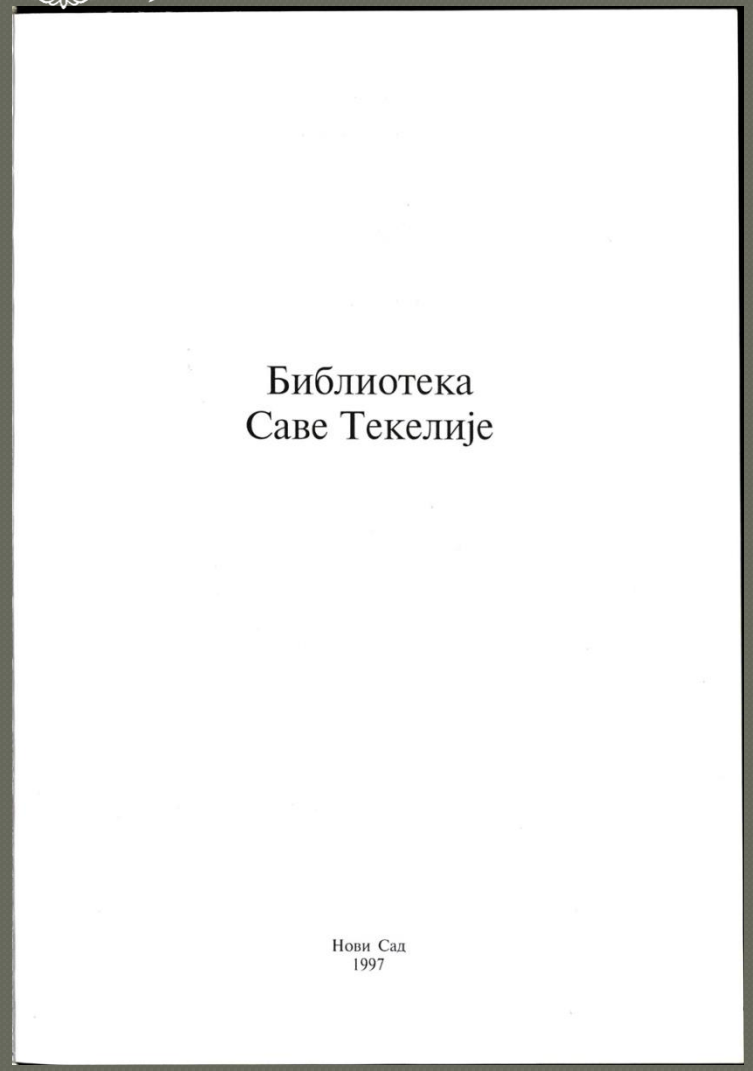

Библиотека
Саве Текелије

Нови Сад
1997

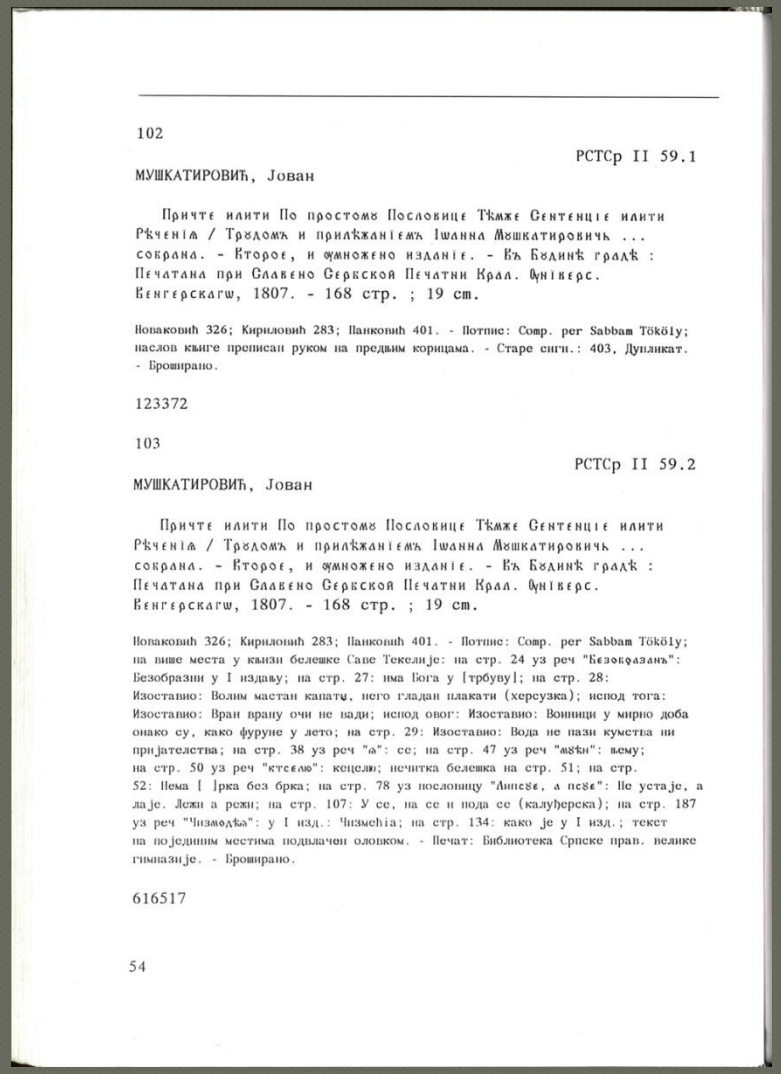

102

РСТСр II 59.1

МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченіѧ / Трꙋдомъ и прилѣжаніемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь ... собрана. - Второе, и ѹмножено изданіе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Ѹніверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр. ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; Панковић 401. - Потпис: Comp. per Sabbam Tököly; наслов књиге преписан руком на предњим корицама. - Старе сигн.: 403, Дупликат. - Броширано.

123372

103

РСТСр II 59.2

МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченіѧ / Трꙋдомъ и прилѣжаніемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь ... собрана. - Второе, и ѹмножено изданіе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Ѹніверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр. ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; Панковић 401. - Потпис: Comp. per Sabbam Tököly; на више места у књизи белешке Саве Текелије: на стр. 24 уз реч "Безобразанъ": Безобразни у I издању; на стр. 27: има Бога у [трбуву]; на стр. 28: Изоставио: Волим мастан капатꙋ, него гладан плакати (херсузка); испод тога: Изоставио: Вран врану очи не вади; испод овог: Изоставио: Воиници у мирно доба онако су, како фуруне у лето; на стр. 29: Изоставио: Вода не пази кумства ни пријателства; на стр. 38 уз реч "ѧ": се; на стр. 47 уз реч "мꙋѣн": њему; на стр. 50 уз реч "ктсєлю": кецелю; нечитка белешка на стр. 51; на стр. 52: Нема [ ]рка без брка; на стр. 78 уз пословицу "Липсꙋє, а псꙋє": Не устаје, а лаје. Лежи а режи; на стр. 107: У се, на се и пода се (калуђерска); на стр. 187 уз реч "Чизмодѣѧ": у I изд.: Чизмеhіа; на стр. 134: како је у I изд.; текст на појединим местима подвлачен оловком. - Печат: Библиотека Српске прав. велике гимназије. - Броширано.

616517

54

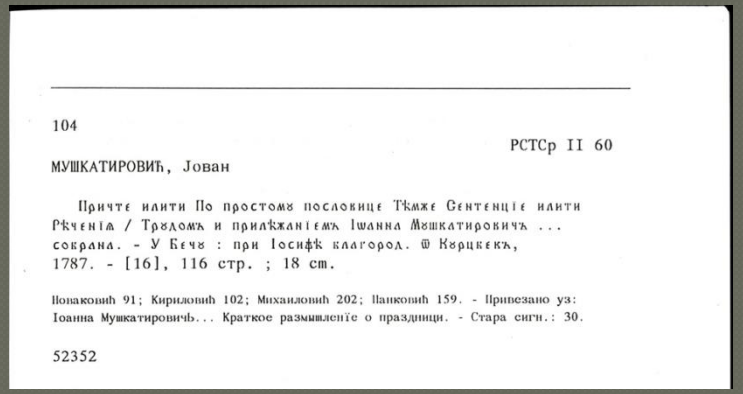

104

РСТСр II 60

МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомꙋ пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченіѧ / Трꙋдомъ и прилѣжаніемъ Іѡанна Мꙋшкатировичъ ... собрана. - У Бечꙋ : при Іосифѣ благород. ѿ Кꙋрцбекъ, 1787. - [16], 116 стр. ; 18 cm.

Новаковић 91; Кириловић 102; Михаиловић 202; Панковић 159. - Привезано уз: Іоанна Мушкатировичь... Краткое размышленїе о праздници. - Стара сигн.: 30.

52352

БМС III 432869

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

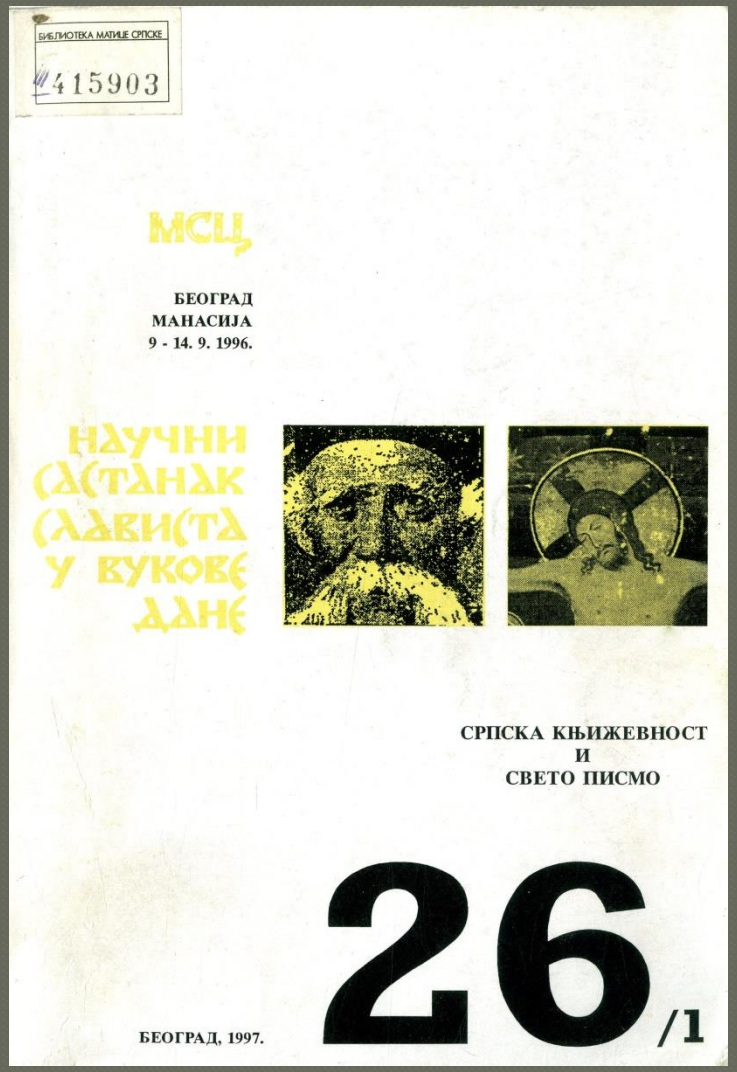

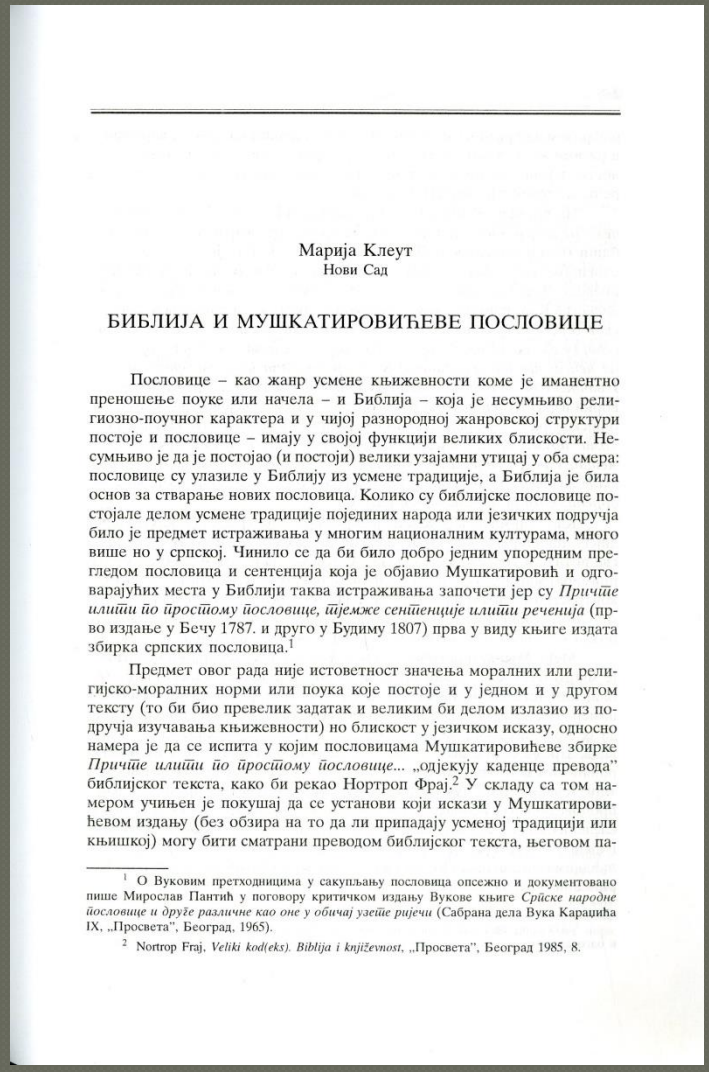

Марија Клеут
Нови Сад

БИБЛИЈА И МУШКАТИРОВИЋЕВЕ ПОСЛОВИЦЕ

Пословице – као жанр усмене књижевности коме је иманентно преношење поуке или начела – и Библија – која је несумњиво религиозно-поучног карактера и у чијој разнородној жанровској структури постоје и пословице – имају у својој функцији великих блискости. Несумњиво је да је постојао (и постоји) велики узајамни утицај у оба смера: пословице су улазиле у Библију из усмене традиције, а Библија је била основ за стварање нових пословица. Колико су библијске пословице постојале делом усмене традиције појединих народа или језичких подручја било је предмет истраживања у многим националним културама, много више но у српској. Чинило се да би било добро једним упоредним прегледом пословица и сентенција која је објавио Мушкатировић и одговарајућих места у Библији таква истраживања започети јер су *Причте илити по простому пословице, тјемже сентенције илити реченија* (прво издање у Бечу 1787. и друго у Будиму 1807) прва у виду књиге издата збирка српских пословица.[1]

Предмет овог рада није истоветност значења моралних или религијско-моралних норми или поука које постоје и у једном и у другом тексту (то би био превелик задатак и великим би делом излазио из подручја изучавања књижевности) но блискост у језичком исказу, односно намера је да се испита у којим пословицама Мушкатировићеве збирке *Причте илити по простому пословице...* „одјекују каденце превода" библијског текста, како би рекао Нортроп Фрај.[2] У складу са том намером учињен је покушај да се установи који искази у Мушкатировићевом издању (без обзира на то да ли припадају усменој традицији или књишкој) могу бити сматрани преводом библијског текста, његовом па-

[1] О Вуковим претходницима у сакупљању пословица опсежно и документовано пише Мирослав Пантић у поговору критичком издању Вукове књиге *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи* (Сабрана дела Вука Караџића IX, „Просвета", Београд, 1965).

[2] Nortrop Frej, *Veliki kod(eks). Biblija i književnost*, „Просвета", Београд 1985, 8.

БМС III 415903

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

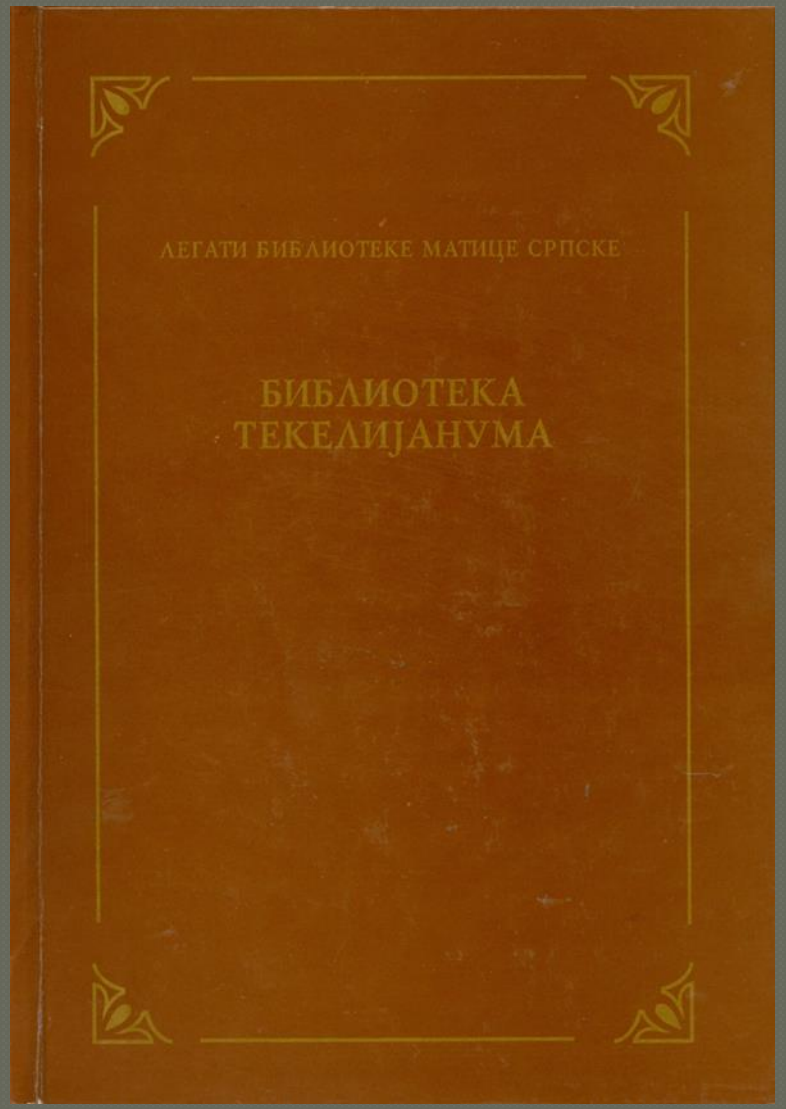

794

РТкСр II 455

МУШКАТИРОВИЋ, Јован

Причте илити По простомъ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїа / Трудомъ и прилѣжанїемъ Іоанна Мушкатировичь чрез' Славное Краљевство Мађарское, и стране емъ принадлежаще, заклетога Адвоката собрана. - Второе, и умножено изданїе. - Въ Будинѣ градѣ : Печатана при Славено Сервской Печатни Крал. Универс. Венгерскагw, 1807. - 168 стр., [1] лист с портретом Јована Мушкатировића ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; КНБС 1655; Панковић 401. - Печат: Књижница Текелијина завода. - Старе сигн.: 1048, 212 В 26, dupl. 203. - Броширано.

51910

Нови Сад, 2001.

БМС III 432866

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

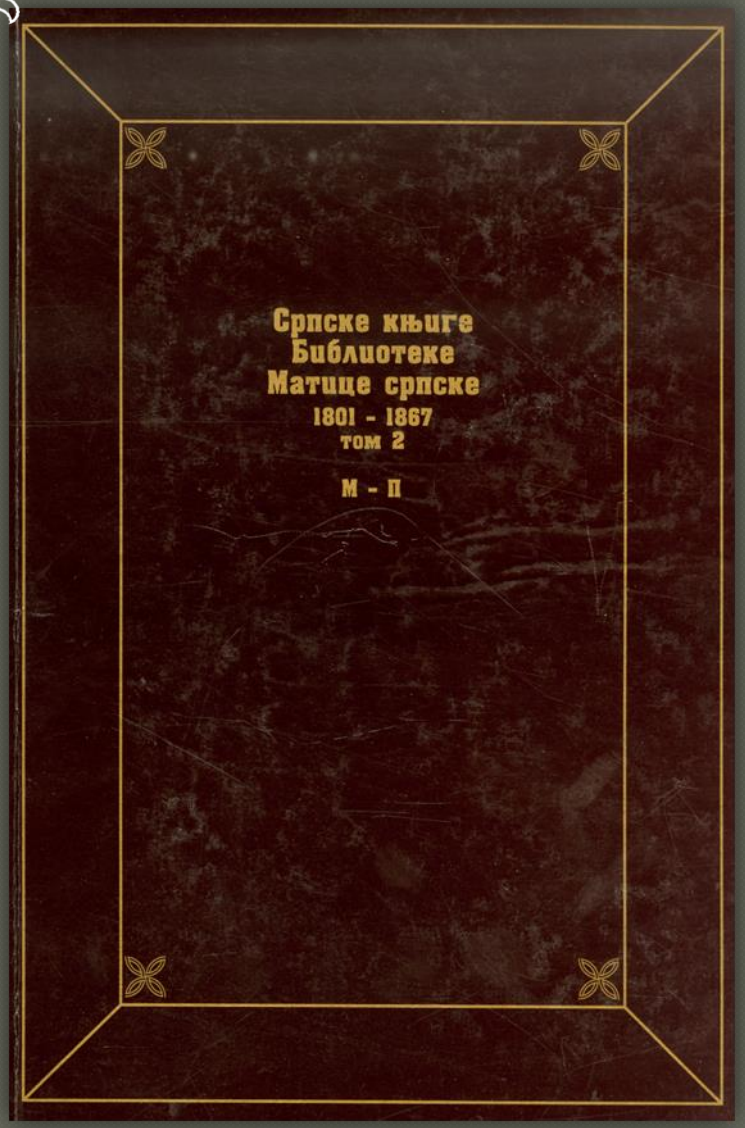

Нови Сад, 2006.

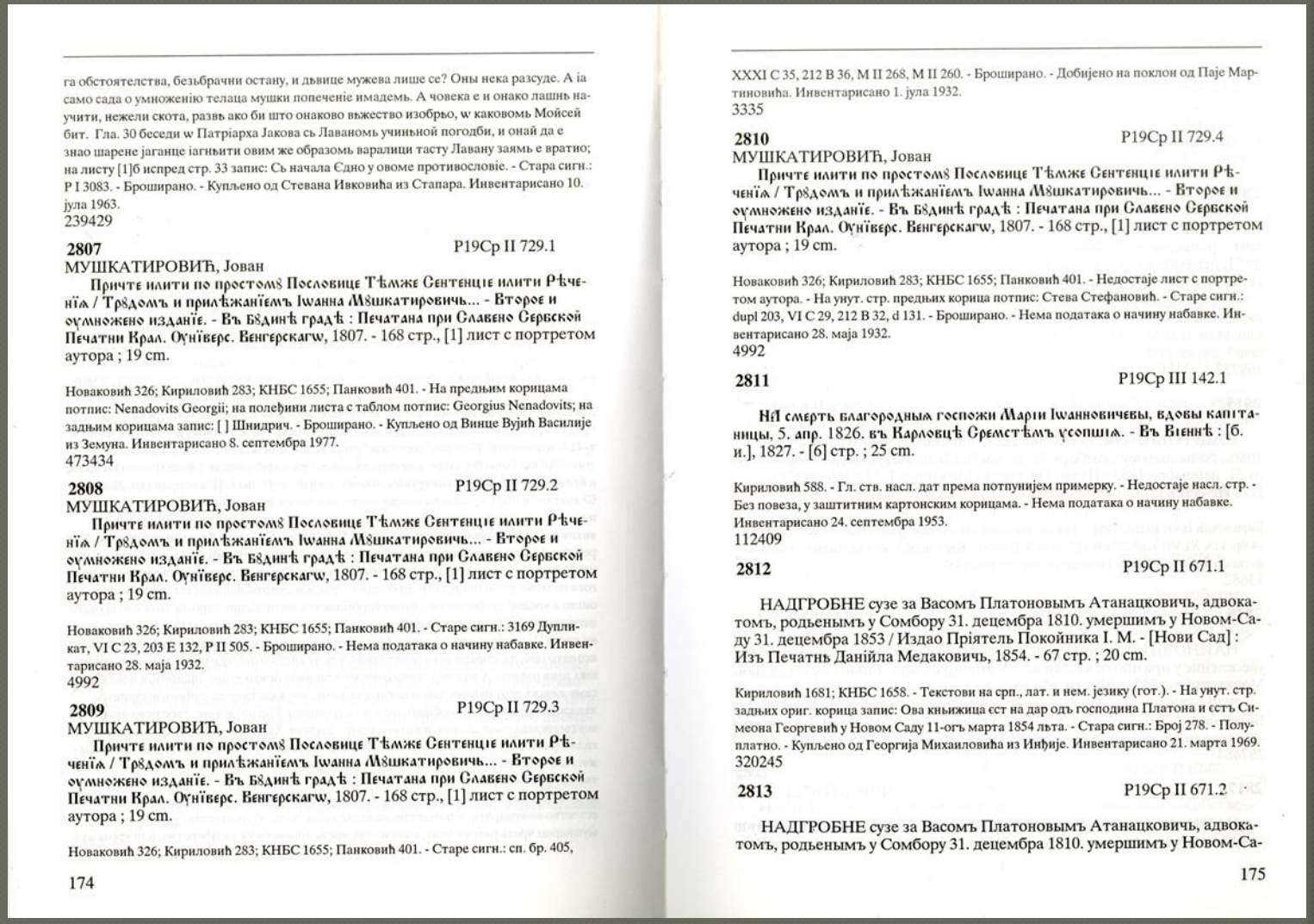

га обстоятелства, безьбрачни остану, и дьвице мужева лише се? Оны нека разсуде. А іа само сада о умноженію телаца мушки попеченіе имадемь. А човека е и онако лашнь научити, нежели скота, развь ако би што онаково вьжество изобрьо, ѡ каковомь Мойсей бит. Гла. 30 беседи ѡ Патріарха Јакова сь Лаваномь учиньной погодби, и онай да е знао шарене јаганце іагньити овим же образомь варалици тасту Лавану заямь е вратио; на листу [1]б испред стр. 33 запис: Сь начала Єдно у овоме противословіе. - Стара сигн.: Р I 3083. - Броширано. - Купљено од Стевана Ивковића из Стапара. Инвентарисано 10. јула 1963.
239429

2807 Р19Ср II 729.1
МУШКАТИРОВИЋ, Јован
Причте илити по простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїѧ / Трꙋдомъ и прилѣжанїемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь... - Второе и оумножено изданїе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Оунїверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр., [1] лист с портретом аутора ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; КНБС 1655; Панковић 401. - На предњим корицама потпис: Nenadovits Georgii; на полеђини листа с таблом потпис: Georgius Nenadovits; на задњим корицама запис: [ ] Шнидрич. - Броширано. - Купљено од Винце Вујић Василије из Земуна. Инвентарисано 8. септембра 1977.
473434

2808 Р19Ср II 729.2
МУШКАТИРОВИЋ, Јован
Причте илити по простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїѧ / Трꙋдомъ и прилѣжанїемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь... - Второе и оумножено изданїе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Оунїверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр., [1] лист с портретом аутора ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; КНБС 1655; Панковић 401. - Старе сигн.: 3169 Дупликат, VI C 23, 203 E 132, P II 505. - Броширано. - Нема података о начину набавке. Инвентарисано 28. маја 1932.
4992

2809 Р19Ср II 729.3
МУШКАТИРОВИЋ, Јован
Причте илити по простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїѧ / Трꙋдомъ и прилѣжанїемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь... - Второе и оумножено изданїе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Оунїверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр., [1] лист с портретом аутора ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; КНБС 1655; Панковић 401. - Старе сигн.: сп. бр. 405,

174

XXXI C 35, 212 B 36, M II 268, M II 260. - Броширано. - Добијено на поклон од Паје Мартиновића. Инвентарисано 1. јула 1932.
3335

2810 Р19Ср II 729.4
МУШКАТИРОВИЋ, Јован
Причте илити по простомꙋ Пословице Тѣмже Сентенціе илити Рѣченїѧ / Трꙋдомъ и прилѣжанїемъ Іѡанна Мꙋшкатировичь... - Второе и оумножено изданїе. - Въ Бꙋдинѣ градѣ : Печатана при Славено Сербской Печатни Крал. Оунїверс. Венгерскагѡ, 1807. - 168 стр., [1] лист с портретом аутора ; 19 cm.

Новаковић 326; Кириловић 283; КНБС 1655; Панковић 401. - Недостаје лист с портретом аутора. - На унут. стр. предњих корица потпис: Стева Стефановић. - Старе сигн.: dupl 203, VI C 29, 212 B 32, d 131. - Броширано. - Нема података о начину набавке. Инвентарисано 28. маја 1932.
4992

2811 Р19Ср III 142.1

НА смерть благородныѧ госпожи Маріи Іѡанновичевы, вдовы капитаницы, 5. апр. 1826. въ Карловцѣ Сремстѣмъ усопшіѧ. - Въ Віеннѣ : [б. и.], 1827. - [6] стр. ; 25 cm.

Кириловић 588. - Гл. ств. насл. дат према потпунијем примерку. - Недостаје насл. стр. - Без повеза, у заштитним картонским корицама. - Нема података о начину набавке. Инвентарисано 24. септембра 1953.
112409

2812 Р19Ср II 671.1

НАДГРОБНЕ сузе за Васомъ Платоновымъ Атанацковичь, адвокатомъ, родьенымъ у Сомбору 31. децембра 1810. умершимъ у Новом-Саду 31. децембра 1853 / Издао Пріятель Покойника І. М. - [Нови Сад] : Изъ Печатнь Данійла Медаковичь, 1854. - 67 стр. ; 20 cm.

Кириловић 1681; КНБС 1658. - Текстови на срп., лат. и нем. језику (гот.). - На унут. стр. задњих ориг. корица запис: Ова кньижица єст на дар одъ господина Платона и єстъ Симеона Георгевић у Новом Саду 11-огъ марта 1854 льта. - Стара сигн.: Број 278. - Полуплатно. - Купљено од Георгија Михаиловића из Инђије. Инвентарисано 21. марта 1969.
320245

2813 Р19Ср II 671.2

НАДГРОБНЕ сузе за Васомъ Платоновымъ Атанацковичь, адвокатомъ, родьенымъ у Сомбору 31. децембра 1810. умершимъ у Новом-Са-

175

БМС III 444483

Дигитална БМС

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

ПОКУШАЈ УОБЛИЧАВАЊА НАЦИОНАЛНЕ И ГРАЂАНСКЕ СВЕСТИ У „ПРИЧТАМА" ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА

(АНАЛИЗА НЕКОЛИКИХ КОМЕНТАРА УЗ ПОСЛОВИЦЕ)

У раду је анализирано место збирке пословица и сентенција *Причте илити йословице, шемже сенйенције илити речења* Јована Мушкатировића у светлу њеног уклапања у општа културна и идеолошка стремљења епохе просвећености у српској култури. Посматране у контексту целокупног Мушкатировићевог просветитељског ангажмана, *Причте* се откривају не само као збирка пословица, већ и као пажљиво осмишљена књига која исказује етички систем поданика модерне грађанске државе у фази коренитих промена и превирања. Посебна пажња посвећена је ауторовим коментарима уз поједине пословице који су показатељ његових идеолошких ставова. Анализом коментара и појединих примера из *Причта* утврђује се Мушкатировићев концепт *оџечесџва, државе, закона*, те однос према историји и традицији.

Кључне речи: Јован Мушкатировић, пословице, сентенције, просвећеност, Срби у Аустрији.

Име Јована Мушкатировића редовно бележе савесни историчари књижевности, међутим, уз име неретко пружају само штуре биографско-библиографске податке о овом просветитељу. Мушкатировић је свакако најпознатији као сачинитељ збирке пословица и сентенција *Причте илити йо йросшому йословице, шемже сенйенције илити речења* у два издања (1787. у Бечу и допуњено издање 1807. у Пешти). *Причте* се сматрају првом штампаном збирком српских народних пословица, те су у том смислу незаобилазне и за историчаре фолклора.

Мушкатировић је рођен у Сенти средином XVIII века.[1] Изданак је породице чији су се чланови највероватније бавили војничким позивом,

[1] Најобимније и најпрецизније податке о Мушкатировићевом животном путу пружа Боривоје Маринковић. Коментаришући узимање 1743. као године Мушкатировићевог ро-

БМС III 446788

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

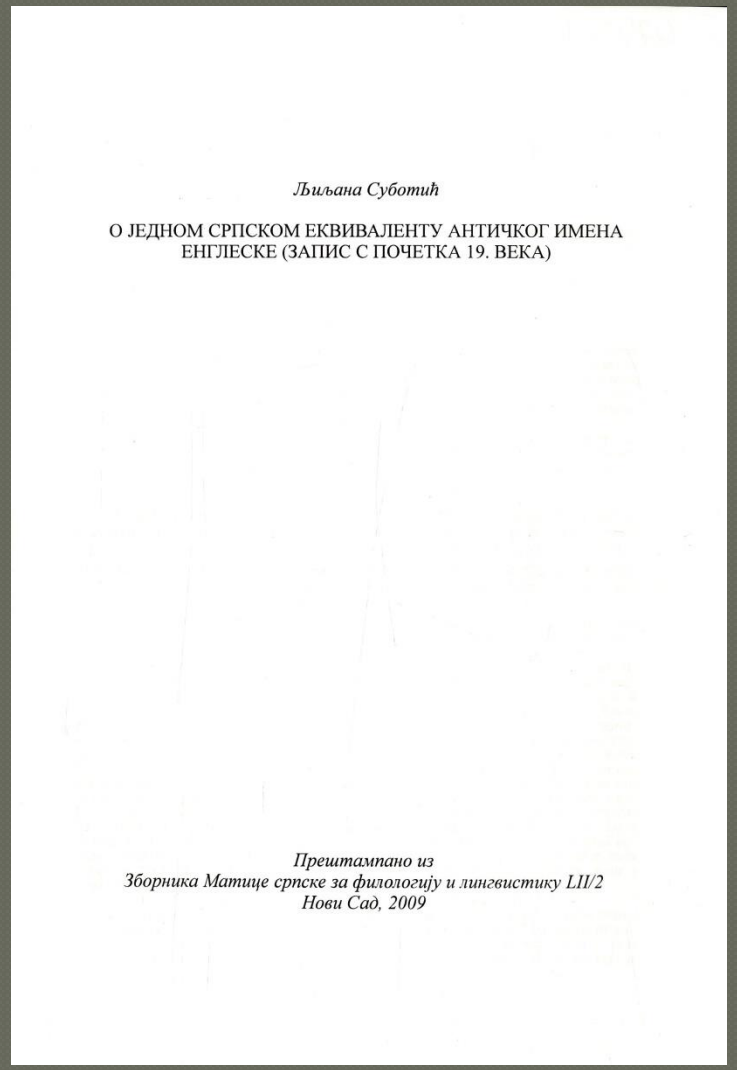

Љиљана Суботић

О ЈЕДНОМ СРПСКОМ ЕКВИВАЛЕНТУ АНТИЧКОГ ИМЕНА ЕНГЛЕСКЕ (ЗАПИС С ПОЧЕТКА 19. ВЕКА)

Прештампано из
Зборника Матице српске за филологију и лингвистику LII/2
Нови Сад, 2009

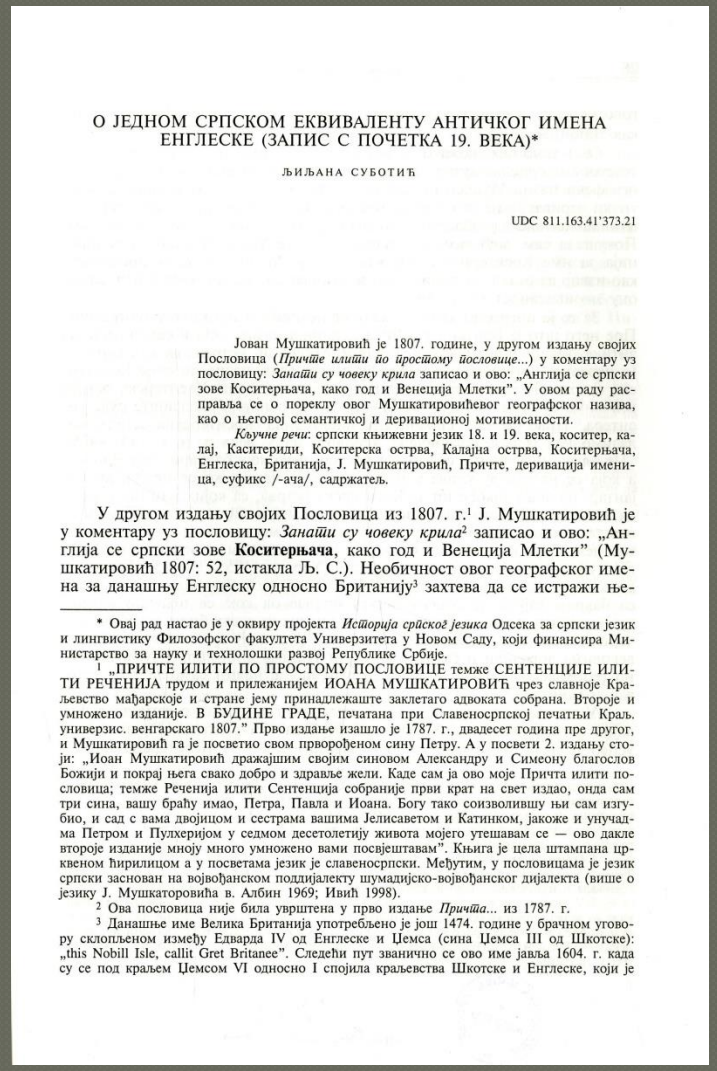

О ЈЕДНОМ СРПСКОМ ЕКВИВАЛЕНТУ АНТИЧКОГ ИМЕНА ЕНГЛЕСКЕ (ЗАПИС С ПОЧЕТКА 19. ВЕКА)*

ЉИЉАНА СУБОТИЋ

UDC 811.163.41'373.21

Јован Мушкатировић је 1807. године, у другом издању својих Пословица (*Причите илити по простому пословице...*) у коментару уз пословицу: *Занати су човеку крила* записао и ово: „Англија се српски зове Коситерњача, како год и Венеција Млетки". У овом раду расправља се о пореклу овог Мушкатировићевог географског назива, као о његовој семантичкој и деривационој мотивисаности.

Кључне речи: српски књижевни језик 18. и 19. века, коситер, калај, Каситериди, Коситерска острва, Калајна острва, Коситерњача, Енглеска, Британија, Ј. Мушкатировић, Причте, деривација именица, суфикс /-ача/, садржатељ.

У другом издању својих Пословица из 1807. г.[1] Ј. Мушкатировић је у коментару уз пословицу: *Занати су човеку крила*[2] записао и ово: „Англија се српски зове **Коситерњача**, како год и Венеција Млетки" (Мушкатировић 1807: 52, истакла Љ. С.). Необичност овог географског имена за данашњу Енглеску односно Британију[3] захтева да се истражи ње-

* Овај рад настао је у оквиру пројекта *Историја српског језика* Одсека за српски језик и лингвистику Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

[1] „ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЕ темже СЕНТЕНЦИЈЕ ИЛИТИ РЕЧЕНИЈА трудом и прилежанијем ИОАНА МУШКАТИРОВИЋ чрез славноје Краљевство мађарскоје и стране јему принадлежаште заклетаго адвоката собрана. Второје и умножено изданије. В БУДИНЕ ГРАДЕ, печатана при Славеносрпској печатњи Краљ. универзис. венгарскаго 1807." Прво издање изашло је 1787. г., двадесет година пре другог, и Мушкатировић га је посветио свом прворођеном сину Петру. А у посвети 2. издању стоји: „Иоан Мушкатировић дражајшим својим синовом Александру и Симеону благослов Божији и покрај њега свако добро и здравље жели. Каде сам ја ово моје Причта илити пословица; темже Реченија илити Сентенција собраније први крат на свет издао, онда сам три сина, вашу браћу имао, Петра, Павла и Иоана. Богу тако соизволившу њи сам изгубио, и сад с вама двојицом и сестрама вашима Јелисаветом и Катинком, јакоже и унучадма Петром и Пулхеријом у седмом десетолетију живота мојего утешавам се — ово дакле второје изданије мноју много умножено вами посвјештавам". Књига је цела штампана црквеном ћирилицом а у посветама језик је славеносрпски. Међутим, у пословицама је језик српски заснован на војвођанском поддијалекту шумадијско-војвођанског дијалекта (више о језику Ј. Мушкаторовића в. Албин 1969; Ивић 1998).

[2] Ова пословица није била уврштена у прво издање *Причта...* из 1787. г.

[3] Данашње име Велика Британија употребљено је још 1474. године у брачном уговору склопљеном између Едварда IV од Енглеске и Џемса (сина Џемса III од Шкотске): „this Nobill Isle, callit Gret Britanee". Следећи пут званично се ово име јавља 1604. г. када су се под краљем Џемсом VI односно I спојила краљевства Шкотске и Енглеске, који је

БМС III 474564

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

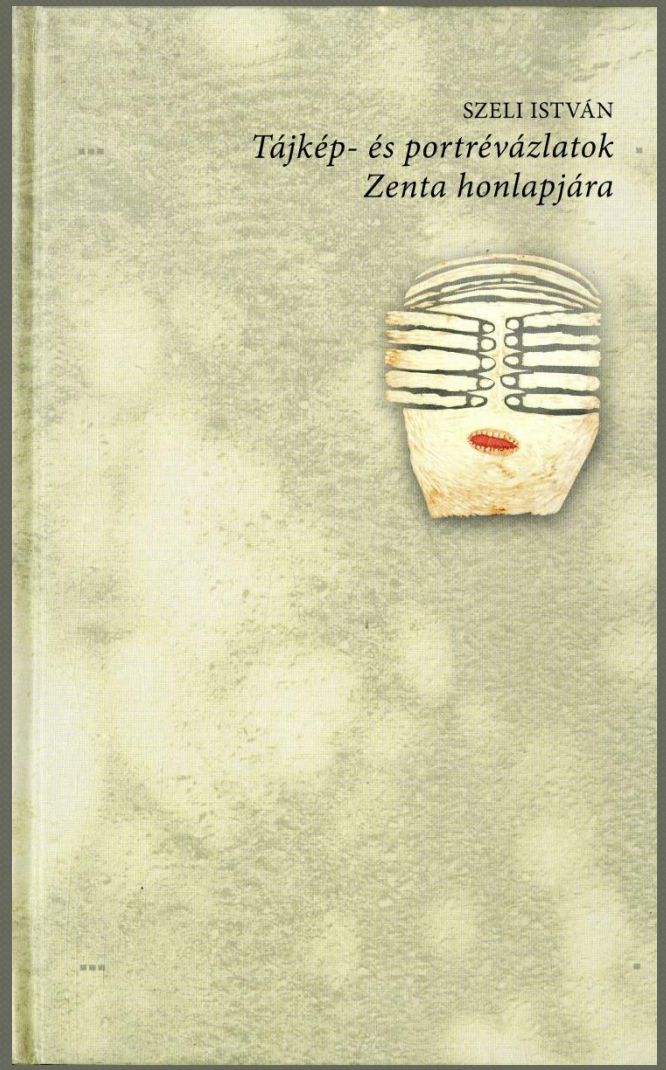

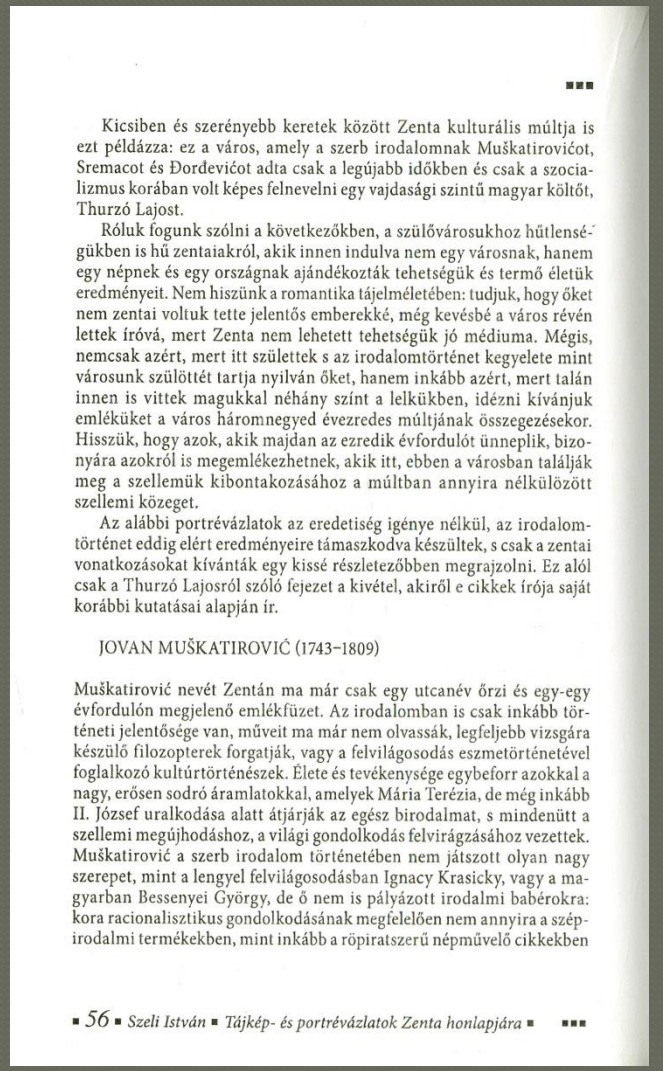

Kicsiben és szerényebb keretek között Zenta kulturális múltja is ezt példázza: ez a város, amely a szerb irodalomnak Muškatirovićot, Sremacot és Đordevićot adta csak a legújabb időkben és csak a szocializmus korában volt képes felnevelni egy vajdasági szintű magyar költőt, Thurzó Lajost.

Róluk fogunk szólni a következőkben, a szülővárosukhoz hűtlenségükben is hű zentaiakról, akik innen indulva nem egy városnak, hanem egy népnek és egy országnak ajándékozták tehetségük és termő életük eredményeit. Nem hiszünk a romantika tájelméletében: tudjuk, hogy őket nem zentai voltuk tette jelentős emberekké, még kevésbé a város révén lettek íróvá, mert Zenta nem lehetett tehetségük jó médiuma. Mégis, nemcsak azért, mert itt születtek s az irodalomtörténet kegyelete mint városunk szülöttét tartja nyilván őket, hanem inkább azért, mert talán innen is vittek magukkal néhány színt a lelkükben, idézni kívánjuk emléküket a város háromnegyed évezredes múltjának összegezésekor. Hisszük, hogy azok, akik majdan az ezredik évfordulót ünneplik, bizonyára azokról is megemlékezhetnek, akik itt, ebben a városban találják meg a szellemük kibontakozásához a múltban annyira nélkülözött szellemi közeget.

Az alábbi portrévázlatok az eredetiség igénye nélkül, az irodalomtörténet eddig elért eredményeire támaszkodva készültek, s csak a zentai vonatkozásokat kívánták egy kissé részletezőbben megrajzolni. Ez alól csak a Thurzó Lajosról szóló fejezet a kivétel, akiről e cikkek írója saját korábbi kutatásai alapján ír.

JOVAN MUŠKATIROVIĆ (1743–1809)

Muškatirović nevét Zentán ma már csak egy utcanév őrzi és egy-egy évfordulón megjelenő emlékfüzet. Az irodalomban is csak inkább történeti jelentősége van, műveit ma már nem olvassák, legfeljebb vizsgára készülő filozopterek forgatják, vagy a felvilágosodás eszmetörténetével foglalkozó kultúrtörténészek. Élete és tevékenysége egybeforr azokkal a nagy, erősen sodró áramlatokkal, amelyek Mária Terézia, de még inkább II. József uralkodása alatt átjárják az egész birodalmat, s mindenütt a szellemi megújhodáshoz, a világi gondolkodás felvirágzásához vezettek. Muškatirović a szerb irodalom történetében nem játszott olyan nagy szerepet, mint a lengyel felvilágosodásban Ignacy Krasicky, vagy a magyarban Bessenyei György, de ő nem is pályázott irodalmi babérokra: kora racionalisztikus gondolkodásának megfelelően nem annyira a szépirodalmi termékekben, mint inkább a röpiratszerű népművelő cikkekben

БМС III 462322 (2009)

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

Јован Мушкатировић

Причте илити по простому пословице тјемже сентенције илити рјеченица

Матица српска

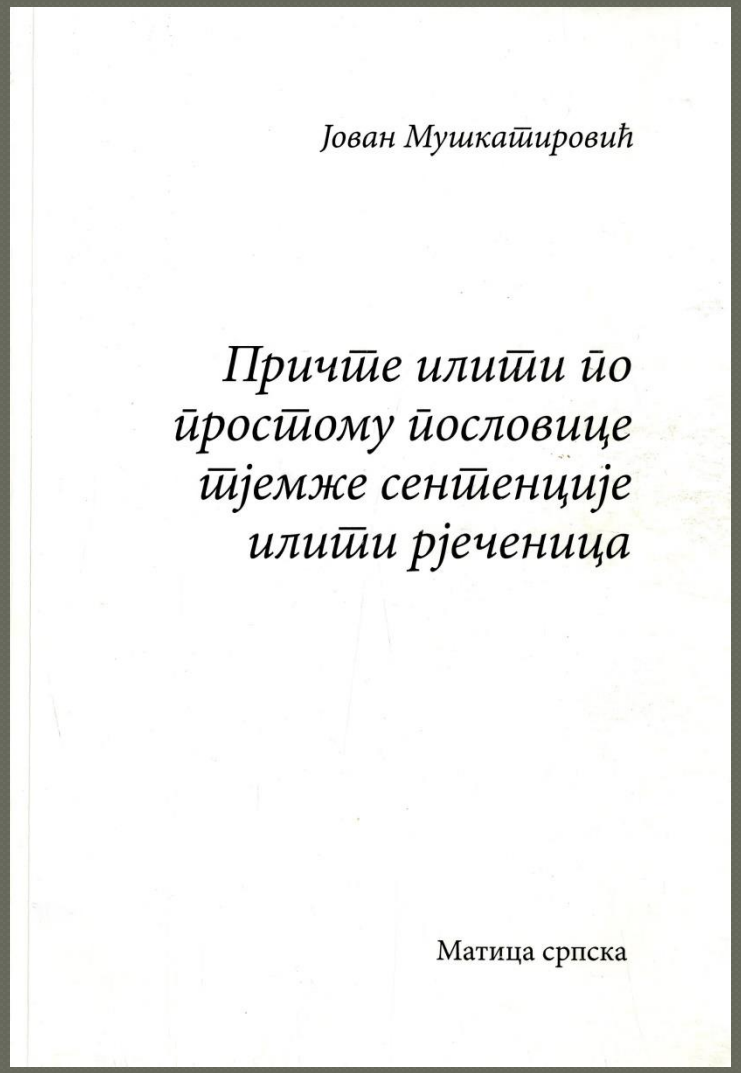

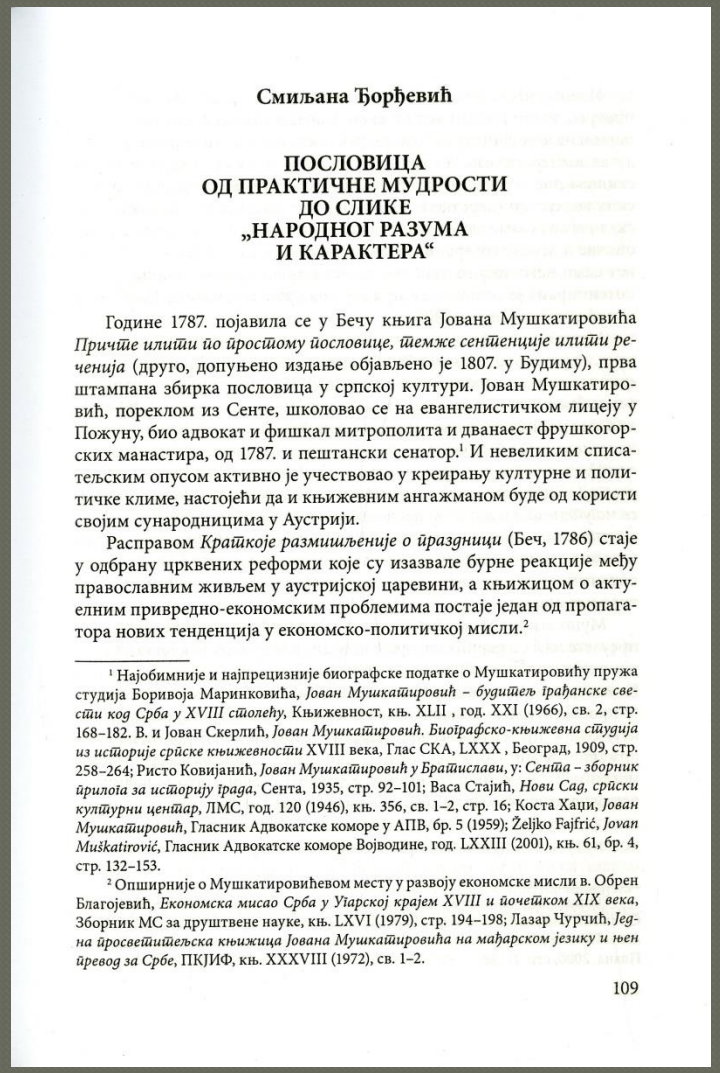

Смиљана Ђорђевић

ПОСЛОВИЦА ОД ПРАКТИЧНЕ МУДРОСТИ ДО СЛИКЕ „НАРОДНОГ РАЗУМА И КАРАКТЕРА“

Године 1787. појавила се у Бечу књига Јована Мушкатировића *Причте илити по простому пословице, темже сентенције илити реченија* (друго, допуњено издање објављено је 1807. у Будиму), прва штампана збирка пословица у српској култури. Јован Мушкатировић, пореклом из Сенте, школовао се на евангелистичком лицеју у Пожуну, био адвокат и фишкал митрополита и дванаест фрушкогорских манастира, од 1787. и пештански сенатор.[1] И невеликим списатељским опусом активно је учествовао у креирању културне и политичке климе, настојећи да и књижевним ангажманом буде од користи својим сународницима у Аустрији.

Расправом *Краткоје размишљеније о праздници* (Беч, 1786) стаје у одбрану црквених реформи које су изазвале бурне реакције међу православним живљем у аустријској царевини, а књижицом о актуелним привредно-економским проблемима постаје један од пропагатора нових тенденција у економско-политичкој мисли.[2]

---

[1] Најобимније и најпрецизније биографске податке о Мушкатировићу пружа студија Боривоја Маринковића, *Јован Мушкатировић – будитељ грађанске свести код Срба у XVIII столећу*, Књижевност, књ. XLII , год. XXI (1966), св. 2, стр. 168–182. В. и Јован Скерлић, *Јован Мушкатировић. Биографско-књижевна студија из историје српске књижевности* XVIII века, Глас СКА, LXXX , Београд, 1909, стр. 258–264; Ристо Ковијанић, *Јован Мушкатировић у Братислави*, у: *Сента – зборник прилога за историју града*, Сента, 1935, стр. 92–101; Васа Стајић, *Нови Сад, српски културни центар*, ЛМС, год. 120 (1946), књ. 356, св. 1–2, стр. 16; Коста Хаџи, *Јован Мушкатировић*, Гласник Адвокатске коморе у АПВ, бр. 5 (1959); Željko Fajfrić, *Jovan Muškatirović*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, год. LXXIII (2001), књ. 61, бр. 4, стр. 132–153.

[2] Опширније о Мушкатировићевом месту у развоју економске мисли в. Обрен Благојевић, *Економска мисао Срба у Угарској крајем XVIII и почетком XIX века*, Зборник МС за друштвене науке, књ. LXVI (1979), стр. 194–198; Лазар Чурчић, *Једна просветитељска књижица Јована Мушкатировића на мађарском језику и њен превод за Србе*, ПКЈИФ, књ. XXXVIII (1972), св. 1–2.

109

БМС III 472352

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

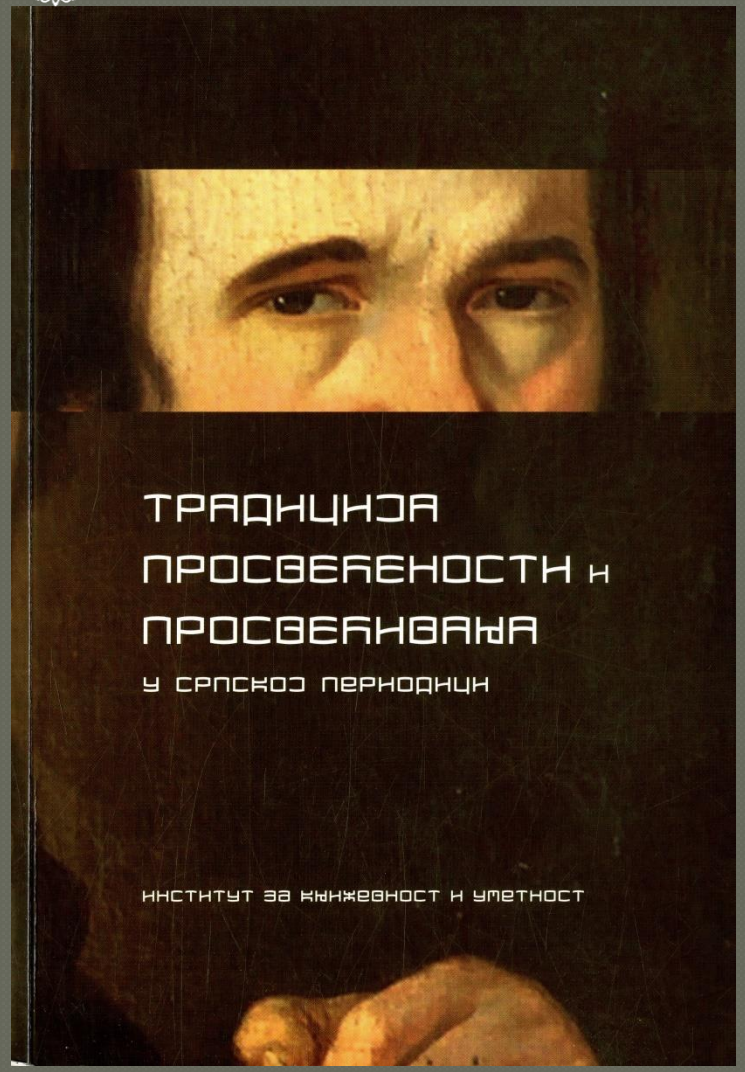

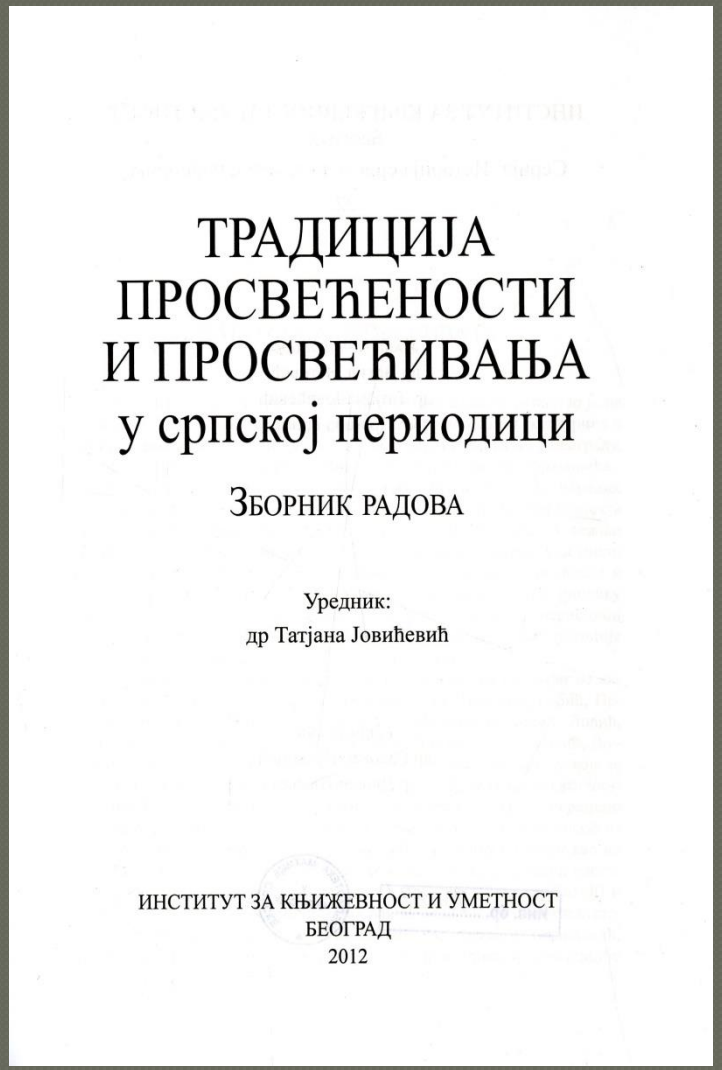

ТРАДИЦИЈА ПРОСВЕЋЕНОСТИ И ПРОСВЕЋИВАЊА у српској периодици

Зборник радова

Уредник:
др Татјана Јовићевић

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
БЕОГРАД
2012

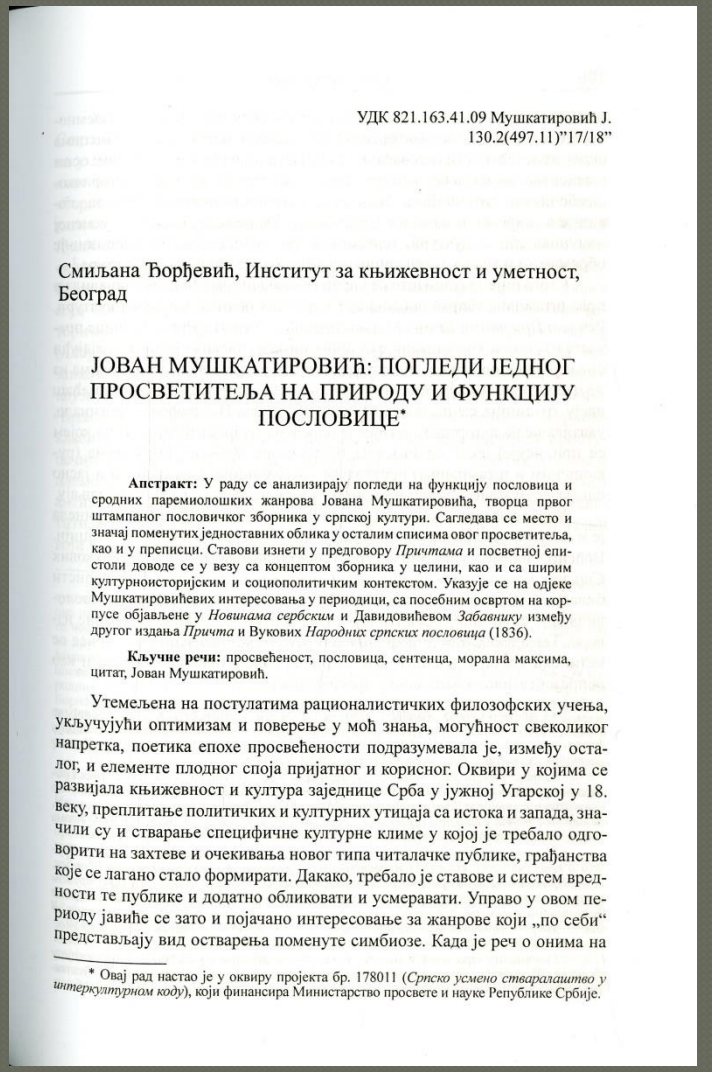

УДК 821.163.41.09 Мушкатировић Ј.
130.2(497.11)"17/18"

Смиљана Ђорђевић, Институт за књижевност и уметност, Београд

ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ: ПОГЛЕДИ ЈЕДНОГ ПРОСВЕТИТЕЉА НА ПРИРОДУ И ФУНКЦИЈУ ПОСЛОВИЦЕ*

Апстракт: У раду се анализирају погледи на функцију пословица и сродних паремиолошких жанрова Јована Мушкатировића, творца првог штампаног пословичког зборника у српској култури. Сагледава се место и значај поменутих једноставних облика у осталим списима овог просветитеља, као и у преписци. Ставови изнети у предговору *Причтама* и посветној епистоли доводе се у везу са концептом зборника у целини, као и са ширим културноисторијским и социополитичким контекстом. Указује се на одјеке Мушкатировићевих интересовања у периодици, са посебним освртом на корпусе објављене у *Новинама сербским* и Давидовићевом *Забавнику* између другог издања *Причта* и Вукових *Народних српских пословица* (1836).

Кључне речи: просвећеност, пословица, сентенца, морална максима, цитат, Јован Мушкатировић.

Утемељена на постулатима рационалистичких филозофских учења, укључујући оптимизам и поверење у моћ знања, могућност свеколиког напретка, поетика епохе просвећености подразумевала је, између осталог, и елементе плодног споја пријатног и корисног. Оквири у којима се развијала књижевност и култура заједнице Срба у јужној Угарској у 18. веку, преплитање политичких и културних утицаја са истока и запада, значили су и стварање специфичне културне климе у којој је требало одговорити на захтеве и очекивања новог типа читалачке публике, грађанства које се лагано стало формирати. Дакако, требало је ставове и систем вредности те публике и додатно обликовати и усмеравати. Управо у овом периоду јавиће се зато и појачано интересовање за жанрове који „по себи" представљају вид остварења поменуте симбиозе. Када је реч о онима на

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 178011 (*Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

БМС III 473882

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

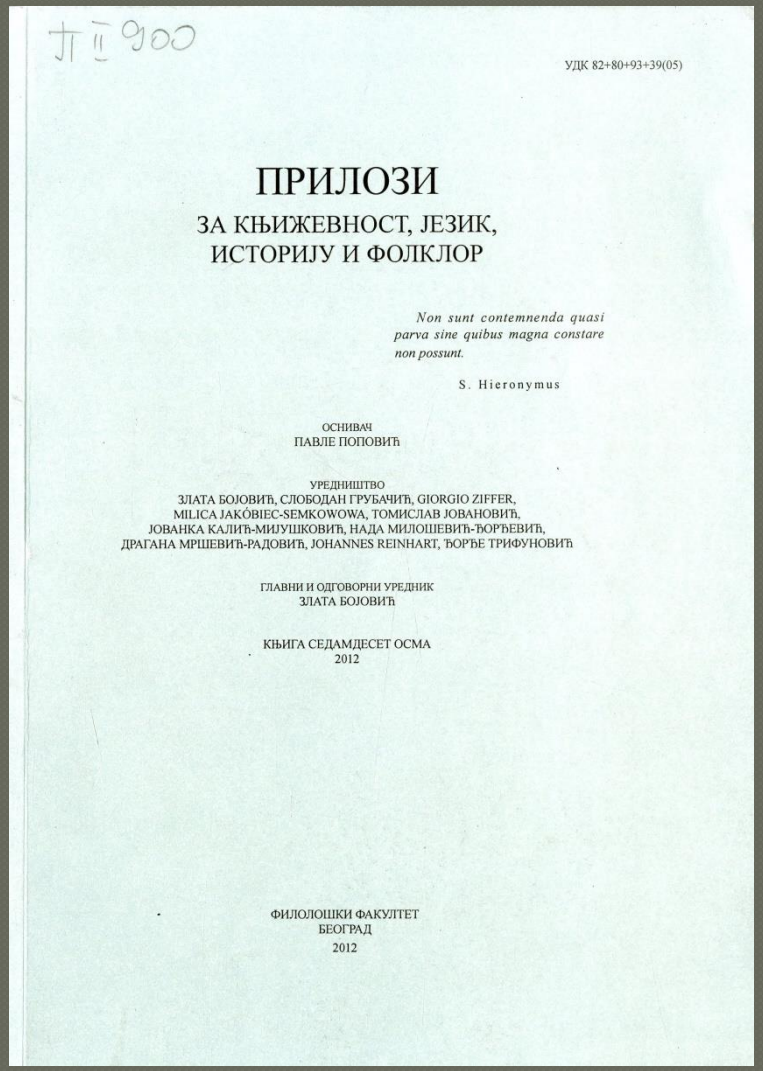

П II 900

УДК 82+80+93+39(05)

ПРИЛОЗИ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР

Non sunt contemnenda quasi parva sine quibus magna constare non possunt.

S. Hieronymus

ОСНИВАЧ
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ

УРЕДНИШТВО
ЗЛАТА БОЈОВИЋ, СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ, GIORGIO ZIFFER, MILICA JAKÓBIEC-SEMKOWOWA, ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ, ЈОВАНКА КАЛИЋ-МИЈУШКОВИЋ, НАДА МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, JOHANNES REINHART, ЂОРЂЕ ТРИФУНОВИЋ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

КЊИГА СЕДАМДЕСЕТ ОСМА
2012

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
2012

УДК 821.163.41-84.09

Јован Мушкатировић, *Причте илити по простому пословице тјемже сентенције илити рјечења,* приредио Милорад Радевић, уредио Миодраг Матицки, Нови Сад–Београд, Матица Српска-Институт за књижевност и уметност, 2011, 254 стр.

У оквиру Библиотеке усмене књижевности (издају Матица српска у Новом Саду – Институт за књижевност и уметност у Београду), у којој је у протеклих 30 година изишло низ књига – народне песме и народне приповетке у српској периодици („Летопису Матице српске“, „Вили“, „Даници“, „Српско-далматинском магазину“ и др., као и у посебним песмарицама) појавило се једно од најзначајнијих паремиографских дела српске књижевности, савремено издање *Причти илити по простому пословица...* Јована Мушкатировића (збирка је штампана у Бечу 1787, а ново допуњено издање у Будиму 1897). Поред Вукових збирки изрека и

пословица и Даничићевих *Пословица* (1871) Мушкатировићев зборник иде у ред највреднијих корпуса ове врсте. Са порастом интересовања за народне умотворине већ је у другој половини XVIII века дошло до организованог сакупљања и објављивања народних пословица, а многе су нашле место у просветитељским делима. Мушкатировић је имао узоре и изворе не само у страној књижевности (Е. Ротердамски, на кога се у предговору и позивао) и у *Библији*, на шта се обично у литератури скреће пажња, већ и у домаћој паремиографској традицији. Не мислимо на преузимање великог броја пословица из књижевних дела које је уносио у збирку, већ на постојеће паремиографске зборнике. Још је у XIII-XIV веку кружила средњовековна, рукописна збирка попа Драгоља под називом *О разуме*, античке провенијенције (познате у српској средњовековној књижевности као *Изреке Менандрове*), међу којима су забележене неке од пословица које ће се у варијантама наћи и код Мушкатировића. У сличном, али и још ближем односу, биле су многе његове пословице са добро познатим дубровачким зборником с краја XVII века, који је састављен ћирилицом, па пренет у латиницу, а које је средио као *Проричја словинска* (1697) И. М. Матијашевић; издао га је азбучним редоследом, са доста грешака, Гиљфердинг (3565 пословица), а потом Ђ. Даничић, проширивши га додацима до броја 5935.

Издање које је са одличним познавањем предмета приредио Милорад Радевић садржи целу Мушкатировићеву збирку, *Причте илити пословице* (1662) и *Сентенције или рјечења* (266), у савременој графији и правопису и фототипско издање *Причти* из 1787. године. Радевић је израдио и индекс *Личних имена и имена народа*, исцрпан *Појмовник* и речник *Застарелих и страних речи*. На тај начин, после више од два века појавиле су се Мушкатировићеве пословице у савременом издању, пропраћене изузетно корисним прилозима који олакшавају претраживања паремиографке грађе и вишеструка научна истраживања. Увод овом издању написао је Миодраг Матицки, а издање је пропраћено радом Смиљане Ђорђевић *Пословица од практичне мудрости до слике „народнога разума и карактера“*.

Злата Бојовић

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

Смиљана Ж. Ђорђевић Белић*
Институт за књижевност и уметност
Београд
Оригинални научни рад
Примљен: 12.02.2013.
Прихваћен: 15.03.2013.
УДК 821.163.41.09-84 Мушкатировић Ј.
УДК 821.163.41:929 Мушкатировић Ј.

ПРОСВЕТИТЕЉСКИ ПАРЕМИОЛОШКИ ЗБОРНИК ЈОВАНА МУШКАТИРОВИЋА: ЖАНРОВСКА СТРУКТУРА

Поетика и идеологија просвећености, културни и политички фон друге половине XVIII века у великој су мери утицали на обликовање пословичког зборника *Причте илити по простому пословице тјемже сентенције илити рјеченија* (Беч, 1787; допуњено издање, Будим, 1807) Јована Мушкатировића. *Причте* опстају на размеђи двају традиција сачињавања оваквих зборника: ослоњене су на претходећу традицију паренетичне литературе, а најављују будућа интересовања за фолклорну грађу и усмену књижевност. Печат „духа времена" открива се, између осталог, и кроз анализу жанровске структуре.

Кључне речи: Јован Мушкатировић, пословица, изрека, пословичко поређење, афоризам, максима, сентенца, паремиологија, паремиолошки жанрови.

Причте илити по простому пословице тјемже сентенције илити рјеченија (Беч, 1787; допуњено издање, Будим, 1807), зборник пословица и сродних паремиолошких облика, дело је Јована Мушкатировића, адвоката и пештанског сенатора, незаобилазне фигуре епохе просвећености у српској култури.[1] Поетика и идеологија просвећености, културни и политички фон друге половине XVIII века, учинили су да овај зборник

* smiljana78@yahoo.com

[1] Биографске податке о Јовану Мушкатировићу в. у Скерлић 1909, Ковијанић 1935, Стајић 1946, Хаџи Коста 1959, Маринковић 1966, Fajfrić 2001.

П II 17734/2013

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

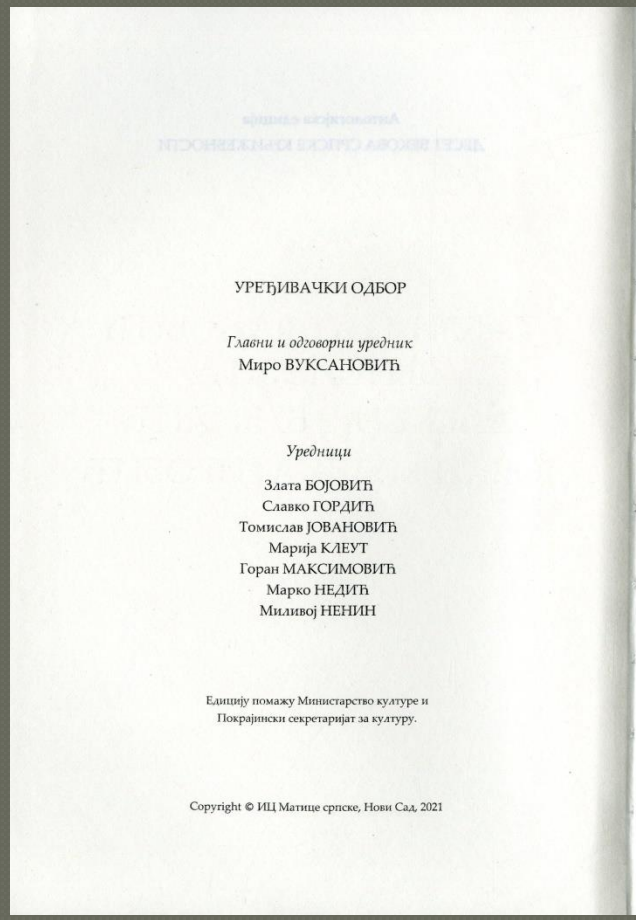

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Главни и одговорни уредник
Миро ВУКСАНОВИЋ

Уредници

Злата БОЈОВИЋ
Славко ГОРДИЋ
Томислав ЈОВАНОВИЋ
Марија КЛЕУТ
Горан МАКСИМОВИЋ
Марко НЕДИЋ
Миливој НЕНИН

Едицију помажу Министарство културе и
Покрајински секретаријат за културу.

Copyright © ИЦ Матице српске, Нови Сад, 2021

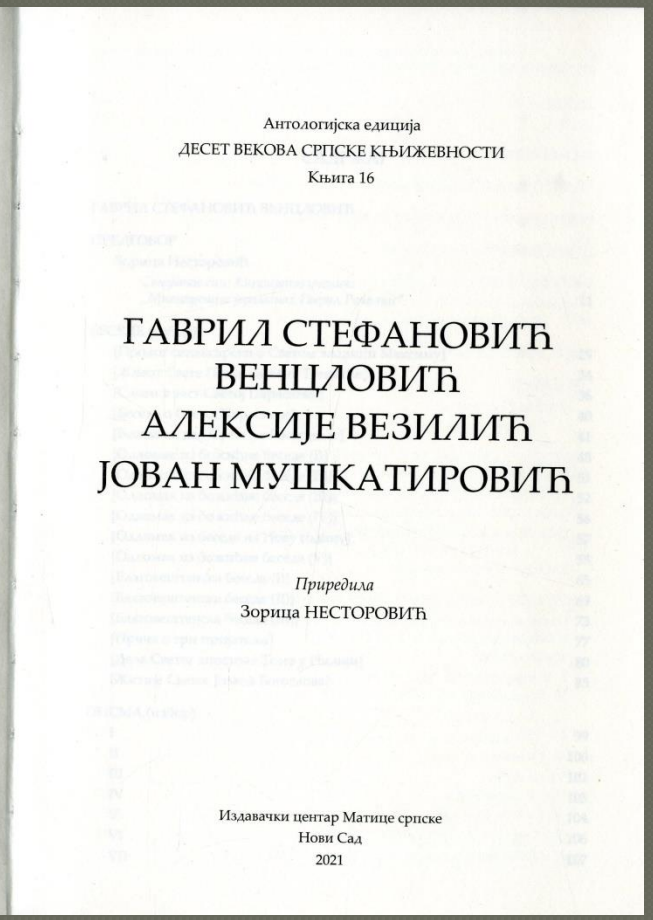

Антологијска едиција
ДЕСЕТ ВЕКОВА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
Књига 16

ГАВРИЛ СТЕФАНОВИЋ ВЕНЦЛОВИЋ
АЛЕКСИЈЕ ВЕЗИЛИЋ
ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Приредила
Зорица НЕСТОРОВИЋ

Издавачки центар Матице српске
Нови Сад
2021

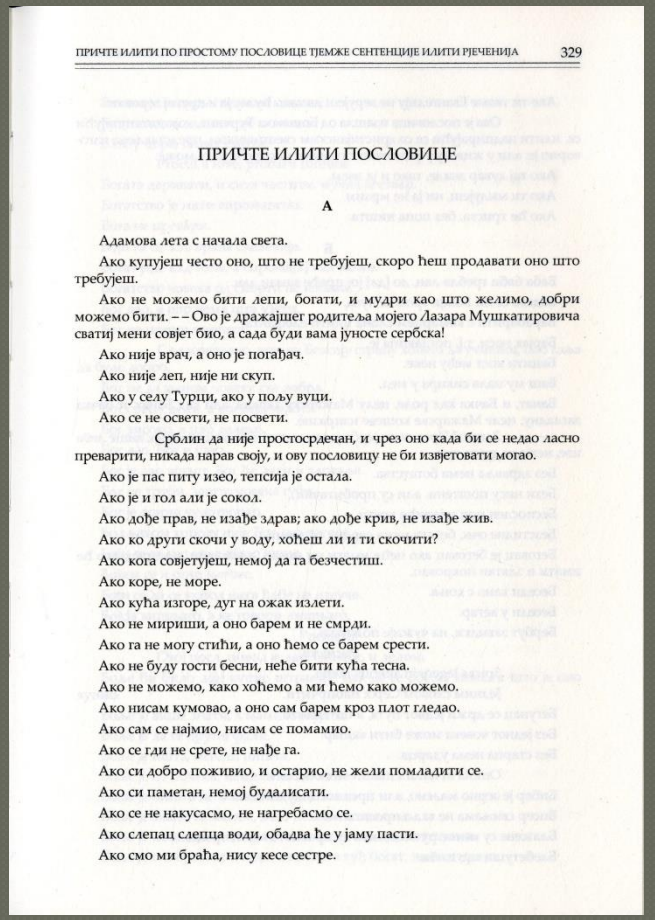

ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПОСЛОВИЦЕ

А

Адамова лета с начала света.

Ако купујеш често оно, што не требујеш, скоро ћеш продавати оно што требујеш.

Ако не можемо бити лепи, богати, и мудри као што желимо, добри можемо бити. – – Ово је дражајшег родитеља мојего Лазара Мушкатировича сватиј мени совјет био, а сада буди вама јуносте сербска!

Ако није врач, а оно је погађач.

Ако није леп, није ни скуп.

Ако у селу Турци, ако у пољу вуци.

Ако се не освети, не посвети.

Србљин да није простосрдечан, и чрез оно када би се недао ласно преварити, никада нарав своју, и ову пословицу не би извјетовати могао.

Ако је пас питу изео, тепсија је остала.

Ако је и гол али је сокол.

Ако дође прав, не изађе здрав; ако дође крив, не изађе жив.

Ако ко други скочи у воду, хоћеш ли и ти скочити?

Ако кога совјетујеш, немој да га безчестиш.

Ако коре, не море.

Ако кућа изгоре, дуг на ожак излети.

Ако не мириши, а оно барем и не смрди.

Ако га не могу стићи, а оно ћемо се барем срести.

Ако не буду гости бесни, неће бити кућа тесна.

Ако не можемо, како хоћемо а ми ћемо како можемо.

Ако нисам кумовао, а оно сам барем кроз плот гледао.

Ако сам се најмио, нисам се помамио.

Ако се гди не срете, не нађе га.

Ако си добро поживио, и остарио, не жели помладити се.

Ако си паметан, немој будалисати.

Ако се не накусасмо, не нагребасмо се.

Ако слепац слепца води, обадва ће у јаму пасти.

Ако смо ми браћа, нису кесе сестре.

235 ГОДИНА ПРВЕ ЗБИРКЕ НАРОДНИХ ПОСЛОВИЦА КОД СРБА

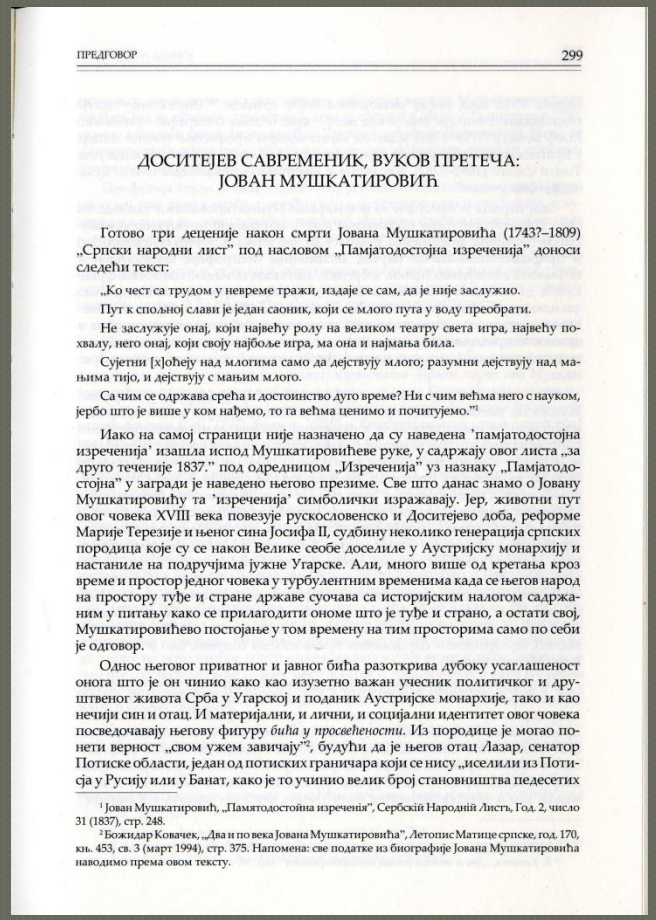

ДОСИТЕЈЕВ САВРЕМЕНИК, ВУКОВ ПРЕТЕЧА: ЈОВАН МУШКАТИРОВИЋ

Готово три деценије након смрти Јована Мушкатировића (1743?–1809) „Српски народни лист" под насловом „Памјатодостојна изреченија" доноси следећи текст:

„Ко чест са трудом у невреме тражи, издаје се сам, да је није заслужио.

Пут к спољној слави је један саоник, који се много пута у воду преобрати.

Не заслужује онај, који највећу ролу на великом театру света игра, највећу похвалу, него онај, који своју најбоље игра, ма она и најмања била.

Сујетни [х]оћеју над многима само да дејствују много; разумни дејствују над малнима тијо, и дејствују с мањим много.

Са чим се одржава срећа и достоинство дуго време? Ни с чим већма него с науком, јербо што је више у ком нађемо, то га већма ценимо и почитујемо."[1]

Иако на самој страници није назначено да су наведена 'памјатодостојна изреченија' изашла испод Мушкатировићеве руке, у садржају овог листа „за друго теченије 1837." под одредницом „Изреченија" уз назнаку „Памјатодостојна" у загради је наведено његово презиме. Све што данас знамо о Јовану Мушкатировићу та 'изреченија' симболички изражавају. Јер, животни пут овог човека XVIII века повезује рускословенско и Доситејево доба, реформе Марије Терезије и њеног сина Јосифа II, судбину неколико генерација српских породица које су се након Велике сеобе доселиле у Аустријску монархију и настаниле на подручјима јужне Угарске. Али, много више од кретања кроз време и простор једног човека у турбулентним временима када се његов народ на простору туђе и стране државе суочава са историјским налогом садржаним у питању како се прилагодити ономе што је туђе и страно, а остати свој, Мушкатировићево постојање у том времену на тим просторима само по себи је одговор.

Однос његовог приватног и јавног бића разоткрива дубоку усаглашеност онога што је он чинио како као изузетно важан учесник политичког и друштвеног живота Срба у Угарској и поданик Аустријске монархије, тако и као нечији син и отац. И материјални, и лични, и социјални идентитет овог човека посведочавају његову фигуру *бића у просвећености*. Из породице је могао понети верност „свом ужем завичају"[2], будући да је његов отац Лазар, сенатор Потиске области, један од потиских граничара који се нису „иселили из Потиса у Русију или у Банат, како је то учинио велик број становништва педесетих

[1] Јован Мушкатировић, „Памятодостойна изреченія", Сербскій Народній Листъ, Год. 2, число 31 (1837), стр. 248.

[2] Божидар Ковачек, „Два и по века Јована Мушкатировића", Летопис Матице српске, год. 170, књ. 453, св. 3 (март 1994), стр. 375. Напомена: све податке из биографије Јована Мушкатировића наводимо према овом тексту.

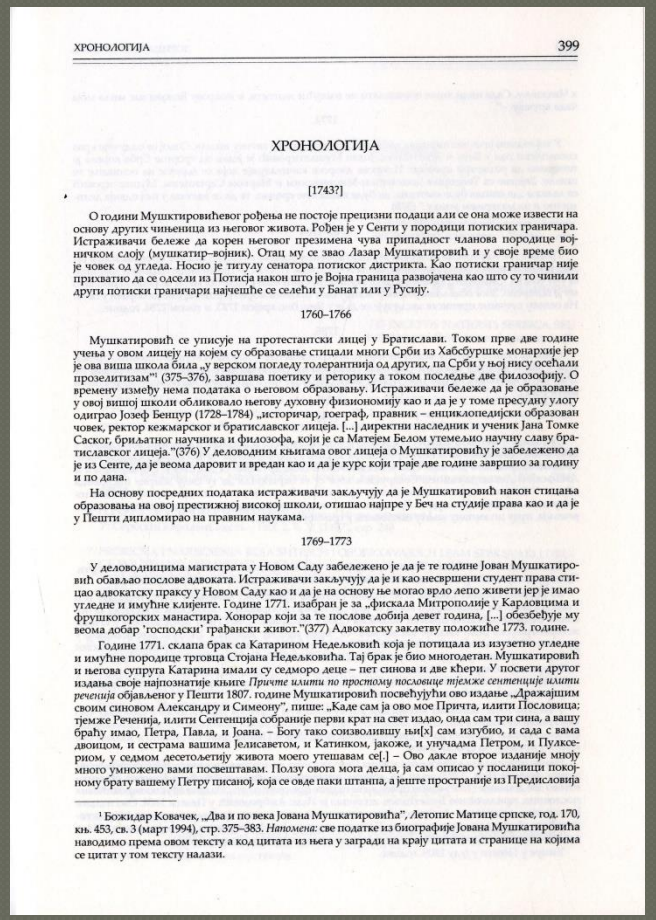

ХРОНОЛОГИЈА

[1743?]

О години Мушкатировићевог рођења не постоје прецизни подаци али се она може извести на основу других чињеница из његовог живота. Рођен је у Сенти у породици потиских граничара. Истраживачи бележе да корен његовог презимена чува припадност чланова породице војничком слоју (мушкатир–војник). Отац му се звао Лазар Мушкатировић и у своје време био је човек од угледа. Носио је титулу сенатора потиског дистрикта. Као потиски граничар није прихватио да се одсели из Потисја након што је Војна граница развојачена као што су то чинили други потиски граничари најчешће се селећи у Банат или у Русију.

1760–1766

Мушкатировић се уписује на протестантски лицеј у Братислави. Током прве две године учења у овом лицеју на којем су образовање стицали многи Срби из Хабсбуршке монархије јер је ова виша школа била „у верском погледу толерантнија од других, па Срби у њој нису осећали прозелитизам"[1] (375–376), завршава поетику и реторику а током последње две филозофију. О времену између нема података о његовом образовању. Истраживачи бележе да је образовање у овој вишој школи обликовало његову духовну физиономију као и да је у томе пресудну улогу одиграо Јозеф Бенцур (1728–1784) „историчар, географ, правник – енциклопедијски образован човек, ректор кежмарског и братиславског лицеја. [...] директни наследник и ученик Јана Томке Саског, бриљатног научника и филозофа, који је са Матејем Белом утемељио научну славу братиславског лицеја."(376) У деловодним књигама овог лицеја о Мушкатировићу је забележено да је из Сенте, да је веома даровит и вредан као и да је курс који траје две године завршио за годину и по дана.

На основу посредних података истраживачи закључују да је Мушкатировић након стицања образовања на овој престижној високој школи, отишао најпре у Беч на студије права као и да је у Пешти дипломирао на правним наукама.

1769–1773

У деловодницима магистрата у Новом Саду забележено је да је те године Јован Мушкатировић обављао послове адвоката. Истраживачи закључују да је и као несвршени студент права стицао адвокатску праксу у Новом Саду као и да је на основу ње могао врло лепо живети јер је имао угледне и имућне клијенте. Године 1771. изабран је за „фискала Митрополије у Карловцима и фрушкогорских манастира. Хонорар који за те послове добија девет година, [...] обезбеђује му веома добар 'господски' грађански живот."(377) Адвокатску заклетву положиће 1773. године.

Године 1771. склапа брак са Катарином Недељковић која је потицала из изузетно угледне и имућне породице трговца Стојана Недељковића. Тај брак је био многодетан. Мушкатировић и његова супруга Катарина имали су седморо деце – пет синова и две кћери. У посвети другог издања своје најпознатије књиге *Приче илити по простому пословице тјемже сентенције илити реченија* објављеног у Пешти 1807. године Мушкатировић посвећујући ово издање „Дражајшим своим синовом Александру и Симеону", пише: „Каде сам ја ово мое Причта, илити Пословица; тјемже Реченија, илити Сентенција собранје први крат на свет издао, онда сам три сина, а вашу браћу имао, Петра, Павла, и Јоана. – Богу тако соизволившу њи[х] сам изгубио, и сада с вама двоицом, и сестрама вашима Јелисаветом, и Катинком, јакоже, и унучадма Петром, и Пулкоером, у седмом десетољетију живота моего утешавам се[.] – Ово дакле второе изданије многу много умножено вами посвештавам. Ползу овога мога делца, ја сам описао у посланици покојному брату вашему Петру писаној, која се овде паки штанпа, а јеште пространије из Предисловија

[1] Божидар Ковачек, „Два и по века Јована Мушкатировића", Летопис Матице српске, год. 170, књ. 453, св. 3 (март 1994), стр. 375–383. *Напомена:* све податке из биографије Јована Мушкатировића наводимо према овом тексту а код цитата из њега у загради на крају цитата и странице на којима се цитат у том тексту налази.

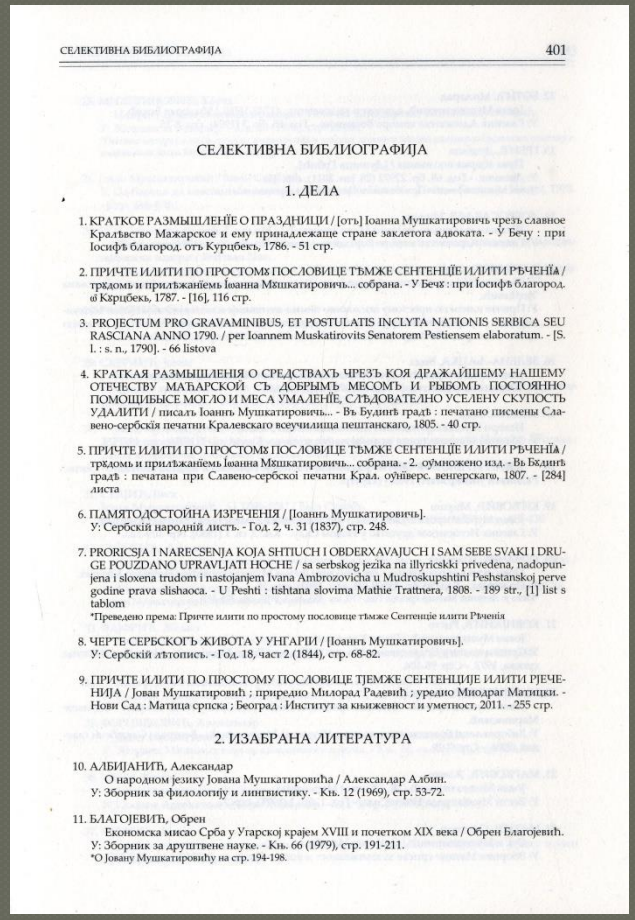

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА

1. ДЕЛА

1. КРАТКОЕ РАЗМЫШЛЕНІЄ О ПРАЗДНИЦИ / [отъ] Іоанна Мушкатировичъ чрезъ славное Кралѣвство Мажарское и ему принадлежаще стране заклетога адвоката. - У Бечу : при Іосифѣ благород. отъ Курцбекъ, 1786. - 51 стр.

2. ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМѪ ПОСЛОВИЦЕ ТѢМЖЕ СЕНТЕНЦІЄ ИЛИТИ РѢЧЕНІѦ / трѣдомъ и прилѣжаніемъ Іоанна Мѫшкатировичъ... собрана. - У Бечѣ : при Іосифѣ благород. ѡ Карцбекъ, 1787. - [16], 116 стр.

3. PROJECTUM PRO GRAVAMINIBUS, ET POSTULATIS INCLYTA NATIONIS SERBICA SEU RASCIANA ANNO 1790. / per Ioannem Muskatirovits Senatorem Pestiensem elaboratum. - [S. l. : s. n., 1790]. - 66 listova

4. КРАТКАЯ РАЗМЫШЛЕНІЯ О СРЕДСТВАХЪ ЧРЕЗЪ КОЯ ДРАЖАЙШЕМУ НАШЕМУ ОТЕЧЕСТВУ МАЂАРСКОЙ СЪ ДОБРЫМЪ МЕСОМЪ И РЫБОМЪ ПОСТОЯННО ПОМОЩИБЫСЕ МОГЛО И МЕСА УМАЛЕНІЄ, СЛѢДОВАТЕЛНО УСЕЛЕНУ СКУПОСТЬ УДАЛИТИ / писалъ Іоаннъ Мушкатировичъ... - Въ Будинѣ градѣ : печатано писмены Славено-сербскія печатни Кралевскаго всеучилища пештанскаго, 1805. - 40 стр.

5. ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМѪ ПОСЛОВИЦЕ ТѢМЖЕ СЕНТЕНЦІЄ ИЛИТИ РѢЧЕНІѦ / трѣдомъ и прилѣжаніемъ Іоанна Мѫшкатировичъ... собрана. - 2. оуѫножено изд. - Въ Бѫдинѣ градѣ : печатана при Славено-сербскоі печатни Крал. оуѫнверс. венгерскаго», 1807. - [284] листа

6. ПАМЯТОДОСТОЙНА ИЗРЕЧЕНІЯ / [Іоаннъ Мушкатировичъ]. У: Сербскій народній листъ. - Год. 2, ч. 31 (1837), стр. 248.

7. PRORICSJA I NARECSENJA KOJA SHTIUCH I OBDERXAVAJUCH I SAM SEBE SVAKI I DRUGE POUZDANO UPRAVLJATI HOCHE / sa serbskog jezika na illyrickski privedena, nadopunjena i sloxena trudom i nastojanjem Ivana Ambrozovicha u Mudroskupshtini Peshstanskoj perve godine prava slishaoca. - U Peshti : tishtana slovima Mathie Trattnera, 1808. - 189 str., [1] list s tablom
*Преведено према: Причте илити по простому пословице тѣмже Сентенције илити Рѣченія

8. ЧЕРТЕ СЕРБСКОГЪ ЖИВОТА У УНГАРІИ / [Іоаннъ Мушкатировичъ]. У: Сербскій лѣтопись. - Год. 18, част 2 (1844), стр. 68-82.

9. ПРИЧТЕ ИЛИТИ ПО ПРОСТОМУ ПОСЛОВИЦЕ ТЈЕМЖЕ СЕНТЕНЦИЈЕ ИЛИТИ РЈЕЧЕНИЈА / Јован Мушкатировић ; приредио Милорад Радевић ; уредио Миодраг Матицки. - Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2011. - 255 стр.

2. ИЗАБРАНА ЛИТЕРАТУРА

10. АЛБИЈАНИЋ, Александар
О народном језику Јована Мушкатировића / Александар Албин.
У: Зборник за филологију и лингвистику. - Књ. 12 (1969), стр. 53-72.

11. БЛАГОЈЕВИЋ, Обрен
Економска мисао Срба у Угарској крајем XVIII и почетком XIX века / Обрен Благојевић.
У: Зборник за друштвене науке. - Књ. 66 (1979), стр. 191-211.
*О Јовану Мушкатировићу на стр. 194-198.

Рекли су о
збирци пословица
Јована Мушкатировића

„Још већу заслугу Мушкатировић има као први скупљач народних умотворина међу православним Србима и у нашој књижевности писаној ћирилицом. Он није народне умотворине скупљао са оним идејама и уверењем које је имао Вук Караџић, ученик немачких романтичара, да „народно благо" најбоље изражава „народну душу"; он их је скупљао из практичнога, утилитарнога разлога, увек у основној просветитељској идеји XVIII века: да својим сународницима и једноверцима покаже шта треба радити и чега се треба клонити у животу."

Јован Скерлић, 1909.

„Аутентичност Мушкатировићевих пословица потврђује чињеница да их је Вук Караџић унео у своју збирку, па у свом предговору пословица у другој глави наглашава: Из пословица, које је покојни Јован Мушкатировић скупио и издао, узео сам само оне за које сам слушао да се и по народу говоре, и за које нико не може рећи да су срамотне. Добра је квалификација за Мушкатировићеву збирку то што се од његових 2115 пословица налазе код Вука 1320.”

Вида Зелени, 1926.

„Занимљиво и карактеристично за Мушкатировићев рад: прва збирка пословица му је скоро без страних. Изгледа да је првобитни план Мушкатировићев био скупљање чисто народних пословица и израза, дакле је био упућен у фолклористичком правцу. Доцније, може бити под утицајем Доситејевим, који и сам има добар број пословица народних и страних у својим делима, Мушкатировић је унео у другу збирку и стране пословице, умноживши тако њихов број, као што је појединe и проширио садржајно или тумачењем.”

Аница Шаулић, 1955–1956.

„Своје образовање, пространо искуство и познавање страних језика Јован Мушкатировић је енергично подредио циљевима ове књиге, којом је желео да изазове општу корист код свих народних слојева и њихово културно уздизање на темељима проверених принципа животне мудрости. Његове *Приче*, због свега тога, нису само пословице побележене у народу, или мудрости црпене из литературе, оне су и педагошки трактат, и мислилачка хрестоматија, и филозофски спис, и социолошка студија, и много тога још, оне су књижевно дело писано на добром народном језику и историјски документ о етичкој снази наших народа и врлинама његове душе.”

Боривоје Маринковић, 1966.

„Рођен је у Сенти. Датум рођења није познат, а о години постоје индиректни подаци. Као највероватнија сматра се година 1743. Његов отац, Лазар, био је међу потиским граничарима који су остали верни свом ужем завичају, нису се иселили из Потисја у Русију или у Банат, како је то учинио велик број становништва... Био је виђен човек, сенатор Потиског дистрикта, што међутим не значи да је морао бити писмен и школован. Презиме опомиње на војничке традиције у породици – мушкатирима су се звали прости војници у аустријској војсци.”

Божидар Ковачек и Сели Иштван, 1967.

„Мушкатировић је био одличан познавалац правних наука, писац народне историје, скупљач народних умотворина. залагао се за историјска права, национално самоопредељење и верску слободу свога народа. Устајао против заблуда, празноверица, искварености у друштвеним и црквеним круговима... Мушкатировић је све то могао научити и примити од свога братиславског професора Бенцура и од његових учитеља Бела и Саског. Могао се угледати и на друге, али у првом реду на Бенцура. Он му је, како изгледа, указао животни пут; он га је духовно подизао и развијао му племените амбиције...”

Ристо Ковијанић, 1973.

„Мишкатировићеве *Причте* (особито другим делом) пружале су препоруке о исправном владању, понашању, расуђивању. Кратким, концизним и јасно формулисаним препорукама о дужностима приватним и јавним оне су нудиле и основ, есенцију грађанског васпитања и образовања.“

Смиљана Ж. Ђорђевић Белић, 2013.

„Мушкатировићева књига је изузетан извор података о свакодневном животу људи његовог доба, његових сународника, обичаја грађанског света, друштвених појава, критике црквених и владарских лица, образовног, управног и црквеног система његовог доба... У литератури су више пута наглашени њен реалистички приступ и беспоштедна критика (политичка, социјална, антрополошка...).

Сагледан у светлу уводних „памјатодостојних изреченија" Мушкатировићев пример показује да је овај човек XVIII века својим животом посведочио идеје које је заступао."

Зорица Несторовић, 2021.